

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ»

THESSALONIKI
LIGHT THE DARK OF THE PAST

**ΜΝΗΜΕΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ
ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΣΤΟΝ ΑΝΑΤΡΕΠΤΙΚΟ ΑΙΩΝΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ**

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΚΥΡΙΑΚΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΡΑΧΑΛΗΣ

ΒΟΛΟΣ 2022

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η διπλωματική μου εργασία με τίτλο: *Μνήμες της Θεσσαλονίκης του 20^{ου} αιώνα: πολιτιστικές διαδρομές στον ανατρεπτικό αιώνα της πόλης*, για τη λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών *Σχεδιασμός και Ανάπτυξη Τουρισμού και Πολιτισμού* είναι προϊόν αποκλειστικά προσωπικής μου εργασίας.

Η εργασία αυτή έχοντας εκπονηθεί από εμένα, αντιπροσωπεύει τις προσωπικές μου απόψεις επί του θέματος. Οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης διπλωματικής αναφέρονται στο σύνολό τους, δίνοντας πλήρεις αναφορές στους συγγραφείς.

Η δηλούσα

Κωνσταντινίδου Κυριακή

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ένα μέρος του τουρισμού πολιτισμικής κληρονομιάς θεωρείται σκοτεινό, ωστόσο δεν υπάρχει άμεσα διακριτός διαχωρισμός μεταξύ των πτυχών του τουρισμού πολιτισμικής κληρονομιάς και των πτυχών του σκοτεινού τουρισμού. Ο σκοτεινός τουρισμός αναδεικνύει ένα μέρος της πολιτισμικής κληρονομιάς που μας άφησε η ιστορία, ορίζοντας την κοινωνία ως πρωταγωνιστή των πράξεων που έγιναν. Ο ανατρεπτικός 20^{ος} αιώνας της Θεσσαλονίκης έχει αφήσει πίσω του πληθώρα σκοτεινών ιστοριών και μνημείων τα οποία χαρακτηρίζουν το σημερινό αστικό τοπίο της πόλης. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση του κατά πόσο πολιτιστικές διαδρομές σκοτεινού τουρισμού του 20^{ου} αιώνα της Θεσσαλονίκης μπορούν να αναδείξουν την πολιτισμική κληρονομιά της πόλης αλλά και τη δημόσια ιστορία και τη συλλογική μνήμη αυτής. Ενώ σε δεύτερο επίπεδο διερευνώνται πιθανοί τρόποι με τους οποίους οι πολιτιστικές αυτές διαδρομές μπορούν να επιτύχουν.

Λέξεις κλειδιά: δημόσια ιστορία, συλλογική μνήμη, πολιτισμική κληρονομιά, πολιτιστικές διαδρομές, σκοτεινός τουρισμός, Θεσσαλονίκη, 20^{ος} αιώνας

ABSTRACT

A part of tourism's cultural heritage is considered dark, however there is no directly distinguishable separation between the aspects of cultural heritage tourism and the aspects of dark tourism. Dark tourism highlights a part of the cultural heritage that history has left us, setting the society as the protagonist of the actions that took place. The controversial 20th century of Thessaloniki has left behind a plethora of dark stories and monuments that characterize the current urban landscape of the city. The purpose of this paper is to investigate whether cultural routes of dark tourism of the 20th century of Thessaloniki can highlight the cultural heritage of the city but also its public history and its collective memory. While at the second level, possible ways in which these cultural paths can be explored.

Key-words: public history, collective memory, cultural heritage, cultural routes, dark tourism, Thessaloniki, 20th century

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
1. ΔΗΜΟΣΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ, ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ MARKETING/BRANDING ΤΟΠΟΥ	10
1.1 ΔΗΜΟΣΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΜΝΗΜΗ	10
1.1.1 ΔΗΜΟΣΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.....	10
1.1.2 ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΜΝΗΜΗ.....	11
1.2 ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ. 12	
1.2.1 ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ.....	12
1.2.2 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	14
1.2.3 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	17
1.3 Η ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ MARKETING ΚΑΙ BRANDING ΤΟΠΟΥ.....	18
1.3.1 ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ	18
1.3.2 ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ MARKETING ΚΑΙ BRANDING ΤΟΠΟΥ	19
2. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ	21
2.1 Η ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ	21
2.2 Ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΜΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΡΟΜΗΣ	23
2.3 ΤΥΠΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ	24
2.4 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ	25
2.5 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ	26
2.6 ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΩΣ ΠΡΟΤΑΣΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.	28
2.7 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΚΑΙ ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ.....	28
2.7.1. ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΓΛΑΣΚΟΒΗΣ	29

2.8 ΟΦΕΛΗ ΠΟΥ ΠΡΟΚΥΠΤΟΥΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ.....	31
3. ΣΚΟΤΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	32
3.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΚΟΤΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	32
3.2 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΣΚΟΤΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	36
3.3 ΚΙΝΗΤΡΑ ΣΚΟΤΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	37
3.4 ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΣΚΟΤΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	38
4. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	40
4.1 ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ.....	40
4.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ 20ου ΑΙΩΝΑ.....	43
4.3 ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ ΣΚΟΤΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΤΟΥ 20 ^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ.....	54
4.5 SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ.....	60
5. ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΣΚΟΤΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ.....	62
5.1 ΜΕΘΟΔΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	62
5.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	63
5.3 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ	65
5.4 ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ	80
6. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ.....	84
6.1 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ.....	84
6.2 ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ	88
7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	91
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι.....	95
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ	102
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ.....	104
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	111

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1: Ο κύκλος κληρονομιάς του Thurley	14
Διάγραμμα 2: Τα διαφορετικά επίπεδα σκοτεινότητας του Stone.....	35
Διάγραμμα 3: Θέση σκοτεινού τουρισμού.	39

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Η δημογραφική εξέλιξη της Θεσσαλονίκης.....	43
Πίνακας 2: SWOT ανάλυση για την πόλη της Θεσσαλονίκης	62

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1: Έδρα τουριστικών γραφείων	65
Γράφημα 2: Έτη λειτουργίας τουριστικού γραφείου.....	66
Γράφημα 3: Τύπος τουριστικού γραφείου	67
Γράφημα 4: Είδη τουρισμού που εξυπηρετεί	67
Γράφημα 5: Αριθμός εργαζομένων τουριστικού γραφείου	68
Γράφημα 6: Άποψη για σκοτεινό τουρισμό.....	69
Γράφημα 7: Ο σκοτεινός τουρισμός ως ανερχόμενο είδος εναλλακτικού τουρισμού	69
Γράφημα 8: Η Θεσσαλονίκη ως προορισμός Dark Tourism.....	70
Γράφημα 9: Η Θεσσαλονίκη διαθέτει πολλά σημεία σκοτεινού τουρισμού που εντάσσονται στον 20 ^ο αιώνα.....	71
Γράφημα 10: Τα τουριστικά γραφεία της Θεσσαλονίκης προωθούν αυτό το είδος τουρισμού.....	71
Γράφημα 11: Η προώθηση του σκοτεινού τουρισμού ενδιαφέρει το γραφείο σας.....	72
Γράφημα 12: Συνεργασία τουριστικού γραφείου με Φορέα Διαχείρισης για κοινή προβολή σκοτεινού τουρισμού πόλης.....	73
Γράφημα 13: Η Θεσσαλονίκη προσελκύει τουρίστες σκοτεινού τουρισμού	74
Γράφημα 14: Γνώση τουριστών για σκοτεινό τουρισμό Θεσσαλονίκης.....	74
Γράφημα 15: Επίσκεψη τουριστών Θεσσαλονίκης σε σημεία σκοτεινού τουρισμού χωρίς να γνωρίζουν ότι εντάσσονται σε αυτή τη κατηγορία τουρισμού	75
Γράφημα 16: Κίνητρα επίσκεψης σε σημεία σκοτεινού τουρισμού της Θεσσαλονίκης.....	76
Γράφημα 17: Γνώση για πολιτιστικές διαδρομές σκοτεινού τουρισμού του 20 ^{ου} αιώνα της πόλης.....	77

Γράφημα 18: Υπάρχει επαρκής πληροφόρηση για σκοτεινό τουρισμό πόλης;.....	78
Γράφημα 19: Η συμβολή των πολιτιστικών διαδρομών στην επιπλέον πληροφόρηση για το σκοτεινό τουρισμό Θεσσαλονίκης	78
Γράφημα 20: Η συμβολή των πολιτιστικών διαδρομών στη διατήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς της πόλης.....	79
Γράφημα 21: Η ανάπτυξη του σκοτεινού τουρισμού θα επηρεάσει θετικά το τουρισμό της πόλης.....	80

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

Χάρτης 1: Χάρτης 1 ^{ης} πολιτιστικής διαδρομής	102
Χάρτης 2: Χάρτης 2 ^{ης} πολιτιστικής διαδρομής	102
Χάρτης 3: Χάρτης 3 ^{ης} πολιτιστικής διαδρομής	103

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Πολιτιστικές διαδρομές στην εφαρμογή Glasgow City Pass.....	31
Εικόνα 2: Λογότυπο για πολιτιστικές διαδρομές σκοτεινού τουρισμού του 20 ^{ου} αιώνα της Θεσσαλονίκης.....	91
Εικόνα 3: Επταπύργιο-Γεντί Κουλέ.....	104
Εικόνα 4: Κοιμητήρια Ζείτενλικ.....	104
Εικόνα 5: Μέγαρο Λόγγου	105
Εικόνα 6: Κοιμητήρια Ευαγγελίστριας.....	105
Εικόνα 7: Παλιός σιδηροδρομικός σταθμός Θεσσαλονίκης	106
Εικόνα 8: Εβραϊκό μουσείο Θεσσαλονίκης.....	106
Εικόνα 9: Ξενοδοχείο Βιέννη, νυν Mediterranean College Thessaloniki.....	107
Εικόνα 10: Πλατεία Ελευθερίας	107
Εικόνα 11: Πολεμικό μουσείο Θεσσαλονίκης.....	108
Εικόνα 12: Βίλα Χιρς.....	108
Εικόνα 13: Άγαλμα Γρηγόρη Λαμπράκη	109
Εικόνα 14: Στρατόπεδο Παύλου Μελά.....	109
Εικόνα 15: Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα	110

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον επιβλέποντα καθηγητή μου για τη συνεργασία, τις συμβουλές και τις προτάσεις του, παρά τις δυσκολίες που προέκυψαν από την πανδημία του κορονοϊού.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου, τους γονείς μου και την αδερφή μου, για τη στήριξη και τη βοήθεια τους καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου. Η αμέριστη συμπαράσταση τους συνέβαλε σημαντικά στην ολοκλήρωση της εργασίας μου.

Θα ήθελα να αφιερώσω την εργασία στον παππού και τη γιαγιά μου που δε πρόλαβαν να με δουν να ολοκληρώνω τις σπουδές μου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση του κατά πόσο πολιτιστικές διαδρομές σκοτεινού τουρισμού του 20^{ου} αιώνα της Θεσσαλονίκης μπορούν να αναδείξουν την πολιτισμική κληρονομιά της πόλης αλλά και τη δημόσια ιστορία και τη συλλογική μνήμη αυτής. Ενώ σε δεύτερο επίπεδο διερευνώνται πιθανοί τρόποι με τους οποίους οι πολιτιστικές αυτές διαδρομές μπορούν να επιτύχουν ώστε να προσελκύσουν επισκέπτες στην περιοχή.

Ο λόγος που επιλέχθηκε η χρονική αυτή περίοδος οφείλεται στο γεγονός ότι η πόλη μέσα σε εκατό χρόνια άλλαξε τη μορφή της περισσότερο απ' ό,τι είχε αλλάξει την προηγούμενη χιλιετία θέτοντας τις βάσεις για τη σημερινή εικόνα της. Μέσα σε έναν αιώνα η πόλη βίωσε την απελευθέρωση της, δύο παγκόσμιους πολέμους και έναν εμφύλιο, μια στρατιωτική δικτατορία, φτώχεια και ακραίες συνθήκες πείνας, τεχνολογικές εξελίξεις αλλά και εξεγέρσεις, πολιτικές δολοφονίες και εγκλήματα. Τα παραπάνω καθόρισαν τη ζωή της πόλης αφήνοντας ανεξίτηλα τα σημάδια τους σε πολλές γειτονιές της.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι ένα υποσύνολο του τουρισμού πολιτισμικής κληρονομιάς μπορεί να θεωρηθεί σκοτεινό, ωστόσο δεν υπάρχει άμεσα διακριτός διαχωρισμός μεταξύ των πτυχών του τουρισμού πολιτισμικής κληρονομιάς και των πτυχών του σκοτεινού τουρισμού. Ο σκοτεινός τουρισμός αποκαλύπτει ένα μέρος της πολιτισμικής κληρονομιάς που μας άφησε η ιστορία έχοντας ως σκοπό να μας οδηγήσει στην ιστορική γνώση μέσω των τουριστικών πόρων που υπάρχουν στις μέρες μας.

Η επιλογή συνεπώς του θέματος της εργασίας αποσκοπεί να αναδείξει την πολιτισμική κληρονομιά του 20^{ου} αιώνα της πόλης, με διαδραστικό τρόπο, αναδεικνύοντας γεγονότα και σημεία ενδιαφέροντος τα οποία, πιθανόν, να μην είναι ευρέως γνωστά και τα οποία “κρύβουν” ένα σκοτεινό κομμάτι της ιστορία της πόλης. Το οποίο όμως είναι απαραίτητο προκειμένου να κατανοηθεί η ιστορία της περιοχής σε βάθος και να αναδειχθεί η συλλογική μνήμη και η δημόσια ιστορία αυτής. Τα υλικά και άυλα πολιτιστικά αγαθά ενσωματώνονται σε ένα σύστημα, όπου προβάλλονται τα μεταξύ τους κοινά στοιχεία και μέσω των πολιτιστικών διαδρομών τα στοιχεία αυτά προωθούνται και διαχειρίζονται οδηγώντας σε μια πολύπλευρη γνώση.

Η πρόταση των πολιτιστικών διαδρομών σκοτεινού τουρισμού για τον 20^ο αιώνα της Θεσσαλονίκης αποτελεί μια πρωτότυπη ιδέα καθώς κατά τη διάρκεια της έρευνας και της αναζήτησης βιβλιογραφίας παρατηρήθηκε ότι δεν έχει υπάρξει κάποια παρόμοια τέτοια

πρόταση. Υπάρχουν ορισμένες μεταπτυχιακές εργασίες οι οποίες είτε επικεντρώνονται στη ζήτηση που έχει ο σκοτεινός τουρισμός της Θεσσαλονίκης είτε αφορούν προτάσεις πολιτιστικών διαδρομών θρησκευτικού ή λογοτεχνικού περιεχομένου. Παράλληλα, οι ομάδες πολιτιστικών διαδρομών Thessaloniki Walking Tours και Dot2Dot (με τις οποίες πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις στα πλαίσια της εργασίας) πραγματοποιούν περιπάτους σκοτεινού τουρισμού στην πόλη οι οποίοι όμως είτε επικεντρώνονται σε ορισμένα γεγονότα του 20^ο αιώνα της περιοχής είτε καλύπτουν άλλες σκοτεινές, ιστορικές περιόδους της πόλης.

Η ακόλουθη εργασία βασίζεται σε δευτερογενείς πηγές και πληροφορίες που συλλέχθηκαν και επιλέχθηκαν κυρίως από επιστημονικά άρθρα, από άρθρα εφημερίδων και περιοδικών του διαδικτύου και από κάποια βιβλία. Η βιβλιογραφία είναι ξενόγλωσση αλλά και ελληνόγλωσση. Ενώ, πραγματοποιήθηκε και πρωτογενής ποσοτική και ποιοτική έρευνα με ερωτηματολόγια προς τουριστικά γραφεία της Περιφέρειας Θεσσαλονίκης και με ημι-δομημένες συνεντεύξεις με δημόσιους φορείς, ξεναγούς-αρχαιολόγους και με έναν συγγραφέα και μελετητή-κάτοικο της Θεσσαλονίκης.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας παρατίθενται οι ορισμοί της δημόσιας ιστορίας και της συλλογικής μνήμης. Αναλύεται ο ορισμός της πολιτισμικής κληρονομιάς και η σχέση του πολιτισμού με την ανταγωνιστικότητα των πόλεων. Ενώ παρατίθενται και οι βασικές αρχές του marketing/branding του τόπου. Το δεύτερο κεφάλαιο αφορά τις πολιτιστικές διαδρομές, τον ορισμό και τη τυπολογία αυτών. Αναλύονται οι προϋποθέσεις σχεδιασμού και επιτυχίας των πολιτιστικών διαδρομών. Ενώ, παρουσιάζεται και το marketing πολιτιστικών διαδρομών της Γλασκόβης. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ιστορική αναδρομή του σκοτεινού τουρισμού, οι κατηγορίες και τα κίνητρα αυτού και αναλύεται η σχέση της πολιτισμικής κληρονομιάς και αυτού του είδους τουρισμού. Το τέταρτο κεφάλαιο αφορά την πόλη της Θεσσαλονίκης. Αρχικά, γίνεται μια αναφορά σε κάποια γενικά στοιχεία για την πόλη της Θεσσαλονίκης και γίνεται μια σύντομη ιστορική αναδρομή του 20^{ου} αιώνα της πόλης. Το κεφάλαιο κλείνει με μια SWOT ανάλυση για την περιοχή. Το πέμπτο κεφάλαιο αφορά τη μεθοδολογία της έρευνας και την παρουσίαση των αποτελεσμάτων των ερωτηματολογίων και των συνεντεύξεων. Ενώ, το τελευταίο κεφάλαιο περιλαμβάνει τις προτάσεις των πολιτιστικών διαδρομών και τις προτάσεις μάρκετινγκ αυτών.

1. ΔΗΜΟΣΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ, ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ MARKETING/BRANDING ΤΟΠΟΥ

1.1 ΔΗΜΟΣΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΜΝΗΜΗ

1.1.1 ΔΗΜΟΣΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η ιστορία και γενικότερα η γνώση του παρελθόντος διαμορφώνονται από τα ερωτήματα που θέτουμε στο παρόν. Το παρόν αλλά και το άγνωστο μέλλον θέτουν ερωτήματα για το παρελθόν και κατ' επέκταση δημιουργούν μια νέα συζήτηση για την ιστορία. Το παραπάνω καθιστά σαφές ότι το παρελθόν δε μένει αναλλοίωτό αλλά εξαρτάται από τα ερωτήματα και τις ερμηνείες που αναζητούμε. Σκοπός του ιστορικού είναι να συμβάλει στη βαθύτερη κατανόηση της κοινωνίας και του ανθρώπου με στόχο τη διαμόρφωση μελλοντικών συμπεριφορών και τρόπων δράσης (Plumb, 2007).

Ο όρος της δημόσιας ιστορίας εμφανίστηκε για πρώτη φορά τη δεκαετία του 1970 από τον ιστορικό του πανεπιστημίου της Καλιφόρνιας, Robert Kelley. Σύμφωνα με τον ιστορικό η δημόσια ιστορία αναφέρεται στην ιστορία που δεν εντάσσεται στον ακαδημαϊκό χώρο αλλά σε χώρους όπως τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, οι ιδιωτικές επιχειρήσεις, τα μουσεία, οι κυβερνητικές υπηρεσίες και οι ιστορικοί χώροι (Λεμονίδου, 2015). Στην ιστοσελίδα του Πανεπιστημίου του Louisville η δημόσια ιστορία αναφέρεται ως μια πρακτική ιστορικής έρευνας και ερμηνείας εκτός του πανεπιστημιακού χώρου η οποία αποσκοπεί στην ερμηνεία της ιστορίας για το κοινό, καθιστώντας την ιστορία προσβάσιμη και κατανοητή (www.ncph.org). Στην ιστοσελίδα του National Council of Public History (NCPH) η δημόσια ιστορία ορίζεται ως το σύνολο των διαφορετικών μέσων με τους οποίους η ιστορία γίνεται γνωστή στον κόσμο. Παράλληλα με τον όρο δημόσια ιστορία για πολλά χρόνια χρησιμοποιήθηκε, ως συνώνυμο, και ο όρος εφαρμοσμένη ιστορία με την έννοια ότι η ιστορία εφαρμόζεται σε θέματα του πραγματικού κόσμου (www.louisville.edu).

Ο Χάγκεν Φλάισερ αναφέρει ότι ιστορικοί συμμετέχουν από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 σε δημόσιες συζητήσεις για το παρελθόν και τη μνήμη χρησιμοποιώντας προφορικές, ιστορικές, μαρτυρίες και τη σύγχρονη τεχνολογία. Παρουσιάζονται με αυτόν το τρόπο διαφορετικές, συγκρουσιακές απόψεις για το παρελθόν οι οποίες αποσκοπούν στην καλύτερη κατανόηση της ιστορίας. Έτσι η δημόσια ιστορία ενώνει το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον μέσα από μαρτυρίες κοινωνικών ομάδων του παρελθόντος (Φλάισερ, 2008). Σκοπός όσων ασχολούνται με τη δημόσια ιστορία μπορεί να είναι η

αναψυχή, η ανάγκη πληροφόρησης, η εύρεση της ιστορικής αλήθειας ή η ικανοποίηση προσωπικών στόχων (Παναγιωταράς, 2019). Η μνήμη αποτελεί βασική προϋπόθεση στη δημόσια ιστορία καθώς χωρίς αυτήν δεν υφίσταται. Με τον όρο μνήμη νοείται η ατομική ή συλλογική μνήμη των ανθρώπων η οποία βρισκόταν περιθωριοποιημένη και όχι η επίσημη μνήμη η οποία εκφράζεται μέσα από πολλά και διαφορετικά κρατικά κανάλια, όπως παραδείγματος χάριν, τα σχολικά εγχειρίδια. Μέσα από τη δημόσια ιστορία η μνήμη βρίσκει ένα μέσο να εκδηλώνεται (Cauvin, 2018). Σκοπός της μπορεί να είναι η σχέση μνήμης και ταυτότητας, η πληροφόρηση, η καταγραφή της τραυματικής μνήμης, η ψυχαγωγία ή η πληροφόρηση των ατόμων που δεν είχαν προηγούμενη επαφή με την ιστορία (Παναγιωταράς, 2019).

1.1.2 ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΜΝΗΜΗ

Η μνήμη αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής των ανθρώπων καθώς αποτελεί το δίαυλο που μετατοπίζει τις πληροφορίες από το παρελθόν στο παρόν. Η συλλογική μνήμη αφορά τη μνήμη μιας ολόκληρης κοινωνικής ομάδας καθώς συλλογικότητα σημαίνει να έχεις κάτι κοινό με κάποιους άλλους (Βαϊρλή, 2019). Από την άλλη πλευρά την ατομική μνήμη δύσκολα κάποιος μπορεί να τη διαχωρίσει από την συλλογική μνήμη καθώς η ατομική αποτελεί μέρος της συλλογικής μνήμης. (Γκαζή, 2010).

Ο όρος της συλλογικής μνήμης διατυπώθηκε για πρώτη φορά από το Γάλλο καθηγητή κοινωνιολογίας Halbwachs M. στα τέλη της δεκαετίας του 1920. Ο Halbwachs υποστήριξε ότι η ατομική μνήμη αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της συλλογικής μνήμης, καθώς, οι άνθρωποι θυμούνται αυτά που θυμάται η κοινωνική ομάδα στην οποία εντάσσονται. Μέσα στα χρόνια, πολλοί επιστήμονες προσπάθησαν να διατυπώσουν έναν ορισμό για τη συλλογική μνήμη (Εξερτζόγλου, 2021). Οι Jay Winter και Emmanouel Sivan αναφέρουν ότι η συλλογική μνήμη είναι η δημόσια μνήμη καθώς στοιχεία του παρελθόντος ενώνονται δημοσίως. Ενώ, ο Πιέρ Νόρα αναφέρει ότι η συλλογική μνήμη είναι βιώματα των ανθρώπων του παρελθόντος. Οι Wanda και Malika (2017), με τη σειρά τους, αναφέρουν ότι: *Στα πλαίσια πολέμων του παρελθόντος, η συλλογική μνήμη είναι οι ιστορίες κατασκευασμένες από την κοινωνία για γεγονότα που συνέβησαν χρόνια ή και αιώνες πριν, μια ιστορία που έχει διατηρηθεί και μεταδοθεί στις επόμενες γενιές από μια κοινωνία, μια ιστορία που συχνά κατασκευάζεται από μια πολιτική στάση που αποσκοπεί στην οικοδόμηση και ενίσχυση της εθνικής ταυτότητας μιας χώρας. Έτσι, η συλλογική μνήμη θα μπορούσε να αναφερθεί και ως «εθνική μνήμη» (Wanda και Mallika, 2017).*

Η συλλογική μνήμη αφορά το παρόν. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η μελέτη της συλλογικής μνήμης δε θα μας εξιστορήσει τα γεγονότα έτσι όπως συνέβησαν αλλά πως μια αντίληψη για το παρελθόν καλύπτει τις ανάγκες μιας ομάδας ανθρώπων στο παρόν. Με αυτό το τρόπο δημιουργείται μία σύνδεση μεταξύ παρόντος και παρελθόντος. Η συλλογική μνήμη παραμένει ζωντανή αφού καταφέρνει να συνδέσει το παρελθόν με το παρόν και το μέλλον. Παράλληλα, η συλλογική μνήμη δε παραμένει σταθερή αλλά μεταβάλλεται με βάση τις κοινωνικοπολιτικές αλλαγές γεγονός που δημιουργεί αντιπαραθέσεις, καθώς, δεν αποδέχονται όλοι το παρελθόν που προβάλλεται από τη συλλογική μνήμη. Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι η συλλογική μνήμη δε παραμένει σταθερή καθώς μπορεί να μεταβληθεί με βάση τις νέες ανάγκες που μπορεί να διαμορφώσει το κοινωνικό σύνολο (Εξερτζόγλου, 2021).

1.2 ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1.2.1 ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Η πολιτισμική κληρονομιά είναι μια έκφραση των τρόπων ζωής που αναπτύχθηκαν από μια κοινότητα και μεταφέρθηκαν από γενιά σε γενιά, συμπεριλαμβανομένων εθίμων, πρακτικών, τόπων, αντικειμένων, καλλιτεχνικών εκφράσεων και αξιών. Η πολιτισμική κληρονομιά εκφράζεται συχνά είτε ως άυλη είτε ως υλική πολιτισμική κληρονομιά (ICOMOS, 2002).

Ως μέρος της ανθρώπινης δραστηριότητας, η πολιτισμική κληρονομιά παράγει απτές αναπαραστάσεις των συστημάτων αξιών, πεποιθήσεων, παραδόσεων και τρόπων ζωής. Ως ουσιαστικό μέρος του πολιτισμού στο σύνολό του, η πολιτισμική κληρονομιά, περιέχει αυτά τα ορατά και απτά ίχνη από την αρχαιότητα στο πρόσφατο παρελθόν.

Έχοντας κάποτε αναφερθεί αποκλειστικά στα μνημειώδη υπολείμματα πολιτισμών, η πολιτισμική κληρονομιά ως έννοια σταδιακά περιλαμβάνει νέες κατηγορίες. Σήμερα, διαπιστώνουμε ότι η κληρονομιά δεν εκδηλώνεται μόνο μέσω απτών μορφών όπως τεχνουργημάτων, κτιρίων ή τοπίων αλλά και μέσω άυλων μορφών. Η άυλη κληρονομιά περιλαμβάνει φωνές, αξίες, παραδόσεις, προφορική ιστορία. Με τον πιο απλό τρόπο αυτό γίνεται αντιληπτό μέσα από τα σκεύη της καθημερινής ζωής, από τα ρούχα, τις μορφές καταφυγίου, τις παραδοσιακές δεξιότητες και τις τεχνολογίες, τις θρησκευτικές τελετές, τις τέχνες του θεάματος και την αφήγηση. Σήμερα, θεωρούμε την υλική κληρονομιά άρρηκτα συνδεδεμένη με την άυλη κληρονομιά.

Αναλυτικότερα, σύμφωνα με την UNESCO ο όρος πολιτισμική κληρονομιά περιλαμβάνει τις εξής κύριες κατηγορίες κληρονομιάς:

- Την υλική πολιτισμική κληρονομιά, η οποία περιλαμβάνει:
 - i. Την κινητή πολιτισμική κληρονομιά (πίνακες, γλυπτά, νομίσματα, χειρόγραφα)
 - ii. Την ακίνητη πολιτισμική κληρονομιά (μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι και ούτω καθεξής)
 - iii. Την υποβρύχια πολιτισμική κληρονομιά (ναυάγια, υποβρύχια ερείπια και πόλεις)
- Την άυλη πολιτισμική κληρονομιά: προφορικές παραδόσεις, τέχνες του θεάματος, τελετουργίες
- Τη φυσική κληρονομιά: φυσικοί χώροι με πολιτιστικές πτυχές όπως πολιτιστικά τοπία, φυσικοί, βιολογικοί ή γεωλογικοί σχηματισμοί
- Την κληρονομιά σε περίπτωση ένοπλης σύγκρουσης

Το διάγραμμα του Κύκλου Κληρονομιάς μας δίνει μια ιδέα πώς μπορούμε να κάνουμε το παρελθόν μέρος του μέλλοντος μας (Thurley, 2005). Διαβάζοντας το διάγραμμα δεξιόστροφα:

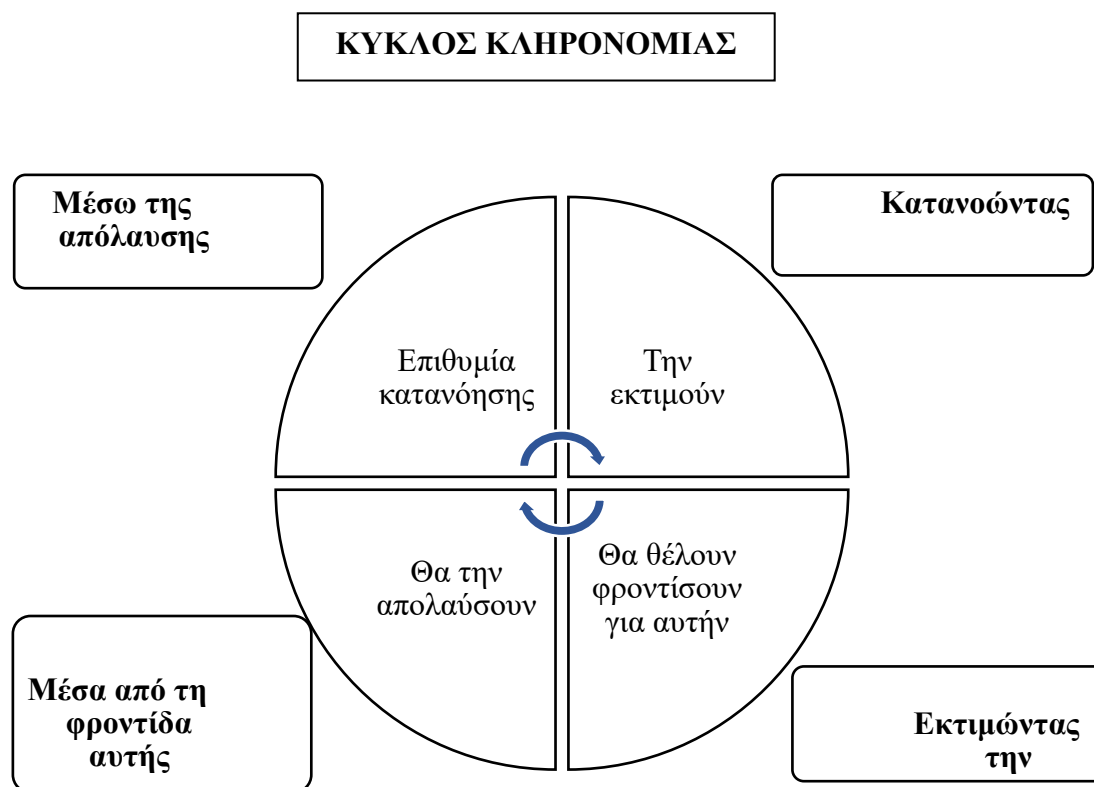
Κατανοώντας την πολιτισμική κληρονομιά οι άνθρωποι την εκτιμούν.

Εκτιμώντας την, θέλουν να φροντίσουν για αυτή.

Ακολούθως αυτό, θα βοηθήσει τους ανθρώπους να την απολαύσουν.

Μέσω της απόλαυσης προκύπτει περαιτέρω δίψα για την κατανόηση της.

Διάγραμμα 1: Ο κύκλος κληρονομιάς του Thurley

Πηγή: Thurley (2005), *Ιδία επεξεργασία*

1.2.2 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Τα τρία βασικά μοντέλα διαχείρισης της πολιτισμικής κληρονομιάς, τα οποία αποτελούν τρόπους θεωρητικής και πρακτικής διαχείρισης της, είναι το υλικο-κεντρικό, το αξιο-κεντρικό και το μοντέλο «ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς».

Ξεκινώντας από το πρώτο, το μοντέλο της υλικο-κεντρικής προσέγγισης, το οποίο εμφανίστηκε το 19^ο αιώνα και δίνει έμφαση στο υλικό. Σκοπός αυτού του μοντέλου είναι η διατήρηση του υλικού παρελθόντος για το μέλλον. Πιο συγκεκριμένα εντοπίζονται οι φθορές και οι καταστροφές ενός μνημείου οι οποίες αντιμετωπίζονται μέσω της αποκατάστασης αυτού. Τη διαδικασία της αποκατάστασης αναλαμβάνουν οι ειδικοί, όπως οι αρχαιολόγοι ενώ η κοινωνία δε συμμετέχει καθόλου. Σκοπός είναι η όσο το δυνατόν μικρότερη παρέμβαση προκειμένου να μη “χαθεί” η αυθεντικότητα του μνημείου. Γι’ αυτό το λόγο επιτρέπεται μόνο η αναστήλωση και όχι η ανακατασκευή. Η εφαρμογή αυτού του μοντέλου κατά το 19^ο και 20^ο αιώνα συνέβαλε σημαντικά στη διατήρηση του υλικού πολλών μνημείων.

Η αδυναμία αυτού του μοντέλου έγκειται στο γεγονός ότι η διαδικασία της διαχείρισης και το αποτέλεσμα αυτής εξαρτάται εξ' ολοκλήρου από την ομάδα των ειδικών. Ενώ, δε δόθηκε έμφαση στην άυλη κληρονομιά μη δυτικών κοινωνιών, στις αρχές και τους τρόπους διαχείρισης αυτής. Με αποτέλεσμα οι λαοί αυτοί να αποκοπούν από την πολιτισμική κληρονομιά τους και μακροπρόθεσμα αυτό να οδηγήσει στην καταστροφής αυτής.

Σήμερα το συμβατικό αυτό μοντέλο, όπως αλλιώς ονομάζεται το υλικο-κεντρικό μοντέλο διαχείρισης της πολιτισμικής κληρονομιάς, θεωρείται ξεπερασμένο. Ωστόσο, συνεχίζει να εφαρμόζεται σε πολλές περιοχές του κόσμου, όπως και στην Ελλάδα.

Το αξιο-κεντρικό μοντέλο εμφανίστηκε το 1980 και μέχρι σήμερα θεωρείται το πιο διαδεδομένο απ' όλα. Εμφανίστηκε ως αποτέλεσμα της κριτικής στο υλικο-κεντρικό μοντέλο διαχείρισης. Την περίοδο αυτή διάφορες ομάδες ανθρώπων, πέρα των αρχαιολόγων, άρχισαν να διεκδικούν μερίδιο στη διαχείριση της κληρονομιάς. Αυτό οδήγησε τους αρχαιολόγους να ξεφύγουν από το στενά ακαδημαϊκό τους πλαίσιο και να στραφούν προς άλλες ομάδες ανθρώπων, αναγνωρίζοντας έτσι διαφορετικές απόψεις στη διαχείριση και ερμηνεία της πολιτισμικής κληρονομιάς. Το μοντέλο αυτό, στις μέρες μας, εφαρμόζεται από φορείς σε κρατικό και διεθνές επίπεδο, από εκπαιδευτικά κέντρα αλλά και από χώρες του μη δυτικού κόσμου, όπως η Κίνα.

Το αξιο-κεντρικό μοντέλο επικεντρώνεται στις αξίες τις οποίες διαφορετικές ομάδες ανθρώπων ή ομάδες ενδιαφέροντος αποδίδουν στην πολιτισμική κληρονομιά. Με τον όρο *αξία* αναφερόμαστε στο ενδιαφέρον μιας ομάδας για την πολιτισμική κληρονομιά, το οποίο αφορά τόσο την υλική όσο και άυλη. Στόχος αυτού του μοντέλου διαχείρισης είναι η διαφύλαξη των παρελθόντων αξιών για τις γενιές του μέλλοντος. Όλες οι αξίες και όλες οι ομάδες ενδιαφέροντος αντιμετωπίζονται ως ίσες και η διαχείριση είναι μια συνεχής πολιτική και κοινωνική διαδικασία.

Το σχέδιο διαχείρισης καταγράφει όλες τις αξίες και τους τρόπους με τις οποίες αυτές λαμβάνονται υπόψη και διαφυλάσσονται μέσα από αυτή τη διαδικασία. Η διαχείριση πραγματοποιείται με τη συμμετοχή της κοινωνίας και την επίβλεψη των ειδικών, οι οποίοι έχουν τον πρώτο λόγο στην καταγραφή των αξιών, την αξιολόγηση αυτών και στη διαδικασία διαχείρισης.

Το αξιο-κεντρικό μοντέλο προωθεί την καθημερινή χρήση της πολιτισμικής κληρονομιάς, ισορροπώντας ανάμεσα στη χρήση από την κοινωνία και την προστασία

από τους ειδικούς. Επιτρέπονται παραπάνω παρεμβάσεις στο υλικό, όπως πιθανές ανακατασκευές. Ενώ αποδεκτές γίνονται και οι τοπικές, παραδοσιακές αρχές και τρόποι διαχείρισης, πέρα από τις επιστημονικές πρακτικές.

Η βασική αδυναμία του συγκεκριμένου μοντέλου διαχείρισης έγκειται στο γεγονός ότι ο ρόλος των ειδικών παραμένει κεντρικός, καθώς αυτοί έχουν τον πρώτο λόγο στη διαχείριση, με αποτέλεσμα πολλές φορές να προωθείται κυρίως η διατήρηση του υλικού, εκφράζοντας έτσι δυτικές αντιλήψεις.

Το μοντέλο «ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς» καθιερώθηκε τα τελευταία χρόνια και αναπτύσσεται κυρίως στον μη δυτικό κόσμο. Σε αντίθεση με τα άλλα δύο μοντέλα δεν έχει καθολική εφαρμογή και απευθύνεται σε περιπτώσεις «ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς». Με τον όρο αυτό αναφέρεται η πολιτισμική κληρονομιά που συνεχίζει να δημιουργείται και να εξελίσσεται ως συνέχεια της αρχικής σύνδεσης της κοινωνίας με την πολιτισμική κληρονομιά, τόσο με τα υλικά όσο και με τα άυλα στοιχεία αυτής. Η συνέχεια της αρχικής σύνδεσης μπορεί να αφορά τη συνέχεια λειτουργία της κληρονομιάς, τη συνέχεια των παραδοσιακών αρχών διαχείρισης, τη συνέχεια παρουσίας του μνημείου ή τη συνέχεια διαμόρφωσης των υλικών και άυλων στοιχείων αυτής. Παραδείγματα ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς μπορούμε να εντοπίσουμε σε παραδοσιακούς οικισμούς και ιστορικές πόλεις. Ενώ η αυθεντικότητα σχετίζεται με την αρχική σύνδεση της κοινωνίας με την πολιτισμική κληρονομιά μέσα στη διαχρονία.

Η κοινωνία διατηρεί και εξελίσσει την πολιτισμική κληρονομιά γι' αυτό και η διαχείριση ανήκει σε αυτήν πρωτίστως. Ενώ, διαφοροποιείται από τους ειδικούς διαχείρισης και από άλλες κοινότητες, οι οποίοι έχουν συμπληρωματικό ρόλο στη διαχείριση, χωρίς ωστόσο να μειώνεται η σημασία τους. Συνεπώς, υπάρχει μια ιεραρχία ως προς τη λειτουργία της πολιτισμικής κληρονομιάς, με βάση τη σύνδεσή τους με αυτή. Στόχος αυτού του μοντέλου διαχείρισης είναι η συνέχεια της σύνδεσης της κληρονομιάς με την κοινωνία. Έτσι δίνεται έμφαση στη χρήση της πολιτισμικής κληρονομιάς από την κοινωνία, σε καθημερινή βάση. Ενώ στη χρήση εντάσσεται η προστασία της κληρονομιάς από τους ειδικούς. Οι παραδοσιακές πρακτικές έχουν πρωταρχικό λόγο ενώ οι επιστημονικές πρακτικές έχουν ρόλο συμπληρωματικό. Επιτρέπονται περαιτέρω παρεμβάσεις στα μνημεία, σύμφωνα με την αρχική λειτουργία αυτών.

Με αυτό το μοντέλο διαχείρισης για πρώτη φορά η διαχείριση περνάει στα χέρια της κοινωνίας από τα χέρια των ειδικών, δίνεται προτεραιότητα στη διατήρηση της σχέσης

της κοινωνίας με την πολιτισμική κληρονομιά, και όχι στη διατήρηση των υλικών στοιχείων και η πολιτισμική κληρονομιά αντιμετωπίζεται ως κομμάτι της κοινωνίας και όχι ως παρελθοντικό μνημείο το οποίο πρέπει να διατηρηθεί για τις επόμενες γενιές. Με αυτό το τρόπο το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον δε διαφοροποιούνται αλλά ενοποιούνται στο παρόν. Έτσι παρατηρείται μια μετάβαση από το υλικό στο άυλο, από τα μνημεία στις κοινωνίες και από την ασυνέχεια στην συνέχεια της σύνδεσης των κοινωνιών με την πολιτισμική κληρονομιά.

Το μοντέλο αυτό χρειάζεται περισσότερο χρόνο εφαρμογής καθώς πρέπει οι κοινωνίες και οι ειδικοί διαχείρισης να προσαρμοστούν στους νέους ρόλους τους και να μάθουν να συνεργάζονται μεταξύ τους (Πούλιος, 2012).

1.2.3 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Οι δέκα κατηγορίες πολιτιστικών δραστηριοτήτων έτσι όπως είχαν διαμορφωθεί μέχρι το 1996 περιλάμβαναν την πολιτισμική κληρονομιά (αρχιτεκτονική και μνημεία), τη λογοτεχνία, τη μουσική, τις παραδοσιακές και τις παραστατικές τέχνες (θεματικά δρώμενα, χορογραφικές και δραματικές παραστάσεις), τις παραδοσιακές και ψηφιακές πλαστικές τέχνες (ζωγραφική, γλυπτική, γραφικές τέχνες), τη φωτογραφία και το κινηματογράφο, τα συλλογικά κοινωνικά δρώμενα, την άθληση και τα παιχνίδια και τέλος τη φύση και το περιβάλλον (Βερνίκος κ.α., 2005).

Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (www.eur-lex.europa.eu) ως πολιτιστικές ορίζονται οι δραστηριότητες οι οποίες μεταδίδουν ή συμπληρώνουν πολιτιστικές εκφράσεις. Οι πολιτιστικές δραστηριότητες μπορεί να αποτελούν απώτερο σκοπό ή να αποβλέπουν στη διαμόρφωση πολιτιστικών αγαθών ή υπηρεσιών.

Οι πολιτιστικές δραστηριότητες, σύμφωνα με τον ν. 3525/2007 (ΦΕΚ 16/Α/26-12007) του ελληνικού κράτους, αποσκοπούν «στην προστασία, αξιοποίηση και προβολή της πολιτισμικής κληρονομιάς καθώς και στην ενίσχυση και προβολή του νεότερου και σύγχρονου πολιτισμού. Ο οποίος περιλαμβάνει κάθε δράση που αποσκοπεί ιδίως στην παραγωγή, καλλιέργεια, προαγωγή και διάδοση των γραμμάτων, της μουσικής, του χορού, του θεάτρου, του κινηματογράφου, της αρχιτεκτονικής, της ζωγραφικής, της γλυπτικής, των εικαστικών τεχνών».

1.3 Η ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ MARKETING ΚΑΙ BRANDING ΤΟΠΟΥ

1.3.1 ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

Στη σύγχρονη εποχή ο πολιτισμός έχει αποκτήσει καταλυτικό ρόλο στην ανάπτυξη των πόλεων. Μετά τις οικονομικές και πολιτικές κρίσεις αλλά και τη συσσώρευση του βιομηχανικού κεφαλαίου των πόλεων ο πολιτισμός έχει μετατραπεί σε βασικό εργαλείο αυτών, με σκοπό την προσέλκυση τουριστών και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας τους. Αυτή η εξέλιξη, ενισχύεται και από την άποψη ότι στις μέρες μας δίνεται όλο και μεγαλύτερη έμφαση στις εμπειρίες που προφέρουν οι τόποι, παρά στις υπηρεσίες. Προκειμένου δηλαδή οι πόλεις να διαφοροποιηθούν προσφέρουν στους επισκέπτες τους νέες εμπειρίες που βασίζονται στα πολιτιστικά χαρακτηριστικά τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα πολλές χώρες παγκοσμίως να εξελιχθούν σε πολιτιστικά κέντρα και ο πολιτισμικός τουρισμός να ενισχύεται συνεχώς. Η εξέλιξη αυτή είναι και αποτέλεσμα της δράσης των τοπικών φορέων διοίκησης της εκάστοτε πόλης που προωθούν πολιτιστικές εκδηλώσεις στα πλαίσια των πολιτιστικών στρατηγικών τους (Zukin, 1996, Γοσποδίνη και Μπεριάτος, 2006 και Kolb, 2006).

Οι πολιτιστικές στρατηγικές των πόλεων αυτών αποσκοπούν στην εξέλιξη τους σε οικονομικά και πολιτιστικά κέντρα. Με σκοπό τη διαφύλαξη της ιστορίας και του πολιτισμού των πόλεων. Με αυτό το τρόπο η περιοχή υιοθετεί ένα πολυπολιτισμικό χαρακτήρα και αναπτύσσεται οικονομικά μέσω του πολιτισμικού τουρισμού (Γοσποδίνη και Μπεριάτος, 2006).

Οι πόλεις χρησιμοποιούν τα εργαλεία του Marketing και Branding για να δημιουργήσουν μια ισχυρή πολιτιστική εικόνα και μέσω του στρατηγικού σχεδιασμού να προωθήσουν την πόλη ως τουριστικό αγαθό. Οι λόγοι που μπορεί να οδηγούν τις πόλεις στο να υιοθετούν αυτές τις πρακτικές μπορεί να προέρχονται από τον παγκόσμιο ανταγωνισμό, από τις αλλαγές στις τουριστικές προτιμήσεις και από την τεχνολογική εξέλιξη στο τομέα του πολιτισμού (Μεταξάς, 2010).

Έτσι ο πολιτισμός αποκτά επιχειρηματικό χαρακτήρα, καθώς μέσα από δραστηριότητες και εκδηλώσεις πολιτιστικού χαρακτήρα δημιουργούνται έσοδα στις πόλεις λόγω της άφιξης επισκεπτών αλλά και θέσεις εργασίας. Ενώ, η ανάπτυξη του συμβάλει και στον περιορισμό των αρνητικών επιπτώσεων που επιφέρει η μετάβαση σε μια μετά-βιομηχανική οικονομία αυξάνοντας παράλληλα την ελκυστικότητα της περιοχής για τους

δυνητικούς επενδυτές. Συνεπώς, με βάση τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι ο πολιτισμός αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της οικονομίας των πόλεων (Dziembowska-Kowalska κ.α., 2000 και Τσεγενίδη, 2002)

1.3.2 ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ MARKETING ΚΑΙ BRANDING ΤΟΠΟΥ

Η έννοια του μάρκετινγκ του τόπου δεν αποτελεί κάτι καινούργιο στην διεθνή πραγματικότητα. Καθώς τα είκοσι τελευταία χρόνια πολλές πόλεις παγκοσμίως επιδιώκουν να ενισχύσουν τη θέση τους στον παγκόσμιο ανταγωνισμό προκειμένου να αποκτήσουν μια πλεονεκτικότερη θέση στην αστική ιεραρχία. Γι' αυτό το λόγο η διαμόρφωση της εικόνας τους με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους αποτελεί προτεραιότητα για αυτές τις πόλεις.

Βασιζόμενες συνεπώς, στα υπάρχοντα χαρακτηριστικά τους, τα οποία μπορεί να σχετίζονται με την κοινωνική κατάσταση της περιοχής, το φυσικό περιβάλλον, το βαθμό της ανθρώπινης παρέμβασης και το κλίμα της εκάστοτε πόλης, οι περιοχές συνήθως, δε προχωρούν σε νέες παρεμβάσεις στο χώρο. Ωστόσο, πιθανές παρεμβάσεις μπορούν να βοηθήσουν μελλοντικά, καθώς η ταυτότητα του τόπου δε παραμένει ίδια αλλά μπορεί να αλλάξει με βάση τις απαιτήσεις και τις ανάγκες της εποχής. Γι' αυτό το λόγο οι πόλεις εφαρμόζουν στρατηγικά σχέδια ανάπτυξης προκειμένου να προσελκύσουν επενδύσεις, επισκέπτες, νέους κατοίκους και εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό (Μεταξάς, 2005)

Η ταυτότητα του τόπου συνδέεται πολλές φορές άμεσα με την πολιτιστική ανάπτυξη του, καθώς αυτή μπορεί να δημιουργήσει προοπτικές προσέλκυσης μελλοντικών αγορών στόχων. Ο πολιτισμός μπορεί να βοηθήσει στην αστική ανάπτυξη και να διαμορφώσει τη ταυτότητα ενός τόπου καθιστώντας την περιοχή απόλυτα ανταγωνιστική. Προκειμένου όμως να επιτευχθεί αυτό σημαντική είναι η συμβολή των πολιτών και η συνεργασία δημόσιων και ιδιωτικών φορέων (Καραχάλης και Δέφνερ, 2012)

Ορισμένοι ορισμοί που έχουν τεθεί για το μάρκετινγκ του τόπου παρατίθενται παρακάτω:

Ως Place Marketing σύμφωνα με τους Kotler et al (1999) ορίζεται ο σχεδιασμός ενός τόπου προκειμένου να ικανοποιήσει τις ανάγκες των αγορών - στόχων του. Θεωρείτε επιτυχημένο όταν από τη μία πλευρά οι κάτοικοι και οι επιχειρήσεις του τόπου είναι ικανοποιημένοι απλό τα αγαθά, που καταναλώνουν αλλά, από την άλλη και οι προσδοκίες των επισκεπτών και των επενδυτών (όσον αφορά, το τι προσφέρει ο συγκεκριμένος τόπος) είναι αυτές που επιθυμούν

Οι Ashworth και Voogd (1994), προσδιορίζουν το Μάρκετινγκ του Τόπου, ως τη διαδικασία, όπου οι δραστηριότητες που αναπτύσσονται σε τοπικό επίπεδο, έχουν σαφή προσανατολισμό την ικανοποίηση των απαιτήσεων των αγορών στόχων. Η πρόθεση είναι η μεγιστοποίηση της οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας της περιοχής κατά τρόπο αποτελεσματικό, σύμφωνα με τους στόχους ανάπτυξης που έχουν τεθεί.

Τέλος σύμφωνα με τους van der Berg κ.ά. (1990/1999), το μάρκετινγκ του τόπου ή αστικό μάρκετινγκ περιγράφεται: ως ένα σύνολο δραστηριοτήτων που έχουν σκοπό να μετατρέψουν κατά τρόπο βέλτιστο την τάση προσφοράς των αστικών λειτουργιών σε τάσης ζήτησης για αυτές από τους κατοίκους, τις επιχειρήσεις, τους τουρίστες και άλλους επισκέπτες.

Με τον όρο branding του τόπου ορίζεται η απόδοση συγκεκριμένης χωρικής ταυτότητας σε μια περιοχή με τέτοιο τρόπο ώστε να διαμορφωθεί μια κεντρική ιδέα για τα μοναδικά χαρακτηριστικά της. Στόχος του branding του τόπου είναι η σύνδεση μιας περιοχής με μια ιδιαίτερη ταυτότητα. Η διαδικασία του branding δίνει τη δυνατότητα να οργανωθεί η εικόνα μιας πόλης ή μιας περιφέρειας με βάση την ανταγωνιστικότητα της και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της. Με αυτό το τρόπο η περιοχή διαφοροποιείται από άλλες περιοχές. Η δημιουργία επωνυμίας (brand) για την πόλη είναι ένα σύνολο δραστηριοτήτων marketing, μέσω των οποίων επιλέγονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πόλης τα οποία θα προωθηθούν προκειμένου να ξεχωρίσει η εικόνα της περιοχής.

Το branding του τόπου είναι μια διαδικασία στρατηγικά σχεδιασμένη που ενισχύει τη φήμη της περιοχής, ενδυναμώνει τις υποδομές και την οικονομία, ικανοποιεί τις ανάγκες των κατοίκων και δημιουργεί μια θετική εικόνα για την περιοχή στους δυνητικούς επισκέπτες. Προκειμένου όμως να θεωρηθεί πετυχημένη αυτή η διαδικασία απαιτείται ο συνδυασμός των διαφορετικών αξιών της περιοχής, τα οποία έχουν διατηρηθεί στη διαχρονία από τους κατοίκους και αναδεικνύουν τη μοναδικότητα της πόλης.

Η διαμόρφωση μιας επωνυμίας για μια πόλη είναι μια περίπλοκη διαδικασία καθώς έχει πολλούς αποδέκτες στους οποίους περιλαμβάνονται οι κάτοικοι, οι επισκέπτες και οι δημόσιοι και ιδιωτικοί οργανισμοί. Η στρατηγική του branding επικεντρώνεται στη διαμόρφωση ταυτότητας για την περιοχή, στον προσδιορισμό του κοινού στόχου μέσα από τη ταύτιση της επωνυμίας με τους αναπτυξιακούς στόχους της πόλης, στην προβολή της ταυτότητας της πόλης και στον προγραμματισμό δράσεων και προγραμμάτων. Η

δημιουργία ενός σλόγκαν ή ενός λογότυπου πολύ συχνά συγγέονται με όλη τη διαδικασία του branding ενώ στην πραγματικότητα αποτελούν συστατικά στοιχεία αυτού.

Στην Ελλάδα το Marketing και το Branding του τόπου δεν έχουν υιοθετεί ακόμα. Ωστόσο όλο και περισσότερες περιοχές επιδιώκουν να δημιουργήσουν μια πιο ισχυρή ταυτότητα για την πόλη τους. Ένα σχέδιο marketing / branding θεωρείται επιτυχημένο μόνο όταν οι κάτοικοι της περιοχής το υιοθετήσουν. Ενώ, ο πολιτισμός τα τελευταία χρόνια κατέχει κυρίαρχη θέση στις στρατηγικές marketing / branding καθώς πολλές δράσεις πολιτιστικού χαρακτήρα όπως τα φεστιβάλ και οι εκθέσεις ανανεώνουν την πόλη (Καραχάλης και Δέφνερ, 2012, Καραχάλης 2015α).

2. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

2.1 Η ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ

Η δημιουργία των πολιτιστικών διαδρομών είναι αποτέλεσμα της ανάπτυξης των επιστημών για τη διατήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς. Τα υλικά και άυλα πολιτιστικά αγαθά ενσωματώνονται σε ένα σύστημα, όπου προβάλλονται τα μεταξύ τους κοινά στοιχεία. Μέσω των πολιτιστικών διαδρομών τα στοιχεία αυτά προωθούνται και διαχειρίζονται οδηγώντας σε μια πολύπλευρη γνώση (ICOMOS, 2008 και Αυγερινού-Κολώνια, 2009).

Οι πολιτιστικές διαδρομές εισαγάγουν ένα νέο μοντέλο διατήρησης που λαμβάνει υπόψη αυτές τις αξίες ως κοινή κληρονομιά που υπερβαίνει τα εθνικά σύνορα, και η οποία απαιτεί κοινές προσπάθειες. Με σεβασμό στην εγγενή αξία κάθε επιμέρους στοιχείου, η πολιτιστική διαδρομή αναγνωρίζει και τονίζει την αξία όλων των στοιχείων της ως ουσιαστικά μέρη ενός συνόλου. Βοηθά επίσης, στην απεικόνιση της σύγχρονης κοινωνικής αντίληψης των αξιών της πολιτισμικής κληρονομιάς, ως πόρου για βιώσιμη, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη.

Αυτή η εκτενέστερη έννοια της πολιτισμικής κληρονομιάς απαιτεί νέες προσεγγίσεις προκειμένου να περιγράψει και να προστατεύσει τις σχέσεις που σχετίζονται άμεσα με το φυσικό, πολιτιστικό και ιστορικό περιβάλλον. Μέσα σε αυτή την πρόοδο, η ιδέα της πολιτιστικής διαδρομής είναι καινοτόμα, πολύπλοκη και πολυδιάστατη. Στην ουσία εισάγει και αντιπροσωπεύει μια ποιοτικά νέα προσέγγιση στη θεωρία και την πρακτική της διατήρησης της πολιτισμικής κληρονομιάς.

Οι πολιτιστικές διαδρομές εκπροσωπούν τη διαδραστική, δυναμική και εξελισσόμενη διαδικασία των ανθρώπινων, διαπολιτισμικών δεσμών που αντανakλούν τη συνεισφορά διαφορετικών ανθρώπων στην πολιτισμική κληρονομιά. Αν και οι πολιτιστικές διαδρομές προήλθαν ιστορικά τόσο από ειρηνικές όσο και από εχθρικές καταστάσεις, παρουσιάζουν έναν αριθμό κοινών διαστάσεων που υπερβαίνουν την αρχική τους λειτουργία, προσφέροντας ένα εξαιρετικό περιβάλλον για μια ειρηνική κουλτούρα που βασίζεται στους δεσμούς της κοινής ιστορίας. Καθώς και την ανοχή, το σεβασμό και την εκτίμηση για την πολιτιστική ποικιλομορφία που χαρακτηρίζει τις εμπλεκόμενες κοινότητες.

Οι πολιτιστικές διαδρομές ως νέα έννοια ή κατηγορία δεν έρχονται σε αντίθεση ούτε επικαλύπτουν άλλες κατηγορίες ή τύπους πολιτιστικών αγαθών, όπως, μνημεία, πόλεις, πολιτιστικά τοπία, βιομηχανική κληρονομιά κλπ., που μπορεί να υπάρχουν μέσα σε μια πολιτιστική διαδρομή. Απλώς τα περιλαμβάνει μέσα σε ένα κοινό σύστημα που ενισχύει τη σημασία τους. Αυτό το ολοκληρωμένο, διεπιστημονικό και κοινό πλαίσιο δημιουργεί νέες σχέσεις μεταξύ τους μέσω μιας καινοτόμου επιστημονικής προοπτικής που παρέχει ένα πολυμερές, πληρέστερο και ακριβέστερο όραμα της ιστορίας. Αυτή η προσέγγιση παρακινεί όχι μόνο την κατανόηση και την επικοινωνία μεταξύ των λαών του κόσμου, αλλά αυξάνει επίσης τη συνεργασία για τη διατήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς.

Η καινοτομία που εισάγεται από την έννοια των «Πολιτιστικών Διαδρομών» αποκαλύπτει το περιεχόμενο του φαινομένου της ανθρώπινης κινητικότητας και ανταλλαγής που αναπτύχθηκε μέσω οδών επικοινωνίας που διευκόλυναν τη ροή τους και οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν σκόπιμα εξυπηρετώντας έναν συγκεκριμένο σκοπό. Μια πολιτιστική διαδρομή μπορεί να είναι ένας δρόμος που δημιουργήθηκε για να εξυπηρετήσει αυτόν τον σκοπό ή μια διαδρομή που εκμεταλλεύεται πλήρως κάποιους από προϋπάρχοντες δρόμους που χρησιμοποιήθηκαν για διαφορετικούς σκοπούς. Αλλά πέρα από τον χαρακτήρα του ως ένας τρόπος επικοινωνίας ή μεταφοράς, η ύπαρξη και η σημασία του ως πολιτιστικής διαδρομής μπορεί να εξηγηθεί μόνο με τη χρήση του για τέτοιους ειδικούς σκοπούς καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας. Δημιουργώντας αξίες κληρονομιάς και πολιτιστικές ιδιότητες που σχετίζονται με αυτήν και οι οποίες αντανakλούν αμοιβαίες επιρροές μεταξύ διαφορετικών πολιτιστικών ομάδων ως αποτέλεσμα της ιδιόμορφης δυναμικής της.

Επομένως, οι πολιτιστικές διαδρομές δεν είναι απλοί τρόποι επικοινωνίας και μεταφοράς οι οποίοι μπορεί να περιλαμβάνουν πολιτιστικά αγαθά και να συνδέουν διαφορετικούς

λαούς, αλλά ιδιαίτερα ιστορικά φαινόμενα που δεν μπορούν να δημιουργηθούν εφαρμόζοντας απλά τη φαντασία.

Οι πολιτιστικές διαδρομές έχουν προκύψει μερικές φορές ως ένα έργο που σχεδιάστηκε εκ των προτέρων από τους ανθρώπους οι οποίοι είχαν επαρκή δύναμη να αναλάβουν έναν συγκεκριμένο σκοπό (για παράδειγμα, οι διαδρομές της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας). Σε άλλες περιπτώσεις, είναι το αποτέλεσμα μιας μακράς εξελικτικής διαδικασίας κατά την οποία οι συλλογικές παρεμβάσεις διαφορετικών ανθρώπινων παραγόντων συμπίπτουν και διοχετεύονται προς έναν κοινό σκοπό (όπως η διαδρομή του μεταξιού ή η διαδρομή του Σαντιάγο ντε Κομποστέλα). Και στις δύο περιπτώσεις, είναι διαδικασίες που απορρέουν από την ανθρώπινη βούληση για την επίτευξη ενός συγκεκριμένου στόχου.

Δεδομένου του πολιτιστικού πλούτου και της ποικιλίας τόσο των αλληλένδετων όσο και των χαρακτηριστικών περιουσιακών στοιχείων που σχετίζονται άμεσα με τον λόγο ύπαρξης των πολιτιστικών διαδρομών (όπως μνημεία, αρχαιολογικά κατάλοιπα, ιστορικές πόλεις, δημοτική γλώσσα αρχιτεκτονική, άυλη, βιομηχανική και τεχνολογική κληρονομιά, δημόσια έργα, πολιτιστικά και φυσικά τοπία, μέσα μεταφοράς και άλλα παραδείγματα εφαρμογής του ειδικές γνώσεις και τεχνικές δεξιότητες), η μελέτη και η διαχείρισή τους απαιτεί πολυεπιστημονική προσέγγιση που διευκρινίζει και ενδυναμώνει επιστημονικές υποθέσεις και προκαλεί αυξημένη ιστορική, πολιτιστική και τεχνική γνώση (ICOMOS, 2008).

Εφόσον η πολιτιστική διαδρομή προσεγγιστεί ως ένα συνολικό και ολοκληρωμένο τουριστικό προϊόν με συγκεκριμένη τουριστική ταυτότητα τότε μόνο μπορεί να προσελκύσει πολιτιστικούς τουρίστες και να δημιουργήσει οικονομικά και κοινωνικά οφέλη στον τόπο (Αυγερινού-Κολώνια, 2009 και Χατζηνικολάου, Ζηρίνη και Σοφικίτου, 2015).

2.2 Ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΜΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΡΟΜΗΣ

Ως πολιτιστική διαδρομή ορίζεται οποιαδήποτε οδός επικοινωνίας που είναι φυσικά οριοθετημένη. Χαρακτηρίζεται επίσης, από το να έχει τη δική της συγκεκριμένη δυναμική και ιστορική λειτουργικότητα για να εξυπηρετήσει έναν συγκεκριμένο και καλά καθορισμένο σκοπό, ο οποίος πρέπει να πληροί τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

α) Πρέπει να προέρχεται και να αντανακλά αλληλεπιδραστικές κινήσεις ανθρώπων καθώς και πολυδιάστατες, συνεχείς και αμοιβαίες ανταλλαγές αγαθών, ιδεών, γνώσεων και αξίες μεταξύ λαών, χωρών, περιφερειών ή ηπείρων μεταξύ σημαντικών ιστορικών περιόδων.

β) Πρέπει να έχει προωθήσει την αλληλεπίδραση των πολιτισμών στο χώρο και χρόνο, όπως αντικατοπτρίζονται τόσο στην υλική όσο και στην άυλη κληρονομιά τους.

γ) Πρέπει να έχει ενσωματώσει σε ένα δυναμικό σύστημα τις ιστορικές σχέσεις και τα πολιτιστικά αγαθά που σχετίζονται με την ύπαρξή της (ICOMOS, 2008).

Στόχοι μιας πολιτιστικής διαδρομής είναι:

- Να συγκεντρώσει μεγαλύτερο αριθμό επισκεπτών και επενδυτών στην περιοχή.
- Να δημιουργήσει περαιτέρω ευκαιρίες για έσοδα στους επιχειρηματίες και παραγωγούς της περιοχής.
- Να παρατείνει την τουριστική περίοδο.
- Να εξασφαλίσει πόρους για τη συντήρηση μνημείων και χώρων αρχαιολογικού ενδιαφέροντος (Χατζηνικολάου κ.α., 2015) .

2.3 ΤΥΠΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ

Η θεματική μίας πολιτιστικής διαδρομής μπορεί να διαφέρει ανάλογα με το πολιτιστικό και φυσικό πλούτο και τα χαρακτηριστικά της περιοχής στην οποία πραγματοποιείται. Με βάση το θέμα τους οι πολιτιστικές διαδρομές μπορούν να διακριθούν σε (Γκαντούνα και Παπαγεωργίου, 2012):

- θεματικές: διαδρομές που περιλαμβάνουν ένα συγκεκριμένο θεματικό στοιχείο
- ιστορικές: διαδρομές που περιστρέφονται γύρω από μνημεία και πολιτιστικά στοιχεία μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου ή εποχής
- μικτές πολιτιστικές διαδρομές: διαδρομές που συμπεριλαμβάνουν στοιχεία της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, ανεξαρτήτου είδους ή εποχής, ως μέρος της συνολικότερης πολιτιστικής εικόνας ενός τόπου.

Επιπλέον, οι πολιτιστικές διαδρομές μπορούν να ταξινομηθούν ως εξής:

- Ανάλογα με την εδαφική τους έκταση: τοπικές, εθνικές, περιφερειακές, ηπειρωτικές ή διηπειρωτικές.
- Ανάλογα με το πολιτιστικό πεδίο εφαρμογής τους: εντός μιας δεδομένης πολιτιστικής περιοχής ή εκτεταμένης κατά μήκος διαφορετικών γεωγραφικών περιοχών που έχουν μοιραστεί ή συνεχίζουν να μοιράζονται μια διαδικασία αμοιβαίων επιρροών στη διαμόρφωση ή στην εξέλιξη των πολιτιστικών αξιών.

- Ανάλογα με τον στόχο ή τη λειτουργία τους: κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές ή πολιτιστικές.
- Ανάλογα με τη διάρκεια τους στο χρόνο: αυτές που δεν χρησιμοποιούνται πλέον έναντι εκείνων που χρησιμοποιούνται και συνεχίζουν να αναπτύσσονται υπό την επίδραση των κοινωνικοοικονομικών, πολιτικών και πολιτιστικών ανταλλαγών.
- Σύμφωνα με τη δομική τους διαμόρφωση: γραμμικές, κυκλικές, σταυροειδείς, ακτινικές ή σε δίκτυο.
- Ανάλογα με το φυσικό τους περιβάλλον: χερσαίες, υδρόβιες, μικτές ή με άλλη φυσική σύνθεση.
- Ανάλογα με το αν χρειάζεται να διανυκτερεύσουν ή όχι οι ενδιαφερόμενοι.

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι σε μια πολιτιστική διαδρομή μπορεί να εμπλέκονται ένα ή παραπάνω θέματα, να εκτείνεται σε τοπικό και όχι μόνο επίπεδο, να αφορά όχι μόνο ιστορικά αλλά και σύγχρονα θέματα και να πραγματοποιείται εντός μίας ή περισσότερων περιοχών (ICOMOS, 2008, Αυγερινού-Κολώνια, 2009 και World Tourism Organization, 2015, σ.σ. 40-41). Η ύπαρξη πολιτιστικών διαδρομών σε διάφορα επίπεδα δημιουργεί προϋποθέσεις για πολιτιστικό τουρισμό “ανοιχτού” τύπου (Shishmanova, 2015).

2.4 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ

Προκειμένου να τεκμηριωθεί και να οριστεί μια πολιτιστική διαδρομή απαραίτητη είναι η πολυεπιστημονική προσέγγιση της και η αντιμετώπιση της ως σύνολο προκειμένου να συνδεθούν τα υλικά και τα άυλα στοιχεία που την αποτελούν και να αναδειχθεί η μοναδική ταυτότητα της. Καθοριστικό ρόλο παίζει και η αυθεντικότητα, η οποία πρέπει να χαρακτηρίζει τη διαδρομή, καθώς με αυτό το τρόπο αναδεικνύεται ως πολιτιστικό αγαθό. Πιο συγκεκριμένα γίνεται έλεγχος:

- Στα κοινωνικά, οικονομικά, εμπορικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά μιας περιοχής ως αποτέλεσμα ανταλλαγών μεταξύ των λαών,
- Στις ιστορικές και πολιτιστικές σχέσεις μεταξύ των περιοχών,
- Στις πιθανές μετακινήσεις μεταξύ διαφορετικών πληθυσμών και ομάδων,
- Στα κοινά πολιτιστικά χαρακτηριστικά σε διαφορετικές περιοχές ή κοινωνίες.

Όσον αφορά τα κριτήρια για την αναγνώριση πολιτιστικών διαδρομών, έπειτα από πλήθος επιστημονικών συναντήσεων του ICOMOS CIIC αναγνωρίστηκε ότι:

- Οι πολιτιστικές διαδρομές εντάσσονται σε έναν φυσικό χώρο, από τον οποίο επηρεάζονται ενώ παράλληλα τον διαμορφώνουν στα πλαίσια της διαδρομής.
- Μια πολιτιστική διαδρομή χαρακτηρίζεται από τα υλικά και άυλα στοιχεία της.
- Η έννοια της πολιτιστικής διαδρομής αποτελείται από πλήθος πολιτιστικών αγαθών τα οποία αναδεικνύουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της, με αποτέλεσμα να χαρακτηρίζεται και η ίδια ως πολιτιστικό αγαθό.
- Μία πολιτιστική διαδρομή είναι από μόνη της ένα πολιτιστικό αγαθό καθώς συνδέει διαφορετικούς μεταξύ τους πολιτισμούς, εμπλουτίζοντας τους, έχοντας όμως και τροφοδοτηθεί από αυτούς, συνδέοντας τα υλικά και άυλα στοιχεία που τους συγκροτούν.
- Οι πολιτιστικές διαδρομές χαρακτηρίζονται από ένα δυναμικό χαρακτήρα λόγω του πνεύματος και των παραδόσεων της άυλης κληρονομιάς που τις χαρακτηρίζουν. Με αυτό το τρόπο η άυλη κληρονομιά επιβιώνει και αναβιώνεται στη σύγχρονη εποχή θέτοντας και τις βάσεις μιας βιώσιμης ανάπτυξης (Αυγερινού-Κολώνια, 2009).

2.5 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ

Ο ολοκληρωμένος σχεδιασμός μιας πολιτιστικής διαδρομής αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχία της. Η διαδικασία για το σχεδιασμό μιας διαδρομής ξεκινάει με τον προσδιορισμό του θέματος, τον ορισμό των στόχων της διαδρομής, την επιλογή των μνημείων που θα εντάσσονται σε αυτή, τη δημιουργία ενός brand name και ενός λογότυπου καθώς και την επιλογή των κατάλληλων μέσων για την προώθηση του προϊόντος.

Επιπρόσθετα, ο σωστός σχεδιασμός μιας διαδρομής προϋποθέτει και την ύπαρξη συνεργασιών οι οποίες είναι απαραίτητες για την επιτυχία της διαδρομής. Πολύ σημαντική είναι η στήριξη τοπικών και περιφερειακών φορέων σε θέματα χρηματοδότησης και προβολής. Η σηματοδότηση της διαδρομής, η δημιουργία χάρτη που θα περιλαμβάνει τη διαδρομή, η δημιουργία εγκαταστάσεων υποδοχής και ενημέρωσης

των επισκεπτών αλλά και η δημιουργία οδικού δικτύου αποτελούν ένα ακόμα σημαντικό βήμα για το σωστό σχεδιασμό μιας διαδρομής.

Επίσης, η διαδρομή πρέπει να αλληλοεπιδρά με το φυσικό περιβάλλον της περιοχής καθώς τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος θα αποτελέσουν τις ενδιάμεσες στάσεις αυτής. Παράλληλα δε θα πρέπει να περιορίζεται σε μια συγκεκριμένη διοικητική ενότητα αλλά να ακολουθεί την πολιτιστική εξέλιξη του τόπου. Ενώ, θα πρέπει να συνδυάζεται και με τους τοπικούς παραγωγούς της περιοχής προκειμένου να προωθούνται τοπικά προϊόντα και να ενισχύεται η τοπική ανάπτυξη (Μπακογιάννη, 2000, Χατζηνικολάου κ.α. 2015 και Πορανίδου, 2018).

Επιπλέον, καθοριστικό στο σχεδιασμό μια πολιτιστικής διαδρομής αλλά και στην επιτυχία αυτών κρίνεται η γνώση της αγοράς στόχου η οποία θα πρέπει να αποτελεί μέρος του τουριστικού σχεδιασμού της περιοχής. Η επιλογή της αγοράς στόχου εξαρτάται από τους στόχους, τη θεματική της διαδρομής και την περιοχή στην οποία θα αναπτυχθεί. Ενώ εξίσου σημαντικό είναι να ληφθεί υπόψιν η τοπική κοινωνία προκειμένου να συμμετάσχει και αυτή ενεργά στο σχεδιασμό της διαδρομής (Καραβασίλη και Μικελάκης, 1999, Χατζηνικολάου κ.ά., 2015 και Πορανίδου, 2018).

Οι πολιτιστικές διαδρομές, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, δίνουν τη δυνατότητα συνεργασιών μεταξύ δημόσιων αρχών, τοπικής κοινωνίας, επιχειρήσεων και κρατικών υπηρεσιών. Το γεγονός αυτό αυξάνει τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της περιοχής και τη διάχυση πληροφοριών και υπηρεσιών, δημιουργώντας έτσι δυνατότητες μεγαλύτερης ζήτησης λόγω της διαφοροποίησης (Meyer, 2004).

Όσον αφορά τις διαδικασίες προβολής μιας διαδρομής, απαραίτητες είναι οι διαφημιστικές ενέργειες προώθησης της διαδρομής, η εκτύπωση ενημερωτικού φυλλαδίου, η δημιουργία ιστοσελίδας, η προώθηση της διαδρομής μέσα από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και η συμμετοχή σε σχετικές εκθέσεις ή συνέδρια.

Προϋποθέσεις για την επιτυχία μιας πολιτιστικής διαδρομής:

- Αξιοθέατα και οι αντίστοιχες υποδομές: μουσεία και μνημεία και οι υποδομές αυτών.
- Υποδομές οδικού δικτύου, μονοπατιών, ποδηλατοδρόμων και πεζοδρόμων

- Επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών που συμβάλουν στην εποπτεία και στη διαχείριση της διαδρομής (Χατζηνικολάου κ.α. 2015 και Πορανίδου, 2018).

2.6 ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΩΣ ΠΡΟΤΑΣΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.

Πολιτιστικές διαδρομές με συγκεκριμένα κεντρικά θέματα, μεταξύ διαφορετικών ευρωπαϊκών χωρών, οι οποίες θα αναδεικνύουν τη κοινή πολιτισμική κληρονομιά της Ευρώπης ήταν η πρόταση του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία σε σύντομο χρονικό διάστημα βρήκε πρόσφορο έδαφος. Οι διαδρομές θα περιλαμβάνουν ένα θέμα από τις ευρωπαϊκές παραδόσεις το οποίο θα αποτυπώνεται γεωγραφικά μέσα από τη σύνδεση μνημείων και τοποθεσιών. Με αυτό το τρόπο δίνεται η δυνατότητα ανακάλυψης της ευρωπαϊκής πολιτισμικής κληρονομιάς.

Στην πράξη αφού τεκμηριωθούν ιστορικά μνημεία, τοποθεσίες, γεγονότα και γιορτές συνδέονται όλα σε έναν οδηγό-χάρτη ο οποίος μπορεί να περιλαμβάνει μνημεία, εκδηλώσεις και σημεία ιστορικών μαρτυριών. Προκειμένου να επιτευχθεί ο σωστός σχεδιασμός των διαδρομών απαραίτητη θεωρείται η υποστήριξη των τοπικών αρχών αλλά και η δημιουργία υποδομών, σηματοδότησης και προώθησης των διαδρομών μέσα από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Τέλος, μέσα από την ανάδειξη των πολιτιστικών διαδρομών ως τουριστικό προϊόν γίνεται φανερός και ο σημαντικός ρόλος των τουριστικών επιχειρηματιών οι οποίοι σε σημαντικό βαθμό επηρεάζουν τα τουριστικά ρεύματα (Αυγερινού-Κολώνια, 2009).

Οι πολιτιστικές διαδρομές συνδέονται και με άλλες μορφές εναλλακτικού τουρισμού, όπως είναι ο θρησκευτικός, ο ιαματικός, ο αθλητικός και ο πολιτιστικός τουρισμός. Με αυτό το τρόπο δημιουργούνται προϋποθέσεις ανάπτυξης νέων δραστηριοτήτων αλλά και αλληλεπίδρασης μεταξύ ομάδων διαφορετικής νοοτροπίας και κουλτούρας, μεταξύ δηλαδή ντόπιων και τουριστών (Richards, 2011).

2.7 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΚΑΙ ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ

Οι πολιτιστικές διαδρομές σχετίζονται άμεσα με τις στρατηγικές Μάρκετινγκ. Θα μπορούσε μάλιστα να θεωρηθεί ότι μια πολιτιστική διαδρομή αποτελεί από μόνη της μια στρατηγική Marketing και Branding. Πιο αναλυτικά μια στρατηγική Marketing και Branding του Τόπου είναι η δημιουργία και η χρήση επικοινωνιακών εργαλείων προκειμένου μία πόλη, μία περιφέρεια ή μία χώρα να βελτιώσει την εικόνα και τη φήμη της, να προσελκύσει επισκέπτες, επενδύσεις ή νέους κατοίκους και να δημιουργήσει

συναίσθημα ταύτισης και περηφάνιας στους υφιστάμενους κατοίκους της (Δέφνερ και Καραχάλης, 2012). Μια τέτοια στρατηγική θεωρείται επιτυχημένη όταν οι παρεχόμενες υπηρεσίες ικανοποιούν τους επισκέπτες, τους επενδυτές, τους τοπικούς επιχειρηματίες και τους κατοίκους. (Μεταξάς, 2005).

Με τον όρο Branding του Τόπου (place branding), ορίζεται η απόδοση συγκεκριμένης χωρικής ταυτότητας σε μία περιοχή ή πόλη ώστε να διαμορφωθεί μια κεντρική ιδέα για τα χαρακτηριστικά και τη χωρική ιδιαιτερότητά της (Δέφνερ και Καραχάλης, 2012). Σε πρώτη φάση στη στρατηγική Branding καθορίζονται τα σημεία του τόπου που διακρίνονται για τη μοναδικότητά τους, τα οποία αναδεικνύουν την ιδιαιτερότητα του και στα οποία θα στηριχθεί το σχέδιο Branding. (Σκούρας, Χριστοφάκης και Καραχάλης, 2012). Φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι, παραδόσεις, τοπικά προϊόντα και η ποιότητα ζωής μπορεί να είναι τα δυνατά σημεία ενός τόπου. Το ίδιο πραγματοποιείται και κατά τη διάρκεια σχεδιασμού μιας πολιτιστικής διαδρομής, καθώς αρχικά προσδιορίζονται τα ιδιαίτερα πολιτιστικά και φυσικά στοιχεία του τόπου τα οποία θα συμπεριληφθούν στη διαδρομή. Ενώ, τόσο στη διαδικασία σχεδιασμού των πολιτιστικών διαδρομών όσο και στη στρατηγική marketing και branding ενός τόπου απαραίτητος είναι ο ορισμός ενός brand name και ενός λογότυπου.

Έτσι, γίνεται κατανοητό ότι μια στρατηγική Marketing και Branding Τόπου έχει κοινά σημεία με το σχεδιασμό μιας πολιτιστικής διαδρομής. Καθώς, απώτεροι στόχοι και των δύο είναι η προσέλκυση περισσότερων επισκεπτών και επενδύσεων και η δημιουργία ευκαιριών στις τοπικές επιχειρήσεις και τους παραγωγούς.

Με τον σχεδιασμό των διαδρομών σχετίζεται και το Τουριστικό Μάρκετινγκ, το οποίο έχει εμφανιστεί τα τελευταία χρόνια και επικεντρώνεται σε θέματα που αφορούν την προβολή τουριστικών υπηρεσιών, την ικανοποίηση των τουριστών, τη διαφήμιση και το branding των τουριστικών προορισμών (Ηγουμενάκης, 1999).

2.7.1. ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΓΛΑΣΚΟΒΗΣ

Η Γλασκόβη αποτελεί τη μεγαλύτερη πόλη της Σκωτίας με πληθυσμό που ξεπερνάει το 1.100.000 κατοίκους. Το Open Pass Scotland μαζί με την υποστήριξη του Experience Glasgow δημιούργησαν μια εφαρμογή, το *Glasgow City Pass*, η οποία περιλαμβάνει πέντε, αυτοκαθοδηγούμενες, ηχητικές, πολιτιστικές, διαδρομές προκειμένου οι επισκέπτες αλλά και οι κάτοικοι της περιοχής να ανακαλύψουν την πόλη.

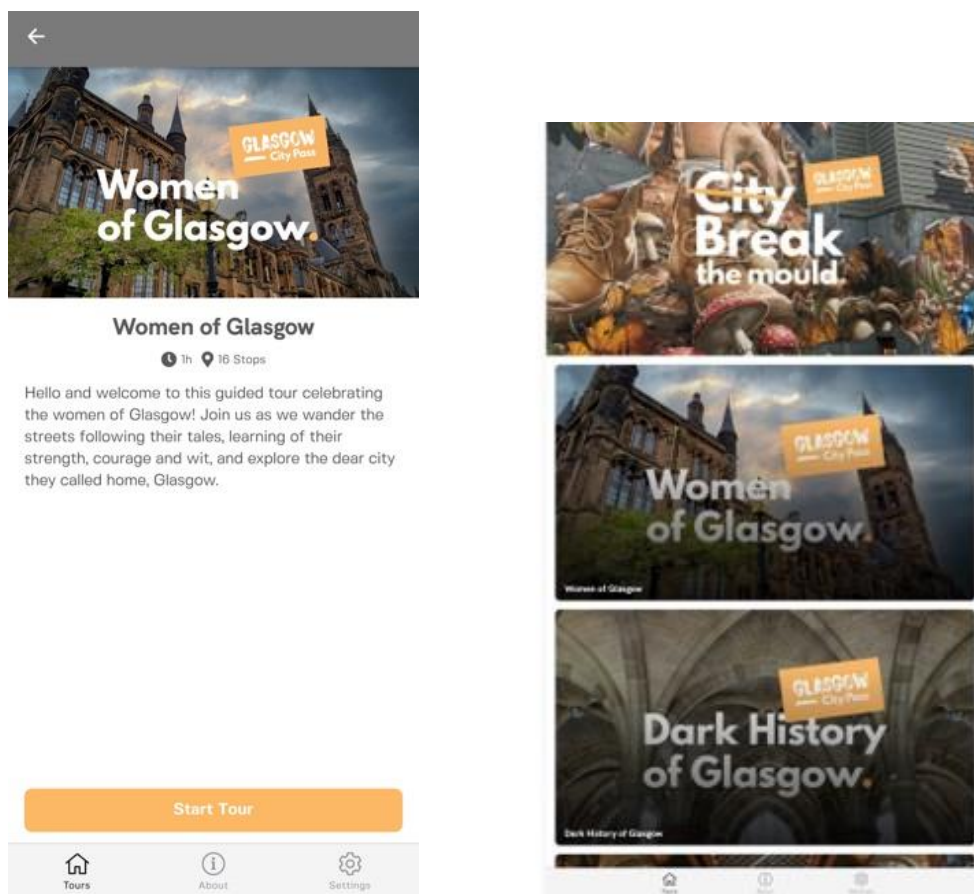
Η πρωτοποριακή εφαρμογή αφήγησης χρησιμοποιεί τεχνολογία GPS και παρέχει μια διασκεδαστική πύλη για τη Γλασκόβη. Το *Glasgow City Pass* συνεργάστηκε με τοπικούς ξεναγούς για να δημιουργήσει μια δωρεάν εφαρμογή που ενσωματώνει σημεία ενδιαφέροντος από διάφορες γειτονιές της πόλης συνδυάζοντας τα με συναρπαστικές θεματολογίες.

Οι διαδρομές καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα της πολιτιστικής εξέλιξης της πόλης. Ο ενδιαφερόμενος μπορεί να επιλέξει μεταξύ των παρακάτω διαδρομών:

- Women of Glasgow, πολιτιστική διαδρομή για τις γυναίκες που αποτέλεσαν πρωτοπόροι της πόλης.
- Dark history of Glasgow, πολιτιστική διαδρομή για τη σκοτεινή βιομηχανική ιστορία της πόλης.
- Glasgow city music, πολιτιστική διαδρομή για τη μουσική κουλτούρα της περιοχής.
- Glasgow West end, πολιτιστική διαδρομή στο καταπράσινο και λιγότερο γνωστό δυτικό άκρο της Γλασκόβης.
- Glasgow street art, πολιτιστική διαδρομή γύρω από τοιχογραφίες της πόλης που δημιουργήθηκαν από κορυφαίους καλλιτέχνες γκράφιτι.

Οι διαδρομές είναι μίας ώρας και περιλαμβάνουν από έντεκα ως δεκαέξι στάσεις. Λόγω της τεχνολογίας GPS που διαθέτει, προσαρμόζονται οι οδηγίες και η ηχητική περιγραφή που σου προσφέρει η διαδρομή. Για τον επισκέπτη, οι περιηγήσεις του δίνουν τη δυνατότητα να εξερευνήσει την πόλη σα ντόπιος, εμβαθύνοντας βαθιά στο παρελθόν και το παρόν της. Παράλληλα, κατά τη διάρκεια των διαδρομών ο επισκέπτης μπορεί να απολαύσει τοπικά προϊόντα και προσφορές που προσφέρουν διάφορα καταστήματα εστίασης της περιοχής (www.scottishfield.co.uk).

Εικόνα 1: Πολιτιστικές διαδρομές στην εφαρμογή Glasgow City Pass

Πηγή: Glasgow City Pass

2.8 ΟΦΕΛΗ ΠΟΥ ΠΡΟΚΥΠΤΟΥΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

Τα οφέλη που μπορεί να προκύψουν μέσα από τη δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών παρουσιάζονται παρακάτω:

1. μπορούν να συμβάλουν στην ανάδειξη και διατήρηση των μνημείων
2. δίνουν τη δυνατότητα να αναδειχθούν και να έχουν τουριστική ζήτηση λιγότερο γνωστά μνημεία και χώροι φυσικής και πολιτιστικής σημασίας
3. συνδέουν διαφορετικά μεταξύ τους αξιοθέατα
4. προσελκύουν νέους τουρίστες
5. μέσω των εσόδων που δημιουργούνται από το τουρισμό, σε τοπικό επίπεδο, αυξάνονται οι προϋποθέσεις ενεργειών για τη διατήρηση μνημείων

6. μπορούν να δημιουργήσουν συνθήκες καλύτερης κατανομής του οικονομικού οφέλους στην περιοχή, λόγω της ύπαρξης επισκεπτών σε πολλά και διαφορετικά σημεία ενδιαφέροντος
7. μπορούν να συμβάλουν στην αύξηση παραμονής επισκεπτών, γεγονός που μπορεί να επιφέρει περισσότερα έσοδα στην περιοχή
8. μέσα από το μάρκετινγκ αναπτύσσεται πιο ολοκληρωμένα το τουριστικό προϊόν που δημιουργείται γεγονός που αφορά τόσο τη διαδρομή όσο και την περιοχή γύρω από αυτήν
9. μέσω αυτών αυξάνεται η βιωσιμότητα του τουριστικού προϊόντος
10. συμβάλουν στη διατήρηση της φέρουσας ικανότητας της εκάστοτε περιοχής λόγω της διασποράς των επισκεπτών σε διαφορετικά σημεία, περιορίζοντας έτσι αρνητικές επιπτώσεις (Meyer, 2004, Rogerson, 2007, Majdoub, 2010 και Zabbini, 2012).

3. ΣΚΟΤΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

3.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΚΟΤΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Μια κοινωνία που δεν έχει σχέση με τους νεκρούς της θα ήταν αποκομμένη από αυτό που μια σύγχρονη κοινωνία ονομάζει ιστορία και κάποιες άλλες ομάδες, με αυτό, ορίζουν την καταγωγή τους. Δεν υπάρχει καμία απαραίτητη σχέση μεταξύ του τρόπου με τον οποίο οι άνθρωποι συσχετίζουν τους πρόσφατους νεκρούς τους, με τους νεκρούς του παρελθόντος τους. Πολλές δυτικές κοινωνίες, για παράδειγμα, έχουν υιοθετήσει την ιδέα που διατυπώθηκε από τον Freud και Bowlby, ότι δηλαδή οι πενθούντες πρέπει να εγκαταλείψουν την προσκόλληση τους με τους νεκρούς. Ενώ, ο προτεσταντισμός, με τη σειρά του, ήταν για αιώνες διαφορούμενος σχετικά με την προσευχή προς τους νεκρούς. Ωστόσο, στις ίδιες κοινωνίες μπορεί να βρεθεί ένα έντονο ενδιαφέρον για την ιστορία, μια ανάγκη για πολλαπλασιασμό του πολιτιστικού τουρισμού και μια νοσταλγία για τρόπους ζωής του παρελθόντος (Walter, 2009).

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια νέα τάση στο σύγχρονο τουρισμό που δείχνει τους τουρίστες να κινούνται όλο και περισσότερο προς εξειδικευμένες μορφές τουρισμού (Powell και Iankova, 2016). Αν και ο φόβος του θανάτου μπορεί να είναι χειρότερος από τον ίδιο τον θάνατο, στη σύγχρονη κοινωνία, οι τουρίστες επισκέπτονται όλο και περισσότερο τοποθεσίες που έχουν πραγματοποιηθεί φυσικές ή ανθρώπινες καταστροφές, όπως τοποθεσίες που σημειώθηκαν θάνατοι λόγω σεισμών, τσουνάμι,

πολέμου ή πολιτικών συγκρούσεων. Οι επισκέπτες στο Άουσβιτς, στρατόπεδο συγκέντρωσης στην Πολωνία, έχουν αυξηθεί από 0,5 εκατομμύρια, το 2001, σε 2.3 εκατομμύρια, το 2019 (www.auschwitz.org). Ενώ, το Ground Zero στη Νέα Υόρκη, το 2018, προσέλκυσε 6,6 εκατομμύρια επισκέπτες (www.911memorial.org). Αυτές οι τοποθεσίες χρησιμεύουν ως τοποθεσίες μνήμης παρ' όλα αυτά προσελκύουν, επίσης, σημαντικό τουριστικό ενδιαφέρον (Bing-Jin Yan κ.α, 2016). Το ταξίδι και η εμπειρία σε μέρη που σχετίζονται με το θάνατο δεν είναι καινούργιο φαινόμενο. Οι άνθρωποι έχουν έλθει από καιρό, σκόπιμα ή με άλλο τρόπο, σε τόπους, αξιοθέατα ή εκδηλώσεις που συνδέονται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο με το θάνατο, τον πόνο, τη βία ή τη καταστροφή. Η έλξη προς χώρους που σχετίζονται με το θάνατο χρονολογείται από τους αγώνες μονομάχων της αρχαίας Ρώμης. Συνεπώς, το Κολοσσαίο μπορεί να αναγνωριστεί ως η πρώτη τοποθεσία σκοτεινού τουρισμού. Ομοίως, έχουν πραγματοποιηθεί προσκυνήματα στους Αγίους Τόπους για να επισκεφθούν τον τόπο της σταύρωσης του Χριστού ενώ και οι μεσαιωνικές δημόσιες εκτελέσεις αναγνωρίστηκαν ως μια από τις πρώτες μορφές τουρισμού που σχετίζονται με το θάνατο (Stone και Sharpley, 2008). Ο Boorstin, υποστηρίζει ότι η πρώτη ξενάγηση στην Αγγλία ήταν ένα ταξίδι με το τρένο για να παρακολουθήσουν κάποιοι τον απαγχονισμό δύο δολοφόνων. Ενώ και ο MacCannell σημειώνει επισκέψεις σε νεκροτομείο του Παρισιού κατά το 19^ο αιώνα (Sharpley, 2005).

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι ο σκοτεινός τουρισμός δεν είναι μια σύγχρονη έννοια καθώς, στην ουσία υπάρχει από τότε που οι άνθρωποι είχαν τη δυνατότητα να ταξιδέψουν. Ωστόσο, η μελέτη του σκοτεινού τουρισμού, η ανάπτυξη της θεωρίας του και η διερεύνηση πρακτικών σε πρωτογενείς και δευτερογενείς τοποθεσίες, είναι ένας νεότερος τομέας ακαδημαϊκού ενδιαφέροντος. Η λογοτεχνία σχετικά με το σκοτεινό τουρισμό χρονολογείται κυρίως από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 και στις αρχές της δεκαετίας του 2000, με λίγες έρευνες να χρονολογούνται πριν από αυτήν την περίοδο (Wielde Heidelberg, 2015).

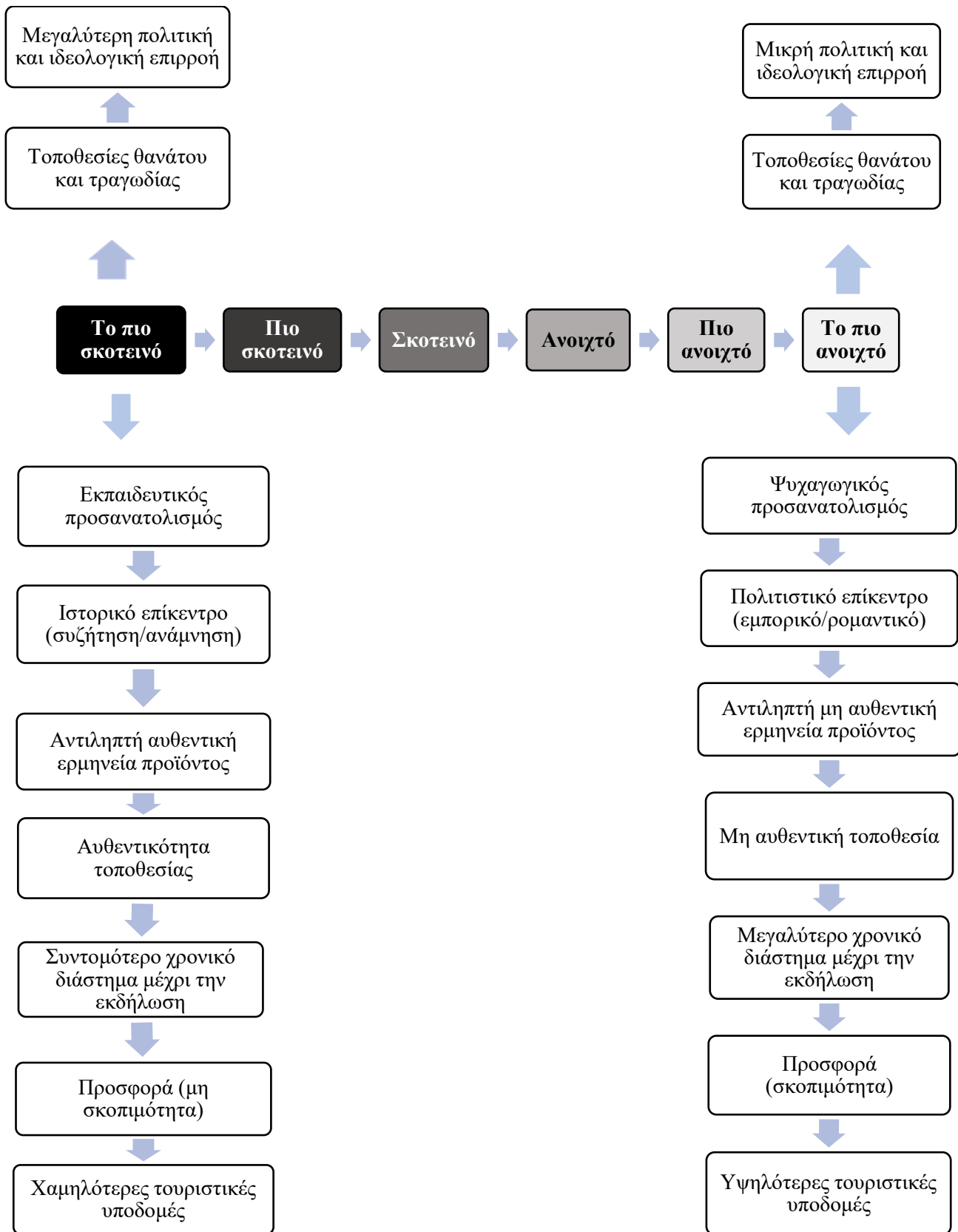
Λόγω της αυξανόμενης γοητείας μεταξύ των τουριστών, πολλοί ερευνητές έχουν επικεντρωθεί στην ιδέα του σκοτεινού τουρισμού, θεωρώντας το ως ιδιαίτερο κοινωνικό φαινόμενο. Ωστόσο, οι απόψεις ποικίλουν και γι' αυτό δεν μπορεί να εξαχθεί ένα ομόφωνο συμπέρασμα σχετικά με τον ορισμό του σκοτεινού τουρισμού με βάση την υπάρχουσα βιβλιογραφία. Έχουν γίνει προσπάθειες για τον καθορισμό ή τον χαρακτηρισμό της τουριστικής δραστηριότητας που σχετίζεται με το θάνατο, μεταξύ των οποίων, ο όρος «σκοτεινός τουρισμός» (dark tourism) είναι ο πιο διαδεδομένος στην

ακαδημαϊκή λογοτεχνία. Ο όρος αυτός διατυπώθηκε για πρώτη φορά από τους Foley και Lennon, το 1996, σε ένα ειδικό τεύχος του *International Journal of Heritage Studies* και στη συνέχεια, ως τίτλος ενός βιβλίου που αναμφισβήτητα παραμένει η πιο ευρεία μελέτη του φαινομένου. Στην μελέτη τους, οι Foley και Lennon ορίζουν ως σκοτεινό τουρισμό την επίσκεψη τουριστών σε τοποθεσίες που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με το θάνατο, την τραγωδία, την καταστροφή και γενικότερα με τραγικά γεγονότα της ανθρώπινης ιστορίας (Sharpley, 2005, Kang κ.α, 2012, Bing-Jin Yan κ.α, 2016 και Light, 2017).

Ο Stone (2006) υποστηρίζει ότι υπάρχουν διαφορετικά επίπεδα σκοτεινότητας, από τις «πιο σκούρες» μορφές στις «πιο ανοιχτές» μορφές σκοτεινού τουρισμού. Ο πιο ανοιχτόχρωμος σκοτεινός τουρισμός περιλαμβάνει μέρη που είχαν σχεδιαστεί ως τουριστικά αξιοθέατα και τα οποία εξερευνούν τη σχέση με τον θάνατο και τον πόνο για ψυχαγωγικούς σκοπούς. Ως εκ τούτου, έχουν μικρή πολιτική και ιδεολογική επιρροή. Η εστίασή τους σε παλαιότερα γεγονότα ή καταστάσεις θανάτου και οδύνης θα έχει επίσης χαμηλότερη συναισθηματική φόρτιση. Πρόκειται για μέρη τα οποία διαθέτουν τουριστική υποδομή η οποία προωθεί την κατανάλωση ενός τουριστικού προϊόντος που βασίζεται σε εμπορευματοποιημένες παρουσιάσεις ή αναπαραστάσεις θανάτου και οδύνης.

Ο πιο σκοτεινός, σκοτεινός τουρισμός λαμβάνει χώρα σε πραγματικούς τόπους θανάτου και ταλαιπωρίας που έχουν συμβεί πιο πρόσφατα και είναι προσανατολισμένος στην εκπαίδευση. Η παρουσία των κτιρίων καθιστά πιο δύσκολο να ξεχαστούν τα γεγονότα και αντιπροσωπεύει μια πρόσκληση για προβληματισμό. Αυτές οι τοποθεσίες επικεντρώνονται στη διατήρηση των χώρων και στη διατήρηση των αναμνήσεων. Οι μόνες υποδομές που προστέθηκαν είναι αυτές που θεωρούνται απαραίτητες για την τουριστική δραστηριότητα. Οι πιο σκοτεινοί, σκοτεινοί τουριστικοί χώροι τείνουν να έχουν μεγαλύτερη συμβολική φόρτιση και να υπόκεινται σε μεγαλύτερη πολιτική και ιδεολογική επιρροή. Τα γεγονότα ή οι καταστάσεις θανάτου και οδύνης που έλαβαν χώρα εκεί τείνουν να είναι πιο πρόσφατα και συχνά έχουν ισχυρή σχέση με πολιτικά καθεστώτα και κοινωνικά ζητήματα (Stone, 2006, Stone και Sharpley, 2008 και Coutinho κ.α., 2018).

Διάγραμμα 2: Τα διαφορετικά επίπεδα σκοτεινότητας του Stone

Πηγή: Stone (2006), Ιδία επεξεργασία.

3.2 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΣΚΟΤΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Με το πέρασμα των χρόνων στη κατηγορία του σκοτεινού τουρισμού προστέθηκαν και άλλες υποκατηγορίες οι οποίες δεν έχουν να κάνουν με τραγικά γεγονότα θανάτου αλλά με μύθους, όπως ιστορίες που σχετίζονται με φαντάσματα (Walter, 2009). Με βάση τα κίνητρα και τις περιοχές επίσκεψης των τουριστών οι βασικές υποκατηγορίες σκοτεινού τουρισμού είναι οι εξής:

- Πεδία μαχών/πολέμου (Battlefield Tourism/War): Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται περιοχές οι οποίες είναι ή ήταν σε εμπόλεμη κατάσταση. Ο τουρισμός πολέμου έχει να κάνει με τις δυσκολίες του πολέμου, τις συγκρούσεις αλλά και με χώρους που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη του πολέμου όπως οχυρώσεις, στρατιωτικά μουσεία κ.α. Οι λόγοι επίσκεψης σε αυτά τα μέρη έχουν να κάνουν με τον εορτασμό, τη ψυχαγωγία, την εκπαίδευση και το προσκύνημα. Μέσα από την επίσκεψη σε αυτούς τους χώρους αναβιώνονται τα αισθήματα του πόνου, της θυσίας και του θανάτου. Μετά από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αυτό το είδος σκοτεινού τουρισμού σημειώνει μια συνεχώς ανοδική πορεία καθώς οι τουρίστες θέλουν να δουν από κοντά αν ισχύουν όλα όσα έμαθαν από την ιστορία. Η επίσκεψη στη Χαβάη και στο Περλ Χάρμπορ (Pearl Harbor) αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα τουρισμού πολέμου.
- Τουρισμός Καταστροφής (Disaster Tourism): Αυτή η υποκατηγορία έχει να κάνει με την επίσκεψη σε περιοχές στις οποίες έχουν συμβεί φυσικές καταστροφές, όπως σεισμοί, πλημμύρες, τσουνάμι ή εκρήξεις ηφαιστειών. Η αύξηση των φυσικών καταστροφών τα τελευταία χρόνια έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού των τουριστών που επισκεπτών τέτοιες τοποθεσίες. Ο λόγος που οι τουρίστες επισκέπτονται αυτά τα μέρη έχει να κάνει με την περιέργεια, καθώς θέλουν να δουν από κοντά ποια είναι τα αποτελέσματα μιας τέτοιας καταστροφής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η επίσκεψη στην Πομπηία.
- Τουρισμός Νεκροταφείων (Cemetery Tourism): Η επίσκεψη σε νεκροταφεία στα οποία έχουν θαφτεί επώνυμοι ή μη άνθρωποι αποτελεί μια από τις πιο χαρακτηριστικές μορφές σκοτεινού τουρισμού καθώς εκεί, οι άνθρωποι έρχονται σε άμεση επαφή με το θάνατο. Η περιέργεια αλλά και το ενδιαφέρον για το θάνατο αποτελούν βασικούς λόγους επίσκεψης σε νεκροταφεία. Το Père Lachaise Cemetery στο Παρίσι αποτελεί ένα πολύ γνωστό νεκροταφείο στο οποίο έχουν θαφτεί πολλοί διάσημοι.

- Τουρισμός Φυλακών (Prison Tourism): Αυτή η υποκατηγορία αφορά επισκέψεις σε φυλακές οι οποίες πλέον δεν λειτουργούν. Πολλές φυλακές, όπως το Αλκατράζ, έχουν διαμορφωθεί με τέτοιο τρόπο προκειμένου να μπορούν να τις επισκεφτούν τουρίστες. Η τουριστική επίσκεψη σε φυλακές γίνεται για λόγους εκπαιδευτικούς, ψυχαγωγικούς αλλά και για λόγους περιέργειας.
- Τουρισμός Φαντασμάτων (Ghost Tourism): Ο τουρισμός φαντασμάτων χωρίζεται σε δύο κατηγορίες, την πιο «ανοιχτή» μορφή τουρισμού φαντασμάτων όπως το Πάρκο του Δράκουλα, στη Ρουμανία, η οποία αφορά ψυχαγωγικούς σκοπούς και την πιο «σκοτεινή» μορφή, που έχει να κάνει με παραφυσικές δραστηριότητες και την αναζήτηση φαντασμάτων, όπως είναι ο Πύργος του Λονδίνου.
- Τουρισμός Ολοκαυτώματος (Holocaust Tourism): Ο τουρισμός Ολοκαυτώματος αφορά επισκέψεις σε στρατόπεδα συγκέντρωσης και γενικότερα σε χώρους στους οποίους πραγματοποιήθηκαν εξολοθρεύσεις πληθυσμών. Το Άουσβιτς παραμένει ο πιο αντιπροσωπευτικός και σημαντικότερος τόπος Ολοκαυτώματος στον κόσμο (Fonseca, Seabra και Silva, 2015).

3.3 ΚΙΝΗΤΡΑ ΣΚΟΤΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Τα κίνητρα των ανθρώπων που επισκέπτονται τοποθεσίες σκοτεινού τουρισμού είναι δύσκολο να προσδιοριστούν καθώς, αυτό που ωθεί το κάθε άτομο να επισκεφτεί μια τέτοια τοποθεσία είναι προσωπικό. Ακόμα, και οι ίδιοι μπορεί να μην είναι σε θέση να διατυπώσουν πλήρως τους λόγους επίσκεψής τους. Οτιδήποτε εμπνέει τους ανθρώπους να επισκεφτούν αυτές τις τοποθεσίες, σύμφωνα με τον Stone, επιτρέπει στους επισκέπτες να εξερευνήσουν τον θάνατο με έναν ασφαλή και αποδεκτό τρόπο. Ο σκοτεινός τουρισμός φέρνει το θάνατο στο προσκήνιο της συνείδησης του επισκέπτη σε πρωτογενείς (τόπος όπου συνέβη το γεγονός) και δευτερεύοντες (μουσεία, μνημεία) τοποθεσίες προκειμένου ο επισκέπτης να συνδεθεί και να αντιμετωπίσει τον θάνατο. Οι έρευνες δείχνουν ότι τα κίνητρα για τον σκοτεινό τουρισμό ποικίλλουν, και σε πολλές περιπτώσεις, ένας μόνο επισκέπτης μπορεί να έχει πολλούς λόγους επίσκεψής σε έναν τέτοιο τόπο (Sharpley, 2005 και Wielde Heidelberg, 2015).

Μέσα στα χρόνια πληθώρα διαφορετικών λόγων και κινήτρων για τη συμμετοχή στον σκοτεινό τουρισμό έχουν προταθεί στη βιβλιογραφία. Συνοψίζοντας τα, οι τουρίστες επισκέπτονται σκοτεινές τοποθεσίες από:

- περιέργεια (προκειμένου ένας επισκέπτης να δει από κοντά τί συνέβη),
 - ανάγκη αναζήτησης για κάτι καινούργιο (δηλαδή, αναζήτηση νέων εμπειριών που ξεφεύγουν από την καθημερινή ζωή),
 - ανάγκη σύνδεσης με το παρελθόν (μνήμη),
 - ανάγκη για εκπαίδευση (για καλύτερη κατανόηση της ιστορίας),
 - ενδιαφέρον για την πολιτισμική κληρονομιά ενός τόπου,
 - ανάγκη σύνδεσης με τους νεκρούς τους (πνευματικοί λόγοι) και
 - αίσθημα υποχρέωσης (επίσκεψη σε μια σκοτεινή τοποθεσία, με την έννοια του προσκυνήματός)
- (Ashworth, 2004, Dunkley, 2005 και Gaya, 2013).

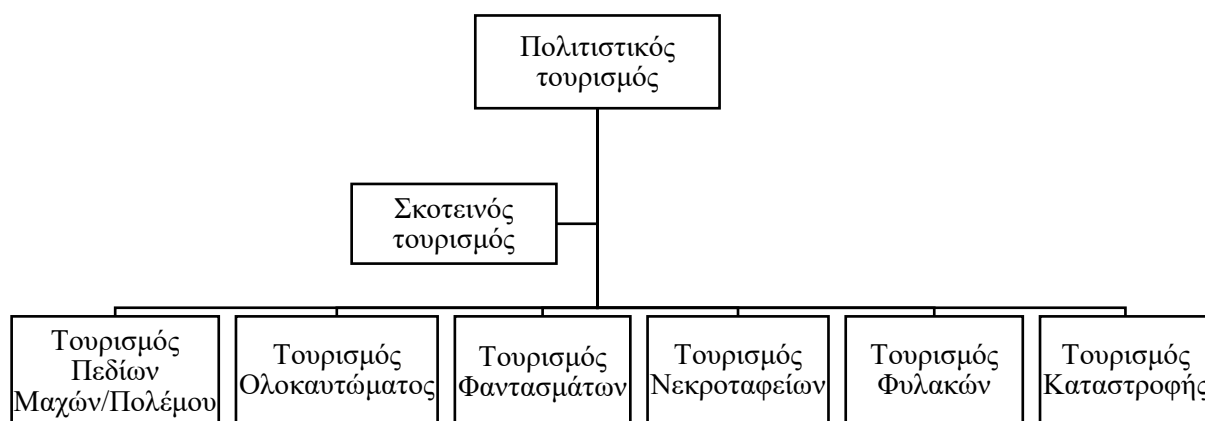
3.4 ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΣΚΟΤΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Επί του παρόντος, ο σκοτεινός τουρισμός δεν αντιπροσωπεύει τον ίδιο τον θάνατο, αλλά τον τρόπο με τον οποίο έχουν συμβεί οι ανθρώπινες τραγωδίες με την πάροδο του χρόνου. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο αυτό το είδος τουρισμού εκτείνεται σε διαφορετικά μέρη όπου έχουν συμβεί ατυχή γεγονότα όπως φυλακές, στρατόπεδα συγκέντρωσης, μέρη στα οποία έχουν συμβεί φυσικές καταστροφές, σκηνές πολέμου, νεκροταφεία, ιστορικά κτίρια και άλλα μέρη κακοτυχίας.

Αλλά πού μπορεί να ενταχθεί ο σκοτεινός τουρισμός στον τουρισμό; Για να απαντηθεί αυτό το ερώτημα, θα πρέπει να τεθούν υπόψιν δύο έννοιες: ο τουρισμός και ο πολιτισμός. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (WTO, 1994) αναφέρει ότι ο τουρισμός περιλαμβάνει τις δραστηριότητες ατόμων που ταξιδεύουν και μένουν σε μέρη εκτός του συνηθισμένου περιβάλλοντος τους όχι για περισσότερο από ένα συνεχόμενο έτος για αναψυχή, επαγγελματικούς και άλλους σκοπούς. Παράλληλα η Διακήρυξη του Μεξικού για τις πολιτιστικές πολιτικές (Mondiacult), Unesco (1982) υποστηρίζει ότι, με την ευρεία του έννοια, ο πολιτισμός μπορεί να θεωρείται, επί του παρόντος, ως το σύνολο των διακριτικών πνευματικών, υλικών, πνευματικών και συναισθηματικών χαρακτηριστικών που χαρακτηρίζουν μια κοινωνία ή μια κοινωνική ομάδα. Ο ορισμός αυτός καλύπτει τις τέχνες και τις ανθρωπιστικές επιστήμες, τον τρόπο ζωής, τα θεμελιώδη δικαιώματα των ανθρώπων, τα συστήματα αξιών, καθώς και τις παραδόσεις και τις πεποιθήσεις λόγω των οποίων ο πολιτισμός δίνει στην ανθρωπότητα την ικανότητα να στοχάζεται για τον εαυτό

της. Αυτό είναι που κάνει τα ανθρώπινα όντα λογικά, κριτικά και ηθικά αφοσιωμένα. Επομένως, ο τουρισμός που σχετίζεται με τον πολιτισμό είναι πολιτιστικός τουρισμός, ο οποίος τελικά περιλαμβάνει πολλούς τομείς, μεταξύ αυτών, την τέχνη, την επιστήμη, την ιστορία, τη γαστρονομία κ.λ.π. Η ιστορία περιλαμβάνει εκείνα τα κοινωνικά γεγονότα που έχουν λάβει χώρα σε συγκεκριμένους τόπους και σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές, ή, με άλλα λόγια, το σύνολο γεγονότων ή πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών, πολιτιστικών και άλλων πράξεων ενός λαού ή ενός έθνους. Επομένως, ο σκοτεινός τουρισμός είναι θεμελιώδες μέρος του τουριστικού-πολιτιστικού τουρισμού, καθώς συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά που απαριθμήθηκαν προηγουμένως. Έτσι, ο σκοτεινός τουρισμός αποκαλύπτει ένα μέρος της πολιτισμικής κληρονομιάς που μας άφησε η ιστορία, ορίζοντας την κοινωνία ως πρωταγωνιστή των πράξεων που έγιναν. Στοχεύει να οδηγήσει την ιστορική γνώση μέσω των τουριστικών πόρων που υπάρχουν στις μέρες μας. Ως εκ τούτου, το κίνητρο για να ταξιδέψει κανείς για αυτό το είδος τουρισμού είναι για να μάθει για την υλική κληρονομιά, όπως κτίρια, μασωλεία ή την άυλη κληρονομιά όπως έθιμα (Dancausa Millán, Hernández Rojas, και Sánchez-Rivas García, 2019).

Διάγραμμα 3: Θέση σκοτεινού τουρισμού.

Πηγή: Dancausa Millán, Hernández Rojas, και Sánchez-Rivas García, 2019, Ιδία Επεξεργασία

Με τη σειρά τους οι Kennell και Powell (2020) υποστηρίζουν ότι ενώ ένα υποσύνολο του τουρισμού πολιτισμικής κληρονομιάς μπορεί να θεωρηθεί σκοτεινό, δεν υπάρχει άμεσα διακριτός διαχωρισμός μεταξύ των πτυχών του τουρισμού πολιτισμικής κληρονομιάς και των πτυχών του σκοτεινού τουρισμού. Ο Richards λέει ότι είναι απαραίτητο να διευρυνθεί

η κατηγοριοποίηση των αξιοθέατων πολιτισμικής κληρονομιάς ώστε να συμπεριληφθούν άυλες ιδέες, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που σχετίζονται με ιδέες όπως η πολιτεία, η ιστορία και ο αγώνας, τυπικά χαρακτηριστικά για σκοτεινές τοποθεσίες. Υπάρχει μια σαφής σχέση μεταξύ του τουρισμού πολιτισμικής κληρονομιάς και του σκοτεινού τουρισμού, θεωρητικά άρρηκτη στην πλειονότητα των περιπτώσεων, και ο όρος «σκοτεινή κληρονομιά» χρησιμοποιείται ήδη για να συλλάβει αυτούς τους συσχετισμούς.

Υπάρχει μια στενή σχέση μεταξύ τουρισμού και κοινωνίας. Με άλλα λόγια, ο τρόπος με τον οποίο κατανοούνται και βιώνονται οι τουριστικές τοποθεσίες, τα αξιοθέατα και τα γεγονότα καθορίζεται από την κοινωνία. Οι τουρίστες, για παράδειγμα, σχεδόν αναπόφευκτα ταξιδεύουν μέσα σε μια πολιτιστική «φούσκα» και, ως εκ τούτου, οι εμπειρίες τους από μέρη και ανθρώπους επηρεάζονται σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό από το κοινωνικό-πολιτισμικό τους υπόβαθρο. Ομοίως, η σημασία των τουριστικών χώρων και εκδηλώσεων για τις τοπικές κοινωνίες είναι επίσης πολιτιστικά καθορισμένη. Ο τρόπος με τον οποίο οι τοπικές κοινότητες κατανοούν και ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένες τοποθεσίες, γεγονότα και στους ίδιους τους τουρίστες που τις επισκέπτονται, αντικατοπτρίζει το πολιτιστικό νόημα αυτών των τοποθεσιών και τις πολιτιστικές επιρροές που διαμορφώνουν την ερμηνεία τους. Με λίγα λόγια, ο τουρισμός γενικά δεν μπορεί να γίνει πλήρως κατανοητός χωρίς να ληφθεί υπόψη η πολιτιστική κατάσταση των κοινωνιών εντός των οποίων εμφανίζεται.

4. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

4.1 ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η Θεσσαλονίκη είναι η μεγαλύτερη πόλη της Μακεδονίας σε έκταση και πληθυσμό. Είναι η πρωτεύουσα της Περιφερειακής Ενότητας Θεσσαλονίκης και έδρα του ομώνυμου Δήμου. Σύμφωνα με ιστορικές πηγές η πόλη ιδρύθηκε το 316/5 π.Χ. από το στρατηγό Κάσσανδρο της Μακεδονίας, ο οποίος της έδωσε το όνομα της συζύγου του και αδελφής του Μεγάλου Αλεξάνδρου, Θεσσαλονίκης. Η ίδρυση της πόλης προέκυψε από τη συνένωση 26 οικισμών.

Από το 2ο π.Χ. αιώνα η πόλη έγινε έδρα της ρωμαϊκής επαρχίας της Μακεδονίας. Εξαιτίας της σημαντικής της θέσης η πόλη αποτέλεσε αυτοκρατορική πρωτεύουσα στα χρόνια της βασιλείας του Γαλέριου. Μετά τη διαίρεση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ήταν μία από τις υποψήφιες πρωτεύουσες της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, για να επιλεγεί τελικά το Βυζάντιο. Θεωρήθηκε «συμβασιλεύουσα» πόλη κατά τη Βυζαντινή

Αυτοκρατορία και αποτέλεσε σημαντικό διοικητικό και στρατιωτικό κέντρο αλλά και κέντρο πνευματικής και πολιτιστικής ανάπτυξης. Αποκορύφωμα αποτελεί η περίοδος του 14ου αιώνα, ο οποίος χαρακτηρίζεται και ως ο βυζαντινός «χρυσός αιώνας της Θεσσαλονίκης».

Το 1432 πραγματοποιήθηκε η άλωση της πόλης από τους Οθωμανούς και παρέμεινε στην Οθωμανική κυριαρχία για περίπου πέντε αιώνες. Η Θεσσαλονίκη αποτέλεσε κέντρο του εβραϊκού πληθυσμού μέχρι και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Κατά τη διάρκεια Οθωμανικής Αυτοκρατορίας θεωρούνταν κέντρο πολιτισμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και επίκεντρο πολιτικών κινημάτων.

Μετά την απελευθέρωση της πόλης το 1912, ο πληθυσμός της πόλης παρουσίασε σημαντικές μεταβολές, καθώς εγκαταστάθηκαν εκεί Έλληνες πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία ενώ αποχώρησε και ο μουσουλμανικός πληθυσμός της περιοχής εξαιτίας της ανταλλαγής πληθυσμών. Γι' αυτό το λόγο πολλές φορές δίνεται στην πόλη το προσωνύμιο της προσφυγούπολης. Μετά την καταστροφική πυρκαγιά του 1917 η αρχιτεκτονική και η πολεοδομία της πόλης άλλαξαν καθώς η ελληνική κυβέρνηση ήθελε να αφαιρέσει οθωμανικά κτήρια και να προσθέσει ευρωπαϊκά και αρχαιοελληνικά στοιχεία.

Η Θεσσαλονίκη βρίσκεται δυτικά της περιφερειακής ενότητας Θεσσαλονίκης, στο εσωτερικό του Θερμαϊκού κόλπου, απέναντι από τον Όλυμπο. Είναι κτισμένη στις πλαγιές του Κέδρινου λόφου και περιβάλλεται στα ανατολικά από το δάσος του Σείχ Σου. Στη Σίνδο υπάρχει η βιομηχανική ζώνη της πόλης και στα νότια βρίσκονται οι περιοχές του αεροδρομίου, της Θέρμης και νοτιοανατολικά η περιοχή του Πανοράματος. Στην έξοδο προς Καβάλα υπάρχει το Ωραιόκαστρο.

Νοτιοανατολικά της πόλης βρίσκεται το όρος Χορτιάτης. Βορειοδυτικά απλώνεται η πεδιάδα της Θεσσαλονίκης. Η πεδιάδα ευνόησε την οικονομική ανάπτυξη της πόλης και της γύρω περιοχής, καθώς σχηματίστηκε σταδιακά από τις προσχώσεις των ποταμών που διαρρέουν το νομό κι έτσι είναι ιδιαίτερα εύφορη. Οι τρεις ποταμοί, ο Αξιός, ο Λουδίας και ο Εχέδωρος, εκβάλλουν δυτικά της πόλης ενώ ακόμα νοτιότερα εκβάλλει ο Αλιάκμονας. Η θέση της πόλης, η ύπαρξη του λιμανιού της ως φυσικής πύλης της περιοχής προς τη θάλασσα αλλά και η φυσική οχύρωσή της καθιστούν τη Θεσσαλονίκη αφενός σημαντικό στρατηγικό σημείο αλλά και εμπορικό, συγκοινωνιακό και πολιτισμικό σταυροδρόμι.

Η περιοχή αποτελεί μια από τις πιο αναπτυγμένες οικονομικά περιοχές της Ελλάδας και συγκεντρώνει τις πιο πολλές και σύγχρονες βιομηχανικές μονάδες μετά την περιφέρεια της πρωτεύουσας της χώρας. Ο περισσότερος πληθυσμός του νομού κατοικεί στο πολεοδομικό συγκρότημα της πόλης της Θεσσαλονίκης, όπου υπάρχει και το αντίστοιχο λιμάνι της Θεσσαλονίκης, το οποίο αποτελεί ένα από τα κυριότερα λιμάνια της νοτιοανατολικής Ευρώπης και το πρώτο εξαγωγικό λιμάνι της χώρας (Παπαγιαννόπουλος, 1982).

Η πόλη της Θεσσαλονίκης περιλαμβάνει έξι Δήμους και μία Δημοτική Ενότητα (από τον Δήμο Πυλαίας - Χορτιάτη), που αποτελούν το Πολεοδομικό Συγκρότημα της Θεσσαλονίκης:

1. το Δήμο Θεσσαλονίκης,
2. το Δήμο Αμπελοκήπων – Μενεμένης,
3. το Δήμο Κορδελιού-Ευόσμου,
4. το Δήμο Καλαμαριάς,
5. το Δήμο Νεάπολης-Συκεών και
6. το Δήμο Παύλου Μελά,
7. το Δήμο Πυλαίας-Χορτιάτη (www.thessaloniki.gr).

Όσον αφορά τη δημογραφική εξέλιξη της Θεσσαλονίκης, η πόλη ήδη από την ίδρυση μέχρι και τις μέρες μας υπήρξε πάντοτε «παρούσα» και δεν αναφέρεται κάποια χρονική περίοδο κατά την οποία παρήκμασε σε σημείο να εξαφανιστεί από την ιστορία. Αν υπήρξαν κάποιες μειώσεις του πληθυσμού της, αυτό ήταν αποτέλεσμα πολέμων ή διώξεων. Από την απελευθέρωση της πόλης και μετά παρατηρείται μια συνεχή αύξηση του πληθυσμού της (www.worldpopulationreview.com).

Πίνακας 1: Η δημογραφική εξέλιξη της Θεσσαλονίκης

ΧΡΟΝΙΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΟΙΚΩΝ
1913	158.000
1922	220.000
1940	278.000
1961	380.648
1981	702.107
2001	800.930
2011	807.000

Πηγή: *www.worldpopulationreview.com*, *Ιδία επεξεργασία*

4.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ 20ου ΑΙΩΝΑ

Η Θεσσαλονίκη στις αρχές του 20ου αιώνα είναι μία πολυάνθρωπη και κοσμοπολίτικη πόλη με έντονη εμπορική δραστηριότητα και πολλούς ξένους επισκέπτες να περιφέρονται στους λιθόστρωτους δρόμους των αγορών ή να απολαμβάνουν περιπάτους στους οικισμούς της πόλης. Ήδη από το τελευταίο τρίτο του 19ου αιώνα παρατηρείται έντονη εμπορική και επιχειρηματική δραστηριότητα, αύξηση του πληθυσμού, έντονη οικιστική ανάπτυξη και δημιουργία νέων υποδομών (δίκτυα σιδηροδρόμων, λιμενικά έργα, οδικά δίκτυα, φωτισμός – ηλεκτροφωτισμός, αστική υποδομή). Με βάση τα παραπάνω η Θεσσαλονίκη της εποχής αποτελούσε την προς την Ευρώπη εικόνα της εκσυγχρονισμένης Οθωμανικής αυτοκρατορίας και συγχρόνως την πύλη διείσδυσης σ' αυτή των ευρωπαϊκών συμφερόντων (μέσω επενδύσεων και κατασκευής έργων) στα πλαίσια του συνεχούς ενδιαφέροντος των Μεγάλων Δυνάμεων για το μέλλον της Τουρκίας αλλά και των εδαφών της.

Οι κυρίαρχες οικονομικά και κοινωνικά τάξεις των μεγαλεμπόρων, βιομηχάνων, τραπεζιτών, εισαγωγέων, στρατιωτικών, διπλωματών και ανωτέρων υπαλλήλων έχουν στραφεί προς τη Δύση απ' όπου πιστεύουν ότι θα προκύψουν προοπτικές προόδου και ανάπτυξης. Τα εκσυγχρονιστικά διοικητικά μέτρα, τα συγκοινωνιακά μέσα, η πλούσια ενδοχώρα, η δυναμική αγορά και η στρατηγική θέση της Θεσσαλονίκης στα Βαλκάνια και στην Ανατολική Μεσόγειο συντέλεσαν στο να αναπτυχθεί η οικονομία και οι συναλλαγές στην πόλη. Κάτω από αυτές τις συνθήκες η Θεσσαλονίκη εξελίσσεται σε διεθνές εμπορικό κέντρο με ακτινοβολία στα Βαλκάνια και την Ανατολή.

Παράλληλα όμως με τα εκσυγχρονιστικά έργα, η πόλη ζει εφιαλτικές ώρες λόγω του «Μακεδονικού Αγώνα», που διήρκησε από το 1904 ως το 1908. Η κατάσταση κλιμακώνεται λόγω της αυξημένης βουλγαρικής δραστηριότητας στο χώρο της Μακεδονίας αλλά και λόγω των βίαιων αντιδράσεων των τουρκικών αρχών οι οποίοι είχαν κηρύξει στρατιωτικό νόμο στην πόλη. Ακολούθησε η αποτυχημένη εξέγερση στο Ίλιντεν, το 1903, όταν η Ελληνική Κυβέρνηση αποφάσισε τη συμμετοχή της στο Μακεδονικό Αγώνα για την απελευθέρωση της Μακεδονίας. Η αγωνιστική δραστηριότητα στην περιοχή ήταν έντονη και οι συγκρούσεις ήταν σκληρές με μεγάλες απώλειες για όλες τις πλευρές. Στην πόλη καθημερινά συμβαίνουν επεισόδια μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων πολλές φορές ανεξέλεγκτα και πλήρως αιματηρά καθώς επικρατούσε αγεφύρωτο μίσος. Ο φανατισμός είναι διάχυτος και το μίσος φουντώνει στη Θεσσαλονίκη, όπου κυριαρχεί γενικά αταξία και αναρχία με διάφορες ληστοσυμμορίες που προκαλούν φόβο στον πληθυσμό. Συγχρόνως, η πόλη αποτελεί και «κέντρο» ανταγωνισμού των εμπλεκομένων στο Μακεδονικό Αγώνα, ενώ από τη Θεσσαλονίκη ξεκινούν ή καταλήγουν τα διάφορα δίκτυα πρακτόρων που δρουν στη Μακεδονία.

Το καλοκαίρι του 1908 θα ξεσπάσει στη Θεσσαλονίκη το κίνημα των Νεοτούρκων, με το οποίο οι κινηματίες υπόσχονται σε όλους τους υπηκόους, ανεξαρτήτως θρησκείας και εθνότητας, συνταγματικές ελευθερίες, ισότητα δικαιοσύνη, ελευθερία, ισοτιμία μειονοτήτων και γενική αμνηστία. Στόχος ήταν η κατάργηση της σουλτανικής απολυταρχίας και η ανακήρυξη Συντάγματος. Το κίνημα βρήκε μεγάλη αποδοχή καθώς τα δύο προηγούμενα χρόνια ήταν ιδιαίτερα δύσκολα για το πληθυσμό, λόγω της βαθιάς οικονομικής κρίσης στην Οθωμανική Αυτοκρατορία αλλά και λόγω των δυσμενών καιρικών συνθηκών που κατέστρεψαν καλλιέργειες. Το κίνημα δεν εκδηλώθηκε στην περιοχή τυχαία, καθώς η Θεσσαλονίκη αποτελούσε ουσιαστικά την «συμπρωτεύουσα» της Οθωμανικής αυτοκρατορίας χωρίς χαρακτηριστικά παρακμής και οπισθοδρόμησης. Μέχρι την υποχώρηση του Αβδούλ Χαμίτ Β΄ στις απαιτήσεις των Νεοτούρκων για την παραχώρηση Συντάγματος, εντάσεις, προστριβές και αιματηρές συγκρούσεις επικρατούσαν στην πόλη.

Οι Νεότουρκοι μόλις κατέλαβαν την εξουσία το 1908 και ως το 1918 δε τήρησαν ούτε τις διακηρύξεις, ούτε τις υποσχέσεις τους για Δημοκρατία, Δικαιοσύνη και Ισότητα όλων των υπηκόων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Στη Θεσσαλονίκη, απ' όπου εκδηλώθηκε με επιτυχία το Κίνημα, οι Νεότουρκοι φέρθηκαν με σκληρότητα στον ελληνικό πληθυσμό της πόλης. Παρά τις αναστολές και τους περιορισμούς που επέβαλε το αυταρχικό και

τυραννικό καθεστώς τόσο του Αβδούλ Χαμίτ Β΄ όσο και των Νεοτούρκων, εκδηλώθηκε ένα δυναμικό εργατικό κίνημα παράλληλα με την αναταραχή, τους εθνικούς ανταγωνισμούς και τις συγκρούσεις στο χώρο της Μακεδονίας, αλλά και την αναμέτρηση συμφερόντων των Μεγάλων Δυνάμεων της Ευρώπης. Το κίνημα υπερασπιζόταν τα δικαιώματα των εργατών διοργανώνοντας συλλαλητήρια στην πόλη αποτελώντας τη βασική, μαζική, οργάνωση των εργατών της Θεσσαλονίκης ως την Απελευθέρωση της το 1912.

Το Φθινόπωρο του 1912 ο βαλκανικός συνασπισμός της Ελλάδας, της Σερβίας, της Βουλγαρίας και του Μαυροβουνίου κηρύττει τον πόλεμο εναντίον της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο Α΄ Βαλκανικός πόλεμος διήρκησε μέχρι την Άνοιξη του 1913 και είχε ως αποτέλεσμα την εκδίωξη των Τούρκων από τη Βαλκανική χερσόνησο. Η Ελλάδα κατάφερε, μεταξύ άλλων περιοχών, να απελευθερώσει τη Θεσσαλονίκη και να εγκαταστήσει στην περιοχή ελληνική διοίκηση. Ωστόσο, η συνθήκη του Λονδίνου, με την οποία τερματίστηκε ο Α΄ Βαλκανικός πόλεμος, δε κατάφερε να ρυθμίσει οριστικά όλα τα προβλήματα των εμπλεκόμενων χωρών και να διαχωρίσει τα εδαφικά κέρδη των νικητών. Οι εκκρεμότητες και οι ασάφειες αυτής οδήγησαν στο Β΄ Βαλκανικό πόλεμο το καλοκαίρι του 1913. Η διαφορά με τον πρώτο πόλεμο ήταν ότι από τη μια πλευρά ήταν η Ελλάδα, η Σερβία και το Μαυροβούνιο και από την άλλη η Βουλγαρία η οποία πίστευε ότι είχε αδικηθεί με τη συνθήκη ειρήνης του Λονδίνου και τάχθηκε εναντίον των πρώην συμμάχων της. Η έναρξη του πολέμου βρήκε εγκαταστημένες «προσωρινά» στη Θεσσαλονίκη βουλγαρικές στρατιωτικές δυνάμεις οι οποίες παρέμεναν στην περιοχή προκειμένου να δράσουν την κατάλληλη στιγμή εναντίον της Ελληνικής Διοίκησης της Θεσσαλονίκης. Η άρνηση αποχώρησης τους οδήγησε σε συγκρούσεις στην περιοχή, οπότε και οι Βούλγαροι παραδόθηκαν και μεταφέρθηκαν εκτός πόλης. Παρά τις αρχικές της επιτυχίες στον πόλεμο, στο τέλος η Βουλγαρία ζήτησε ανακωχή και με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου (1913) η Ελλάδα κατάφερε να αποκτήσει, οριστικά, τη Θεσσαλονίκη, τη Μακεδονία, τμήματα της Θράκης και της Ηπείρου και τα νησιά του Αιγαίου (εκτός των Δωδεκανήσων).

Η κατάσταση στη Θεσσαλονίκη τους πρώτους μήνες μετά την απελευθέρωση δεν είχε ακόμα ομαλοποιηθεί. Η πόλη αποτελούσε το «μήλον της έριδος» για τα βαλκανικά κράτη τα οποία ενεργούσαν ως «εντολοδόχοι» των Μεγάλων Δυνάμεων. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ είχε εγκατασταθεί από την Αθήνα στη Θεσσαλονίκη, προκειμένου να εδραιώσει την ελληνική κατοχή στην πόλη. Στις 18 Μαρτίου του 1913

ενώ ο βασιλιάς πραγματοποιούσε τον καθιερωμένο περίπατό του στην περιοχή των «Εξοχών» στην Ανατολική Θεσσαλονίκη, δέχθηκε δολοφονική επίθεση με περίστροφο. Η δολοφονία αναστάτωσε τη Θεσσαλονίκη αλλά και ολόκληρη την Ελλάδα. Ενώ, η άποψη ότι η δολοφονία του Γεώργιου Α΄ ήταν σχεδιασμένη από τις Κεντρικές Δυνάμεις της Ευρώπης για να βασιλέψει ο διάδοχός, γαμπρός του Γεωργίου Α΄, ο Κωνσταντίνος, είχε βρει πρόσφορο έδαφος.

Στην Ελλάδα η κατάσταση παραμένει κρίσιμη στις αρχές του 1914 παρά τις επιτυχίες στους Βαλκανικούς πολέμους. Είναι η περίοδος που οι Μεγάλες Δυνάμεις της Ευρώπης επιχειρούν τις τελευταίες εδαφικές ρυθμίσεις στα Βαλκάνια πριν γενική ανάφλεξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Παράλληλα, η χώρα αρχίζει να βιώνει τις συνέπειες του Διχασμού καθώς διαμορφώνονται δύο παρατάξεις: από τη μια οι υποστηρικτές του Κωνσταντίνου, που επιθυμούσαν την ουδετερότητα και από την άλλη οι υποστηρικτές του Βενιζέλου, που επιθυμούσαν την προσχώρηση στο πόλεμο στο πλευρό της «Αντάντ». Ο Βενιζέλος εξαιτίας της διαφωνίας του με το βασιλιά Κωνσταντίνο εξαναγκάζεται σε παραίτηση δύο φορές, παρά τη νίκη του και στις εκλογές Μαΐου/Ιουνίου του 1915. Την ίδια ώρα Σύμμαχοι αποβιβάζονται στη Θεσσαλονίκη για να στηρίξουν το Βαλκανικό μέτωπο, έπειτα από συγκατάθεση του Βενιζέλου. Οι εξελίξεις αυτές ξαναφέρνουν τη Θεσσαλονίκη στο επίκεντρο του παγκόσμιου ενδιαφέροντος. Από τις επόμενες μέρες η Θεσσαλονίκη μετατράπηκε σε πολυάνθρωπη και «πολυφυλετική» πόλη. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τα επόμενα χρόνια η περιοχή να καταστεί μια πόλη κατεχόμενη από τους Συμμάχους καθώς η παρουσία της επίσημης Ελλάδας σε αυτή είχε εκμηδενιστεί, παρά τη διακυβέρνηση της χώρας από τα ανάκτορα. Η Θεσσαλονίκη αποτελούσε έδρα των στρατευμάτων της Αντάντ του «Μακεδονικού Μετώπου». Καθώς η κατάσταση στην πόλη γινόταν ιδιαίτερα ανησυχητική το κόμμα των «Φιλελευθέρων» οργανώνει συσκέψεις στην περιοχή προκειμένου να σωθεί η ακεραιότητα και το κύρος της χώρας. Έτσι, στις 30 Αυγούστου του 1916 η Επαναστατική Επιτροπή της «Εθνικής Άμυνας» αποφάσισε την κήρυξη της επανάστασης για τη σωτηρία της πατρίδας και την αποκήρυξη της γερμανόφωνης κυβέρνησης της Αθήνας. Ενώ, αποφασίστηκε η ένταξη του στρατού «Άμυνας» στις συμμαχικές Δυνάμεις. Ο Βενιζέλος προχώρησε στο σχηματισμό «Προσωρινής Κυβέρνησης Θεσσαλονίκης» ενώ ο Κωνσταντίνος αντιμετώπιζε πολιτική κρίση με συνεχείς αλλαγές κυβερνήσεων. Η Ελλάδα είχε πλέον χωριστεί στα δύο με πληθώρα συγκρούσεων μεταξύ «βενιζελικών» και «βασιλικών». Το Φθινόπωρο του 1916

η Προσωρινή Κυβέρνηση Θεσσαλονίκης κηρύσσει τον πόλεμο κατά της Βουλγαρίας και των συμμάχων των «Κεντρικών Δυνάμεων». Η Γαλλία και η Αγγλία απαιτούν άμεση παραίτηση του Κωνσταντίνου. Η οποία έρχεται το Μάιο του 1917. Ο βασιλιάς παραιτήθηκε υπέρ του γιού του Αλέξανδρου ενώ ο Βενιζέλος αναλαμβάνει τη διακυβέρνηση όλης της χώρας το καλοκαίρι του 1917. Μετά την ορκωμοσία της νέας κυβέρνησης η Ελλάδα, ενιαία πλέον, κηρύσσει τον πόλεμο κατά της Γερμανίας και εντάσσεται στο πλευρό της Αντάντ.

Δυο μήνες μετά την αποχώρηση του Βενιζέλου από τη Θεσσαλονίκη, η πόλη δοκιμάζεται σκληρά καθώς στις 5 Αυγούστου του 1917 ξέσπασε μεγάλη πυρκαγιά η οποία επαναπροσδιόρισε το ρόλο και τις προοπτικές της πόλης στο βορειοελλαδικό χώρο, προκαλώντας όμως μεγάλα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Κατέστρεψε τα 2/3 της αρχαίας περιοχής της Θεσσαλονίκης και άφησε άστεγους 73.000 κατοίκους, δηλαδή το 45% του πληθυσμού της. Η Ελλάδα μόλις είχε βγει από τη δίνη μιας εμφύλιας διαμάχης αποδυναμωμένη οικονομικά και ενώ συμμετείχε ενεργά στον πόλεμο, καλούνταν μετά τη μεγάλη πυρκαγιά στη Θεσσαλονίκη να αντιμετωπίσει τα πιεστικά και απρόβλεπτα προβλήματα που προέκυψαν. Γρήγορα αποφασίστηκε ο επανασχεδιασμός της Θεσσαλονίκης καθώς ο Βενιζέλος είχε εκτιμήσει το μελλοντικό κυρίαρχο διοικητικό, οικονομικό και πολιτιστικό ρόλο και προορισμό της Θεσσαλονίκης όχι μόνο στο βορειοελλαδικό χώρο αλλά και σε ολόκληρη τη Βαλκανική, τη Κεντρική Ευρώπη και την Ανατολική Μεσόγειο.

Το 1918 είναι το τελευταίο έτος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου για τις περισσότερες χώρες όχι όμως για την Ελλάδα, η οποία θα συνεχίσει να πολεμά ουσιαστικά για άλλα τέσσερα χρόνια ως το 1922. Από το 1918 ως και το 1920 πολλά και σημαντικά συνέβησαν στο εσωτερικό της Ελλάδας καθώς ο Εθνικός Διχασμός αντί να περιορίζεται, λάμβανε καθημερινά όλο και μεγαλύτερες διαστάσεις. Ακολουθεί η Μικρασιατική καταστροφή (1922) και η ανταλλαγή πληθυσμών. Λόγω της γειννίας του βορειοελλαδικού χώρου με τις χώρες προέλευσης των προσφύγων, η Θεσσαλονίκη δέχθηκε και το μεγαλύτερο ποσοστό απ' αυτούς. Κατά συνέπεια η πόλη που αποτέλεσε ένα από τα κύρια λιμάνια εισόδου προσφύγων λειτούργησε και ως πόλος έλξης αλλά και κέντρο υποδοχής και προώθησης προσφύγων προς τη μακεδονική ύπαιθρο. Σύμφωνα, με την απογραφή πληθυσμού (άνοιξη του 1928) η Θεσσαλονίκη ήταν η πρώτη πόλη στην Ελλάδα σε αριθμό προσφύγων στον πληθυσμό της, με ποσοστό 47,8%. Η άφιξη των προσφύγων διπλασίασε τον πληθυσμό της Θεσσαλονίκης προκαλώντας τεράστια προβλήματα στην ήδη

ανάστατη από τις εξελίξεις και τα γεγονότα πόλη. Ο μεγάλος αριθμός προσφύγων δημιούργησε νέους προσφυγικούς οικισμούς στην πόλη οι οποίοι στη συνέχεια αποτέλεσαν τους περιφερειακούς Δήμους του σημερινού Πολεοδομικού Συγκροτήματος της Θεσσαλονίκης. Η άφιξη των προσφύγων προκάλεσε πλήθος προβλημάτων οικονομικών, κοινωνικών και δημογραφικών. Το 1922 η χώρα βρισκόταν σε δεινή οικονομική κατάσταση και η μακρά περίοδος πολέμων είχε αποδιοργανώσει τη χώρα. Πέρα όμως από τις δυσκολίες που δημιούργησε η άφιξη των προσφύγων, η εγκατάσταση τους στα μακεδονικά εδάφη είχε ως αποτέλεσμα την επίτευξη της μοναδικής στην Ευρώπη ομοιογένειας πληθυσμού. Καθώς τα αλλοεθνή στοιχεία στη χώρα περιορίστηκαν στο 6% ενώ η εγκατάσταση τους στην περιοχή συνέβαλε και στην οικονομική ανόρθωση της χώρας. Η συμβολή των προσφύγων ειδικά στη Θεσσαλονίκη υπήρξε αναμφισβήτητη, καθώς ήδη από την πρώτη περίοδο της ενσωμάτωσής τους οι πρόσφυγες είχαν κατακτήσει επάξια υψηλά επίπεδα στην επαγγελματική ιεραρχία της πόλης χάρη στην εργατικότητα τους και τις γνώσεις τους σε διάφορους τομείς παραγωγής και καλλιέργειας.

Η περίοδος μεταξύ Α΄ και Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1918-1939), ο «Μεσοπόλεμος», ξεκινάει για την Ευρώπη με το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και τελειώνει με την Αρχή του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Για την Ελλάδα δεν ισχύει απολύτως η περίοδος αυτή, αφού ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος για την ίδια τελείωσε με τη Συνθήκη της Λοζάνης (24/7/1923) η οποία τυπικά έθετε τέλος στην εμπόλεμη κατάσταση για την Ελλάδα.

Μοιραία πόλη της περιόδου του Μεσοπολέμου για την Ελλάδα αναδείχθηκε, όχι τυχαία, η «προσφυγούπολη» Θεσσαλονίκη. Το σύνολο του πληθυσμού αντιμετώπιζε οξύτατα προβλήματα στέγης και εργασίας. Συνεπώς αποτελούσε το ιδανικό πεδίο δράσης κάθε κίνησης κατά της κεντρικής εξουσίας. Κινήματα ανατροπής της εξουσίας με έδρα τη Θεσσαλονίκη, συνεχείς αλλαγές κυβερνήσεων, κατάργηση της Βασιλείας και ανακήρυξη της Δημοκρατίας και καθημερινές συνθήκες έντασης επικρατούν στην πόλη αλλά και στον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο. Ενώ και οι κρατικές αρχές αδυνατούν να ανταποκριθούν στα άμεσα καθήκοντα τους, δηλαδή την εφαρμογή των νόμων και τη τήρηση της τάξης. Η ίδια εικόνα αστάθειας επικρατεί και στην Ευρώπη ενώ η Ελλάδα βιώνει διπλωματική απομόνωση λόγω των πολυετών πολεμικών συγκρούσεων. Η Θεσσαλονίκη, ως μεγάλο αστικό κέντρο και κατεξοχήν τόπος κοινωνικών ζυμώσεων και δυναμικών λαϊκών αντιδράσεων, καθίσταται «μοιραία πόλη», με κύριο ρόλο και συμμετοχή στα δρώμενα. Από εκεί ξεκίνησε το πραξικόπημα του Πάγκαλου ο οποίος κατάφερε να επιβάλει τη δικτατορία του (7/1925-8/1926) ενώ και στην πόλη εκδηλώθηκαν πολλά κινήματα για τη

μετέπειτα ανατροπή του. Στις 18 Μαρτίου του 1928 πραγματοποιείται Φεμινιστικό Κίνημα στη Θεσσαλονίκη για άμεση συμμετοχή των γυναικών στα κοινά και απονομή του εκλογικού δικαιώματος. Στη Θεσσαλονίκη ψηφίστηκαν εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις, εφαρμόστηκαν παραγωγικά έργα (αποστραγγιστικά και αντιπλημμυρικά έργα), κατασκευάστηκαν σχολικά και κρατικά κτίρια, σύγχρονοι αστικοί προσφυγικοί συνοικισμοί, πραγματοποιήθηκαν στρατιωτικά έργα, ενώ εφαρμόστηκαν γεωργικά μέτρα (ίδρυση Αγροτικής τράπεζας, μέτρα για αύξηση της παραγωγής) και μέτρα για το εμπόριο, τη βιομηχανία και τη ναυτιλία (Παπαγιαννόπουλος, 2009a)

Εκρηκτική ήταν η δεκαετία 1930-1940 στην Ευρώπη και τον κόσμο λόγω των πολιτικών και κοινωνικών εξελίξεων και γεγονότων αλλά και λόγω του «κραχ» του χρηματιστηρίου των ΗΠΑ, το 1929, που δημιούργησε πολλά οικονομικά προβλήματα παγκοσμίως. Στη Θεσσαλονίκη, η οποία, αποτελούσε «βαρόμετρο» των πολιτικών εξελίξεων, πραγματοποιούνται συγκρούσεις πολιτικών, κομματικές αντιθέσεις, διαδηλώσεις εργατικού χαρακτήρα, αιματηρές αντικομμουνιστικές συγκρούσεις, στρατιωτικοί νόμοι, πραξικοπήματα και απεργίες. Ενώ, το 1936, ο Ιωάννης Μεταξάς σε συνεργασία με το βασιλιά Γεώργιο, επέβαλε τη δικτατορία στη χώρα, η οποία διήρκησε μέχρι την κατάληψη της χώρας από τους Γερμανούς. Το Σεπτέμβριο του 1939 ο γερμανικός στρατός εισέρχεται στην Πολωνία γεγονός που σηματοδοτεί την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Στις αρχές του Απριλίου του 1941 οι γερμανικές δυνάμεις μπήκαν στη Θεσσαλονίκη. Η χώρα χωρίστηκε στα τρία μεταξύ Γερμανών, Ιταλών και Βουλγάρων. Η Θεσσαλονίκη παρέμεινε επί γερμανικής κατοχής λόγω της ζωτικής στρατηγικής της θέσης. Η πόλη ακόμα δεν είχε συνέλθει από την οικονομική ύφεση της δεκαετίας του '30, με την ανεργία να είναι σε πολύ υψηλά επίπεδα. Ενώ και η έλλειψη τροφίμων καθιστούσε τις συνθήκες διαβίωσης εξαιρετικά δύσκολες. Αυτά όμως ήταν μόνο η αρχή των δυσκολιών για τον πληθυσμό της πόλης και ειδικότερα για τους Εβραίους της Θεσσαλονίκης. Ήδη από το 1942 στελέχη τη Γκεστάπο, συνέλαβαν τον αρχιραβίνο Κόρετς, έκαναν εφόδους στις σιωνιστικές λέσχες, λεηλατήσαν βιβλιοθήκες, λέσχες και συναγωγές της πόλης, κατάσχεσαν βιβλία, αρχεία και χειρόγραφα και σπάνια αντικείμενα και τα έστειλαν στη Γερμανία. Καμία άλλη ενέργεια εναντίον των Εβραίων δεν είχε πραγματοποιηθεί μέχρι το καλοκαίρι του 1942 καθώς οι Γερμανοί είχαν αντιληφθεί τη σημαντική συμβολή των Εβραίων στην οικονομία της πόλης.

Τον Ιούλιο του ίδιο έτους, όμως, ο διοικητής της Βέρμαχτ έδωσε εντολή να συγκεντρωθούν όλοι οι άνδρες εβραϊκής καταγωγής, ηλικίας 18-45 ετών, στην πλατεία Ελευθερίας ώστε να γίνει η απογραφή τους. Κατά τη διάρκεια της απογραφής απαγορευόταν να πιούν κάτι ενώ μερικούς από αυτούς τους έβαζαν να κάνουν ασκήσεις γυμναστικής προσπαθώντας να τους γελοιοποιήσουν. Τις επόμενες μέρες ακολούθησαν δεσμεύσεις εβραϊκών περιουσιών και η καταστροφή του εβραϊκού νεκροταφείου. Από το Φεβρουάριο του 1943 ειδικές διατάξεις ίσχυαν για τους Εβραίους οι οποίοι έπρεπε να φορούν το κίτρινο αστέρι στο πέτο, να μην ανοίγουν τα μαγαζιά τους, να μη κυκλοφορούν μετά το σούρουπο και να εγκατασταθούν σε συγκεκριμένες ελεγχόμενες περιοχές (γκέτο). Την Άνοιξη του 1943 ξεκίνησαν οι πρώτες εκδιώξεις Εβραίων προς την Κρακοβία. Οι Έλληνες βλέποντας τις εγκαταλελειμμένες περιουσίες των Εβραίων ξεκίνησαν τις λεηλασίες, παρά τις απαγορεύσεις των Γερμανών στρατιωτών, οι οποίοι όποιον κατάφερναν να συλλάβουν τον εκτελούσαν. Μέχρι το καλοκαίρι του 1943 σχεδόν καθόλου Εβραίοι δεν είχαν απομείνει στη Θεσσαλονίκη. Μέσα σε λίγες βδομάδες το 1/5 του πληθυσμού της πόλης είχε εκτοπιστεί. Τους μήνες που ακολούθησαν μετά των διωγμών των Εβραίων τα σπίτια αυτών λεηλατήθηκαν, τόσο από Έλληνες όσο και από Γερμανούς, στην προσπάθεια τους να βρουν κρυμμένα αντικείμενα αξίας (Mazower, 2006 και Παπαγιαννόπουλος, 2009b).

Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας και για τέσσερις μήνες κυβερνούσε το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ, το αριστερό κίνημα εθνικής αντίστασης, που έτρεφε μεγάλη συμπάθεια για τα δεινά των Εβραίων της Θεσσαλονίκης. Το χειμώνα 1944/1945 οι σχέσεις μεταξύ ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και της Ελληνικής Κυβερνήσεως που στηριζόταν από τους Βρετανούς χάλασαν, γεγονός που οδήγησε σε συγκρούσεις στην Αθήνα («Δεκεμβριανά»). Στη Θεσσαλονίκη διατηρήθηκε μια τεταμένη συνύπαρξη. Η νίκη της δεξιάς άλλαξε τις ισορροπίες, ωστόσο η πολιτική αστάθεια διατηρήθηκε με συνεχείς αλλαγές κυβερνήσεων. Στη Θεσσαλονίκη το πρόβλημα επιστροφής των περιουσιών των Εβραίων και το μεγάλο πρόβλημα της έλλειψης στέγης απασχολούσε καθημερινά την πόλη (Παπαγιαννόπουλος, 2009b).

Μετά από πολύμηνη ένταση το 1946 ξέσπασαν και πάλι συγκρούσεις ανάμεσα σε αριστερούς αντάρτες και την κυβέρνηση και η χώρα βυθίστηκε σε εμφύλιο πόλεμο, το οποίο αποτέλεσε και το πρώτο πολεμικό επεισόδιο του Ψυχρού Πολέμου. Χιλιάδες άνθρωποι βασανίστηκαν, εκτελέστηκαν και σκοτώθηκαν και μόλις τον Αύγουστο του 1949 η κυβέρνηση κατάφερε να ξαναπάρει τον έλεγχο. Ωστόσο η εξουσία της συνέχιζε

να παραμένει εύθραυστη. Η Θεσσαλονίκη για άλλη μια φορά βίωσε τραυματικές εμπειρίες καθώς νέοι πρόσφυγες κατέφθαναν στην πόλη ενώ η πόλη συγκλονίστηκε από δολοφονίες, μπλόκα και ένοπλες συμπλοκές. Χαρακτηριστικές είναι οι δολοφονίες του κορυφαίου στελέχους του ΚΚΕ, Ιωάννη Ζεβγού και του Αμερικάνου δημοσιογράφου Τζόρτζ Πόλκ. Η δεκαετία του 1940 άφησε την πόλη πολιτικά πολωμένη και οικονομικά φτωχή (Mazower, 2006).

Η μετεμφυλιακή κατάσταση στη Θεσσαλονίκη, όπως και στην υπόλοιπη Ελλάδα, παρέμενε οξυμμένη με πλήθος οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών προβλημάτων τα οποία καλλιεργούσαν μεγαλύτερη ένταση. Οι διώξεις Αριστερών συνέχιζαν να αποτελούν καθημερινή υπόθεση προκαλώντας αναστάτωση στον σκληρά δοκιμαζόμενο λαό της Θεσσαλονίκης. Παράδειγμα αποτελεί η δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη, το Μάρτιο του 1963, γεγονός που αποτέλεσε και την αφορμή παραίτησης της Κυβέρνησης του Κωνσταντίνου Καραμανλή και την όξυνση των πολιτικών αντιπαράθεσεων.

Η Θεσσαλονίκη, η οποία, είχε δυσφημιστεί παγκοσμίως ως η πόλη που δρα το «παρακράτος» και οι διάφοροι ειδών τραμπούκοι και τρομοκράτες, από το 1957 ως το 1963 ζούσε σε συνθήκες τρόμου. Αιτία αποτελούσε η δράση ενός άνδρα ο οποίος αποπειράθηκε κατ' επανάληψη να βιάσει γυναίκες αφού προηγουμένως είχε χτυπήσει αυτές και τους συνοδούς τους με μια πέτρα στο κεφάλι. Η σύλληψη του Αριστεΐδη Παγκρατίδη ως ο «δράκος του Σείχ Σού», η φυλάκιση του στο Επταπύργιο και η μετέπειτα εκτέλεση του στο δάσος του Σείχ Σου (συνήθης τόπος εκτελέσεων) είχε συγκλονίσει την πόλη.

Το κράτος διαβρωμένο από τους μηχανισμούς του «παρακράτους», με τα Ανάκτορα να ασκούν ουσιαστικά τη διακυβέρνηση της χώρας έχοντας το στρατό και τα Σώματα Ασφαλείας στο πλευρό τους, με το «Κυπριακό» να βρίσκεται σε οξύτητα και τα μεγάλα διεθνή προβλήματα σε ένταση, η μετάβαση σε συνθήκες ηρεμίας ήταν μια δύσκολη αποστολή για τις κυβερνήσεις που θα ακολουθούσαν.

Παρά τις ασταθείς συνθήκες που επικρατούν τις τελευταίες δεκαετίες στη χώρα η οικονομία της Ελλάδας, μετά τον εμφύλιο πόλεμο, (χάρη την αμερικανική οικονομική βοήθεια) απογειώθηκε και η Θεσσαλονίκη αναπτύχθηκε γρηγορότερα από κάθε άλλη φορά. Ο πληθυσμός της ξεπέρασε το μισό εκατομμύριο και καθώς η γη αποκτούσε μεγάλη αξία πλήθος πολυκατοικιών άρχισαν να χτίζονται στην πόλη. Τα λεωφορεία εμφανίστηκαν ως νέο και φθηνότερο μέσο μαζικής μεταφοράς, καταργώντας το τραμ και

νέες αποθήκες και εργοστάσια κάλυψαν τους χώρους πρασίνου της περιοχής (Mazower, 2006 και Παπαγιαννόπουλος, 2009b).

Το 1965 η χώρα θα περιέλθει σε βαθύτατη πολιτική κρίση, η οποία θα οδηγήσει μετά από δύο χρόνια στο στρατιωτικό πραξικόπημα του 1967. Η πολιτική κατάσταση ήταν ιδιαίτερα ρευστή με εντάσεις και οξύτητα αλλά και με τα εξωτερικά θέματα του «Κυπριακού», του «Μακεδονικού» και των γενικότερων ελληνοτουρκικών σχέσεων να πιέζουν ασφυκτικά τη χώρα. Το αγεφύρωτο χάσμα στα πολιτικά πράγματα της Ελλάδας οδήγησε σε αδυναμία επαφής και επικοινωνίας μεταξύ των κομμάτων αλλά σε συγκρούσεις μεταξύ των φανατικών οπαδών τους. Η κυβέρνηση της «Αποστασίας», που ανέλαβε την εξουσία το 1965 προετοίμαζε το έδαφος για ότι θα ακολουθούσε λίγους μήνες μετά. Οι εξελίξεις αυτές προκάλεσαν μεγάλες λαϊκές κινητοποιήσεις στη Θεσσαλονίκη οι οποίες αντιμετωπίστηκαν με ιδιαίτερη σκληρότητα από την Αστυνομία με αποτέλεσμα να υπάρχουν πολλοί τραυματισμοί. Το ενδεχόμενο της «βασιλικής δικτατορίας» γινόταν όλο και πιο ορατό εξαιτίας της παρατεταμένης πολιτικής κρίσης.

Στη Θεσσαλονίκη διοχετεύετε και πάλι υλικό το οποίο προοριζόταν να χρησιμοποιηθεί για την ανατροπή της ηρεμίας και της ομαλότητας στη χώρα. Ενώ διαμαρτυρίες και κινητοποιήσεις ξεσπούν στην πόλη εξαιτίας της πολιτικής κατάστασης στην Ελλάδα. Αυτές οι συνθήκες που επικρατούσαν στη Θεσσαλονίκη σε συνδυασμό με το σχεδιασμό μεγαλειώδους υποδοχής στο Γεώργιο Παπανδρέου, στα πλαίσια ομιλίας του στην πόλη, οδήγησαν τους συνωμότες να επισπεύσουν το πραξικόπημα για 21 Απριλίου του 1967.

Λίγες ώρες μετά το επιτυχημένο πραξικόπημα πλήθος περιοριστικών μέτρων, απαγορεύσεων και συναλλαγών ανακοινώθηκαν από το ραδιοφωνικό σταθμό Ένοπλων Δυνάμεων. Παράλληλα πλήθος συλλήψεων πραγματοποιείται σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Οι συλληφθέντες στοιβάζονται σε πλοία και οδηγούνται σε εξορία στη Γυάρο. Επιβλήθηκε πλήρης έλεγχος και λογοκρισία σε εφημερίδες, περιοδικά στο θέατρο, στον κινηματογράφο, στη μουσική και στα βιβλία και οδηγήθηκαν σε διάλυση όλα τα πολιτικά κόμματα αλλά και οι φοιτητικές και συνδικαλιστικές οργανώσεις. Παράλληλα υπήρξαν εκκαθαρίσεις στην Παιδεία, στην Εκκλησία αλλά και σε δημόσιες υπηρεσίες.

Η Θεσσαλονίκη «πάγωσε» από το στρατιωτικό πραξικόπημα, αν και πολλοί την πόλη πίστευαν από καιρό πως επίκειται πραξικόπημα στην Ελλάδα καθώς οι βιαιότητες της Αστυνομίας κλιμακώνονταν καθημερινά. Αποκορύφωμα αποτέλεσε η δολοφονία του

αντιστασιακού Γιάννη Χαλκίδη το Σεπτέμβριο του 1967. Ενώ όσοι σύντροφοι του Χαλκίδη συνελήφθησαν βασανίστηκαν στην Υποδιεύθυνση Εθνικής Ασφάλειας στο Βαρδάρη.

Η Θεσσαλονίκη και οι κάτοικοί της κατά μεγάλο ποσοστό αντιστάθηκαν από την πρώτη μέρα στο στρατιωτικό καθεστώς και το τίμημα της αντίστασης ήταν βαρύτατο με εκδιώξεις, φυλακίσεις και εκτοπίσεις. Τα βασανιστήρια τα οποία δέχθηκε ο Γιώργος Τσαρούχας (γραμματέας της Κομματικής Οργάνωσης Θεσσαλονίκης του ΚΚΕ) οδήγησαν στη δολοφονία του στο ανακριτικό γραφείο της ΚΥΠ μέσα στο Γ΄ Σώμα Στρατού.

Τα επόμενα χρόνια η στρατιωτική δικτατορία εντείνει τις διώξεις, τις δίκες, τις φυλακίσεις και τις εκτοπίσεις Αριστερών και γενικότερα αντιφρονούντων, ελέγχοντας αυστηρά το Τύπο και τα μέσα ενημέρωσης. Αντίστοιχα όμως κλιμακώνονται και οι αντικαθεστωτικές αντιδράσεις με αποκορύφωμα τις καταλήψεις των Πολυτεχνικών σχολών στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Οι οποίες θα οδηγήσουν στην αιματηρή εκκένωση του Πολυτεχνείου της Αθήνας αλλά και την εκκένωση του Πολυτεχνείου της Θεσσαλονίκης με βιαιότητες κατά των φοιτητών. Οι εξελίξεις στην Κύπρο, τον Ιούλιο το 1974, προκάλεσαν αλυσιδωτές αντιδράσεις γεγονός που οδήγησε στην πτώση της Χούντας. Η είδηση αυτή σε συνδυασμό με την ανάληψη της εξουσίας από πολιτική κυβέρνηση και την επιστροφή του Καραμανλή για να τεθεί επικεφαλής της κυβέρνησης της χώρας, παρά τα δραματικά γεγονότα στην Κύπρο και τη γενική αναταραχή που επικρατούσε στη χώρα, προκάλεσαν ενθουσιασμό και χαρά σε όλους τους Έλληνες.

Από το 1974 μέχρι το 1985 το ζητούμενο ήταν η αποκατάσταση της δημοκρατίας, η ομαλή λειτουργία του κοινοβουλευτισμού, η κατάργηση των διακρίσεων μεταξύ των πολιτών και η ισονομία. Το Φθινόπωρο του 1974 υπήρξε πολιτιστική «άνοιξη» για τη Θεσσαλονίκη και για τους νέους που βρέθηκαν στα μέτωπα ενάντια στη Χούντα. Η ευαισθησία των κατοίκων της πόλης και ιδιαίτερα των νέων γύρω από εθνικά θέματα, την ισότητα, την αξιοπρέπεια, τα πολιτικά και ανθρώπινα δικαιώματα και τη Δικαιοσύνη ήταν αυξημένη. Έτσι η Θεσσαλονίκη αναζήτησε διέξοδο, μετά την επτάχρονη δικτατορία, σε πολιτιστικούς θεσμούς και στην ανάπτυξη του χώρου του πνεύματος και της τέχνης.

Το 1978 η πόλη και η γύρω περιοχή της δοκιμάστηκε από ένα μεγάλο σεισμό έντασης 6,5 βαθμών της κλίμακας ρίχτερ. Ο σεισμός ήταν καταστροφικός και στοίχισε τη ζωή σε 49 κατοίκους της πόλης και της γύρω περιοχής ενώ 200 άλλα άτομα χρειάστηκαν

νοσοκομειακή περίθαλψη. Σημειώθηκαν μη επισκευάσιμες ζημιές σε χιλιάδες κτίρια και σε αναγνωρισμένα μνημεία της Θεσσαλονίκης. Ενώ κατέρρευσε και οκταώροφη πολυκατοικία στην πλατεία Ιπποδρομίου.

Τη δεκαετία του 80 η Ελλάδα βιώνει μεγάλες αλλαγές καθώς αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στις πολιτικές επιλογές του παρελθόντος και στα δυτικά πρότυπα εκσυγχρονισμού. Για πρώτη φορά εμφανίζονται νέες, σύγχρονες τάσεις, απόψεις και κουλτούρες. Η οικονομία, η πολιτική, ο τρόπος διακυβέρνησης του κράτους, ο καταναλωτισμός, η μαζική διασκέδαση και ο λαϊκισμός μετατρέπουν την Ελλάδα σε μια σύγχρονη Δημοκρατία (www.athensvoice.gr). Παράλληλα γίνονται προσπάθειες να αντιμετωπιστούν οι ιδεολογικές αντιθέσεις που είχαν προκύψει μέχρι το 1974. Ενώ νομιμοποιείται το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ), ψηφίζεται νέο Σύνταγμα και γίνονται προσπάθειες βελτίωσης των εργασιακών συνθηκών και της κοινωνικής πολιτικής.

Η Θεσσαλονίκη είχε αναδειχθεί για το 1997 «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης» γεγονός μεγίστης σημασίας και σπουδαιότητας για την πόλη. Καθώς εκτός του ότι αναγνωρίστηκε η μακρά Ιστορία της περιοχής αναδείχθηκε και ο ηγετικός ρόλος της σε μια ευρύτερη περιοχή στα Βαλκάνια, στην Κεντρική Ευρώπη, στις χώρες της Μαύρης Θάλασσας και στην Ανατολική Μεσόγειο ως πόλος ανάπτυξης και προόδου.

Το τέλος του 20ου αιώνα και η αρχή του 21ου αιώνα, παρά την έκδηλη ανησυχία και τον προβληματισμό των Ελλήνων για την αυγή της νέας χιλιετίας, υπήρξαν για την Ελλάδα διαφορετικά απ' ό,τι για τις γειτονικές της χώρες επιβεβαιώνοντας πως η χώρα αποτελεί ειρηνικό παράγοντα στα ταραγμένα Βαλκάνια και στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η πολυτάραχη, λόγω των εξελίξεων, Θεσσαλονίκη εισέρχεται στον 21ο αιώνα με τη σιγουριά που δημιουργούν οι 23 αιώνες του ιστορικού βίου της αλλά και με αισιοδοξία για το μέλλον πάρα τις ανησυχητικές παγκόσμιες εξελίξεις (Παπαγιαννόπουλος, 2009c).

4.3 ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ ΣΚΟΤΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

ΕΠΤΑΠΥΡΓΙΟ-ΓΕΝΤΙ ΚΟΥΛΕ

Αφού ίδρυσε την πόλη της Θεσσαλονίκης, ο Κάσσανδρος, έχτισε τείχη και κάστρα προκειμένου να προστατέψει την πόλη από επιδρομείς. Τον 4^ο αιώνα τα τείχη ενισχύονται ενώ επί Θεοδοσίου δημιουργούνται τα βυζαντινά κάστρα. Στο πιο ψηλό σημείο δημιουργείται η ακρόπολη της πόλης εντός της οποίας κατασκευάστηκε ένα φρούριο με

επτά πύργους, το Επταπύργιο ή αλλιώς Γεντί Κουλέ (που σημαίνει «επτά πύργοι» στα τούρκικα). Κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής κατοχής της πόλης και μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα το Επταπύργιο λειτουργούσε ως φρουραρχείο ή στρατώνας. Η ανάγκη στέγασης κρατουμένων, το 1890, το μετέτρεψε σε φυλακή. Λειτουργήσε ως μεικτή φυλακή ανδρών και γυναικών. Εκεί φυλακίστηκαν και βασανίστηκαν, σε άθλιες συνθήκες διαβίωσης, πολιτικοί και επικίνδυνοι κρατούμενοι και θανατοποινίτες. Το 1989, έπειτα από κοινωνική κατακραυγή οι φυλακές κλείνουν. Σήμερα ο χώρος λειτουργεί ως μουσείο (www.offlinepost.gr και www.vice.com)

ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΑ ΖΕΙΤΕΝΛΙΚ

Το Ζέιτενλικ είναι το μεγαλύτερο στρατιωτικό κοιμητήριο στα Βαλκάνια και σημαντικός χώρος μνήμης. Εδώ βρίσκονται θαμμένοι 20.500 νεκροί των δυνάμεων της Αντάντ, οι οποίοι πολέμησαν στο Μακεδονικό μέτωπο. Τα κοιμητήρια χωρίζονται σε πέντε τομείς στο γαλλικό, στο σερβικό, στο ρωσικό, στον ιταλικό και στο τομέα της Βρετανικής Κοινοπολιτείας. Ενώ υπάρχουν και τάφοι Βούλγαρων αιχμαλώτων του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (www.visitthessaloniki.travel.gr).

ΠΛΑΤΕΙΑ ΙΠΠΟΔΡΟΜΙΟΥ

Στις 20 Ιουνίου του 1978 ένας δυνατός σεισμός, 6,5 βαθμών της κλίμακας ρίχτερ, συγκλόνησε τη Θεσσαλονίκη. Ο σεισμός προκάλεσε το θάνατο 49 ατόμων ενώ 220 άτομα τραυματίστηκαν. Από το σεισμό κατέρρευσε, ένα και μόνο κτίριο, μια οκταόροφη πολυκατοικία στην πλατεία Ιπποδρομίου η οποία οδήγησε στο θάνατο όλους τους ενοίκους της (www.mixanitouxronou.gr)

ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ

Δημιουργήθηκαν στα τέλη του 19ου αιώνα και ο ενταφιασμός σταμάτησε τη δεκαετία του 1970 λόγω έλλειψης χώρου. Ο Δήμος Θεσσαλονίκης έχει χαρακτηρίσει το χώρο ως «προστατευόμενο μνημείο» καθώς αποτελεί το παλαιότερο διασωθέν νεκροταφείο της πόλης. Στα νεκροταφεία της Ευαγγελίστριας είναι θαμμένοι Μακεδονομάχοι, μητροπολίτες, Δήμαρχοι, προσωπικότητες της πόλης, υπουργοί και μαζικά ενταφιασμένοι εκτελεσθέντες αντιστασιακοί κατά τη διάρκεια της Κατοχής, αλλά και δολοφονημένοι απεργοί καπνεργάτες του Μάη του '36 (www.parallaximag.gr).

ΜΕΓΑΡΟ ΛΟΓΓΟΥ

Ξεκίνησε να χτίζεται το 1926 και ολοκληρώθηκε το 1928. Αποτελεί έργο του αρχιτέκτονα Leonardo Gennari και χτίστηκε από την από την Οικοδομική Εταιρεία Νέων Χωρών επί της πλατείας Αγίας Σοφίας στο κέντρο της πόλης. Σχεδιάστηκε για να στεγάσει την οικογένεια του Ναουσαίου βιομηχάνου Ιωάννη Λόγγου, ο οποίος την εποχή εκείνη είχε στην ιδιοκτησία του μια ιδιαίτερα εξελιγμένη, για τα δεδομένα της εποχής, βιομηχανία κλωστοϋφαντουργίας. Το 1931 καίγεται η βιομηχανία και η οικογένεια καταστρέφεται οικονομικά. Έτσι το κτίριο υποθηκεύτηκε στην Εθνική Κτηματική Τράπεζα. Από το 1934-2014 περνάει στην ιδιοκτησία της οικογένειας του Στέργιου Μίσσιου. Ενώ από το 2014 ιδιοκτήτης είναι ο Ιβάν Σαββίδης. Το σπίτι θεωρείται από πολλούς στοιχειωμένο καθώς πληθώρα αστικών μύθων έχουν δημιουργηθεί για αυτό. Διάφοροι άλλοι θεωρούν ότι υπάρχει μια κατάρα για το σπίτι καθώς αυτοκτονίες, ατυχήματα, άνθρωποι που τρελαίνονται και μυστήρια γεγονότα έχουν συνδεθεί με το συγκεκριμένο σπίτι (www.lifo.gr και www.parallaximag.gr).

ΒΙΛΑ ΧΙΡΣ

Το αρχοντικό χτίστηκε στις αρχές τις δεκαετίας του 1900 και βρίσκεται στη σημερινή Λεωφόρο Βασιλίσσης Όλγας 144. Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου το κτίριο επιτάχθηκε από τους Ναζί για να στεγάσει τη Γκεστάπο. Παράλληλα λειτούργησε και ως έδρα της Sipo-SD κύρια δράση της οποίας ήταν οι συλλήψεις και τα βασανιστήρια μελών της Αντίστασης. Υπάρχουν πολλές μαρτυρίες οι οποίες αναφέρουν ότι τα βράδια ακούγονται φωνές μέσα από το κτίριο, δημιουργώντας έτσι τις φήμες ότι το σπίτι είναι στοιχειωμένο (www.thessalonikiartsandculture.gr).

ΠΑΛΙΟΣ ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Στα μέσα Μαρτίου του 1943 το πρώτο τρένο με Εβραίους αναχώρησε από τη Θεσσαλονίκη με προορισμό το στρατόπεδο συγκέντρωσης Άουσβιτς – Μπιρκενάου στην Πολωνία. Μέχρι τον Αύγουστο του ίδιου έτους άλλες 18 αποστολές με Εβραίους αναχώρησαν για τον ίδιο προορισμό. Τα βαγόνια των τρένων γέμιζαν ασφυκτικά με ηλικιωμένους, γυναίκες και παιδιά. Υπολογίζεται ότι περίπου 50.000 Εβραίοι οδηγήθηκαν στην Πολωνία όπου η πλειοψηφία των οποίων βρήκαν τραγικό θάνατο (www.thessmemory.gr).

ΠΛΑΤΕΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Το Σάββατο 11 Ιουλίου του 1942 οι Γερμανοί συγκέντρωσαν στην πλατεία Ελευθερίας όλους τους άνδρες εβραϊκής καταγωγής, ηλικίας 18-45, με την πρόφαση της απογραφής τους για τη δημιουργία ομάδων καταναγκαστικής εργασίας. Εκεί τους υπέβαλαν σε εξευτελισμούς για πολλές ώρες μέσα στη ζέστη. Εξαιτίας του γεγονότος η μέρα έχει μείνει γνωστή και ως «Μαύρο Σάββατο» (www.thessmemory.gr).

ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΛΑ

Κατασκευάστηκε το 19^ο αιώνα από την οθωμανική διοίκηση της Θεσσαλονίκης. Χρησιμοποιήθηκε από τον ελληνικό στρατό αλλά και από τις δυνάμεις της Αντάντ κατά το Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ενώ κατά τη διάρκεια της Γερμανικής κατοχής της πόλης (1941-1944) επιτάχθηκε από τους Ναζί και χρησιμοποιήθηκε ως χώρος συγκέντρωσης, φυλάκισης και εξόντωσης Ελλήνων και ξένων αντιστασιακών. Υπολογίζεται ότι περίπου 5.000 άτομα φυλακίστηκαν εκεί ενώ περίπου 800 εκτελέστηκαν (www.thes.gr).

ΤΣΙΜΙΣΚΗ 72

Έδρα της γερμανικής μυστικής, στρατιωτικής, αστυνομίας κατά τη διάρκεια της Γερμανικής κατοχής, στο κέντρο της Θεσσαλονίκης. Αποτέλεσε ένα από τα σκληρότερα κέντρα βασανιστηρίων των Ναζί. Έργο τους ήταν η αντιμετώπιση κάθε αντιστασιακής δράσης και κατασκοπείας ενάντια στο στρατό κατοχής. Πολλοί Θεσσαλονικείς εξαιτίας των βασανιστηρίων που υπέστησαν δε κατάφεραν να βγουν ζωντανοί (www.parallaximag.gr).

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ BIENNH

Ακόμα ένα κτίριο στο κέντρο της Θεσσαλονίκης (Ίωνος Δραγούμη 21) το οποίο επιτάχθηκε από τους Ναζί προκειμένου να στεγάσει τα κεντρικά γραφεία της Κομαντατούρ. Τα υπόγειά του κτιρίου μετατράπηκαν σε χώρους βασανιστηρίων (www.thessalonikiartsandculture.gr).

ΕΒΡΑΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Το Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης ιδρύθηκε το 2001. Σκοπός του μουσείου είναι η συγκέντρωση και διάσωση τεκμηρίων και κειμηλίων που δε καταστράφηκαν κατά τη διάρκεια του Ολοκαυτώματος, η διατήρηση της ιστορικής μνήμης και η έρευνα σχετικά με τον εβραϊκό πληθυσμό της πόλης (www.jmth.gr).

ΣΗΜΕΙΟ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΟΣΚΩΦ

Καπνέμπορος ο οποίος δολοφονήθηκε το φθινόπωρο του 1938 με όπλο έξω από το σπίτι του στο κέντρο της Θεσσαλονίκης, στην οδό Παύλου Μελά, γωνία με Τσιμισκή. Ο Νικόλαος Μοσκόφ δολοφονήθηκε από έναν εξαγριωμένο απολυμένο καπνεργάτη (www.parallaximag.gr).

ΣΗΜΕΙΟ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΣ ΧΑΣΑΝ ΜΠΕΗ ΠΡΙΣΤΙΝΑ

Τον Αύγουστο του 1933 στο κέντρο της Θεσσαλονίκης, στη γωνία Κούσκουρα με Τσιμισκή, δύο άτομα αλβανικής καταγωγής λύνουν τις πολιτικές διαφορές τους. Ο Ιμπραήμ Τσέλο σκοτώνει τον Χασάν Μπέη Πρίστινα, πρώην πρωθυπουργό της Αλβανίας και ιδιοκτήτη της σημερινής Σχολής Τυφλών. Κατά τη διάρκεια έντονης πολιτικής τους κουβέντας ο πρώτος έβγαλε ένα όπλο πυροβολώντας τρεις φορές και σκοτώνοντας το δεύτερο. Στη συνέχεια ο δολοφόνος παραδόθηκε στην χωροφυλακή (www.parallaximag.gr).

ΣΗΜΕΙΟ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΣ ΒΑΣΙΛΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ είχε εγκατασταθεί μόνιμα στη Θεσσαλονίκη προκειμένου να επισημοποιηθεί η ελληνική παρουσία στην πόλη μετά το τέλος των Βαλκανικών πολέμων. Κατά την επιστροφή του στην έπαυλη Χατζηλαζάρου, στην οποία διέμενε, μετά από τον περίπατο του στη συνοικία των Εξοχών. Ο βασιλιάς δέχθηκε επίθεση πισώπλατα με αποτέλεσμα το θανάσιμο τραυματισμό του, στις 5 Μαρτίου του 1913. Ο βασιλιάς μεταφέρθηκε απευθείας στο ιατρείο του Παπάφειου Ορφανοτροφείου όπου διαπιστώθηκε ο θάνατος του. Ο δολοφόνος συνελήφθη σε παρακείμενη οδό ωστόσο τα αίτια της επίθεσης προς το βασιλιά δεν έγιναν ποτέ γνωστά καθώς φαίνεται να αυτοκτόνησε, πηδώντας από το παράθυρο του κτιρίου στο οποίο κρατούνταν (www.greekroyalfamily.gr).

ΤΖΟΡΤΖ ΠΟΛΚ

Το Μάιο του 1948 ένας βαρκάρης βρήκε ένα πτώμα να επιπλέει στο Θερμαϊκό κόλπο. Όπως έγινε γνωστό η σορός άνηκε στον Αμερικανό δημοσιογράφο Τζόρτζ Πόλκ. Λίγους μήνες αργότερα συνελήφθη ένας δημοσιογράφος της εφημερίδας «Μακεδονία» ο οποίος παραδέχθηκε ότι δολοφόνησε το δημοσιογράφο έπειτα από σκληρά βασανιστήρια (parallaximag.gr).

ΣΗΜΕΙΟ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΛΑΜΠΡΑΚΗ

Ο βουλευτής Γρηγόριος Λαμπράκης στις 22 Μαΐου του 1963 κατευθύνθηκε στην αίθουσα του Δημοκρατικού Σοσιαλιστικού Κινήματος προκειμένου να πραγματοποιήσει ομιλία. Γύρω στις 10 το βράδυ, μετά την ομιλία του βουλευτή, κοντά στο ξενοδοχείο Κοσμοπολίτ στο οποίο διέμενε και ενώ στην πόλη υπήρχε απαγόρευση κυκλοφορίας (καθώς είχαν γίνει επεισόδια πριν την ομιλία του Λαμπράκη) ένα τρίκυκλο, βγήκε με ταχύτητα από παρακείμενη οδό. Οι δύο επιβαίνοντες χτύπησαν θανάσιμα το βουλευτή με ένα ρόπαλο στη διασταύρωση των οδών Ερμού και Ελ. Βενιζέλου. Οι δύο παρακρατικοί, οι οποίοι συνελήφθησαν λίγο αργότερα, δε καταδικάστηκαν για πολιτική δολοφονία αλλά μόνο για βαριές σωματικές κακώσεις. Ενώ, όλοι οι κατηγορούμενοι αξιωματικοί που συνελήφθησαν αθώωθηκαν καθώς δεν αποδείχθηκε ότι είχαν κάποια σχέση με τους δολοφόνους (parallaximag.gr).

ΣΗΜΕΙΟ ΦΥΛΑΚΙΣΗΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ ΠΑΓΚΡΑΤΙΔΗ

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω από το 1959 ως το 1963 η Θεσσαλονίκη βιώνει συνθήκες τρόμου εξαιτίας της δράσης ενός άνδρα ο οποίος πραγματοποιούσε δολοφονικές επιθέσεις εναντίον ζευγαριών στο δάσος του Σείχ Σου. Για αυτή τη δράση του του δόθηκε και το προσωνύμιο «δράκος του Σείχ Σου». Το Δεκέμβριο του 1963 ο Αριστείδης Παγκρατίδης συλλαμβάνεται ύστερα από επίθεση σε μια τρόφιμο του ορφανοτροφείου «Μέγας Αλέξανδρος» και δικάζεται το 1964 σε εννέα χρόνια φυλάκιση. Επί πέντε μέρες ανακρίνεται και βασανίζεται και εκεί αναγκάζεται να παραδεχθεί τη δράση του ως δράκος του Σείχ Σου. Δικάζεται ξανά το 1966 όπου και καταδικάζεται σε θάνατο. Παρέμεινε για δύο χρόνια στις φυλακές του Γεντί Κουλέ στο Επταπύργιο και δύο χρόνια αργότερα εκτελέστηκε στο δάσος του Σείχ Σού (www.thessalonikiartsandculture.gr).

ΣΗΜΕΙΟ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΣ ΙΩΑΝΝΗ ΖΕΒΓΟΥ

Το Μάρτιο του 1947 ο Ιωάννης Ζεβγός βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη, ως εκπρόσωπος του ΕΑΜ, στην διερεύνηση που γινόταν από τον ΟΗΕ για τις συνθήκες στην ελληνική ύπαιθρο μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας. Ο δολοφόνος πυροβόλησε το Ζεβγό στη συμβολή των οδών Αγίας Σοφίας και Γεωργίου Σταύρου στο κέντρο της Θεσσαλονίκης. Εικάζεται ότι η δολοφονία σχεδιάστηκε από το παρακράτος χωρίς ωστόσο να αποδειχθεί αυτό (parallaximag.gr).

ΣΗΜΕΙΟ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΣ ΓΙΩΡΓΟΥ ΤΣΑΡΟΥΧΑ

Στις 9 Μαΐου του 1968, ο πρώην βουλευτής της ΕΔΑ Γιώργος Τσαρουχάς άφησε τη τελευταία του πνοή μετά από βασανιστήρια στα οποία τον επέβαλαν άνθρωποι της Χούντας στο κτίριο της ΚΥΠ, στο σημερινό Πολεμικό Μουσείο. Προηγουμένως είχε συλληφθεί, μαζί με άλλους συντρόφους του, στα διόδια της Λεπτοκαρυάς από την Ασφάλεια. Προορισμός τους ήταν η Αθήνα καθώς σκόπευαν να μεταφέρουν την απόφαση της κομματικής οργάνωσης του ΚΚΕ Θεσσαλονίκης σχετικά με τη θέση της στο διασπασμένο κόμμα. Το καθεστώς απέδωσε το θάνατό του σε καρδιακή προσβολή και η ταφή του έγινε εσπευσμένως, χωρίς να ανοιχτεί το φέρετρό του, στο νεκροταφείο της Ευαγγελίστριας (www.thessmemory.wordpress.com).

ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Το κτίριο στο οποίο στεγάζεται σήμερα το πολεμικό μουσείο της Θεσσαλονίκης σχεδιάστηκε από τον Ιταλό αρχιτέκτονα Βιταλιάνο Ποζέλι στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Χρησιμοποιήθηκε από τον Οθωμανικό στρατό αλλά και από τον ελληνικό στρατό, μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης το 1912. Το μουσείο άνοιξε τις πύλες του το 2000. Στο χώρο παρουσιάζονται τεκμήρια από τη νεότερη και σύγχρονη ιστορία της Ελλάδος (www.warmuseum.gr).

4.5 SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η SWOT ανάλυση είναι ένα εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού το οποίο χρησιμοποιείται προκειμένου να αναλυθεί το εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον μιας επιχείρησης, ενός φορέα ή ενός προσώπου. Η ανάλυση αυτή βοηθάει τον ενδιαφερόμενο ώστε να μπορέσει να πάρει μια απόφαση σε σχέση με τους στόχους που έχει θέσει ή για να μπορέσει να τους υλοποιήσει.

Το αρκτικόλεξο SWOT προκύπτει από τα αρχικά των λέξεων (S)trengths, (W)eaknesses, (O)pportunities, (T)hreats. Στα ελληνικά οι λέξεις αυτές μεταφράζονται ως Δυνατά σημεία, Αδύνατα σημεία, Ευκαιρίες, Απειλές. Η SWOT ανάλυση δημιουργήθηκε από τον Albert Humphrey, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο το Στάνφορντ τη δεκαετία του 1960-1970.

Με βάση τη θεωρία, η ανάλυση μελετάει τα δυνατά και αδύνατα σημεία, τις ευκαιρίες και τις απειλές μια επιχείρησης από το περιβάλλον στο οποίο δραστηριοποιείται. Βοηθάει τις επιχειρήσεις να αξιολογήσουν την κατάσταση στην οποία βρίσκονται και να πάρουν αποφάσεις για τη μελλοντική στρατηγική τους.

Τα δυνατά και αδύνατα σημεία έχουν να κάνουν με το εσωτερικό της επιχείρησης και εντοπίζονται από την ανάλυση της λειτουργίας της, όπως παραδείγματος χάριν από την ανάλυση των ικανοτήτων του προσωπικού, από τη τεχνογνωσία, από την οικονομική υγεία και από τη δυνατότητα ανταπόκρισης σε νέες επενδύσεις.

Οι ευκαιρίες και οι απειλές έχουν να κάνουν με το εξωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης. Η εκάστοτε επιχείρηση θα πρέπει να καταφέρει να τις εντοπίσει και να προσαρμοστεί σε αυτές ή να τις προσαρμόσει στα μέτρα της επιχείρησης. Παράδειγμα αποτελούν η εμφάνιση νέων αγορών και ο ανταγωνισμός.

Με βάση τα παραπάνω, η SWOT ανάλυση δίνει τη δυνατότητα σε μια επιχείρηση να αξιοποιήσει τα δυνατά της σημεία και να επενδύσει πάνω σε μελλοντικές ευκαιρίες στις οποίες θα εμφανιστούν. Ενώ, παράλληλα μπορεί να εντοπίσει τις απειλές που μπορεί να δεχθεί και να προετοιμαστεί κατάλληλα ώστε να τις αντιμετωπίσει. Συγχρόνως, μέσα από αυτή την ανάλυση και την αξιολόγηση της υπάρχουσας κατάστασης μειώνεται σημαντικά το ρίσκο κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων (Goranczewski και Puciato, 2010).

Στο μάρκετινγκ του τόπου η ανάλυση SWOT θεωρείται απαραίτητο εργαλείο για το σχεδιασμό στρατηγικών και προγραμμάτων ανάπτυξης που θα εφαρμοστούν σε αυτόν. Η διαδικασία της ανάλυσης SWOT σε έναν τόπο απαιτεί την οριοθέτηση του τόπου, την ανάλυση των εσωτερικών παραγόντων του τόπου και την ανάλυση των εξωτερικών παραγόντων αυτού. Με αυτόν το τρόπο αξιολογείται η ήδη υπάρχουσα αναπτυξιακή κατάσταση του τόπου και δίνεται η δυνατότητα διαμόρφωσης της μελλοντικής στρατηγικής ανάπτυξης του. (Matlovičová, 2008).

Πίνακας 2: SWOT ανάλυση για την πόλη της Θεσσαλονίκης

ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΑΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ
ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΜΜΜ
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ ΓΙΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ ΜΕ ΠΛΟΥΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΣΥΝΕΡΓΙΩΝ
ΑΣΦΑΛΗΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΙΣ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΕΣ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ
ΕΥΚΟΛΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΣΕ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΠΡΟΩΘΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ (ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ MARKETING)
Ο ΔΗΜΟΣ ΔΙΝΕΙ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ	
ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΘ'ΟΛΗ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ	
ΥΠΑΡΞΗ ΟΜΑΔΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ	
ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ	ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΚΟΤΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΠΟ ΓΕΙΤΟΝΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	ΕΜΦΑΣΗ ΚΑΙ ΣΕ ΑΛΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΔΙΕΙΣΔΥΣΗΣ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ	ΠΑΝΔΗΜΙΑ (COVID-19)
ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ ΩΣ ΜΕΣΟ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΤΩΝ ΔΥΝΗΤΙΚΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ	
ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ	
ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΡΗΙΛΟΧΕΝΙΑ	
ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ	

Πηγή: *Ιδία επεξεργασία*

5. ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΣΚΟΤΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

5.1 ΜΕΘΟΔΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η μέθοδος έρευνας περιλαμβάνει τον εντοπισμό του προβλήματος, το σχεδιασμό της έρευνας και τη συλλογή, ανάλυση και παρουσίαση των δεδομένων. Οι μέθοδοι έρευνας χωρίζονται σε δύο κατηγορίες:

- Την ποσοτική έρευνα

- Την ποιοτική έρευνα

Η ποσοτική έρευνα περιλαμβάνει συνήθως την χρήση στατιστικών δεδομένων όπως είναι τα ερωτηματολόγια. Ο ερευνητής προσπαθεί να καταλήξει σε ορισμένα συμπεράσματα μέσα από τη στατιστική συσχέτιση φαινομένων και την ποσοτική ανάλυση αυτών. Πιο συγκεκριμένα, ο ερευνητής προσπαθεί να ελέγξει τη συσχέτιση μίας παραμέτρου με μία άλλη και μέσα από τη χρήση της κατάλληλης στατιστικής μεθόδου να καταλήξει σε ένα ερευνητικό συμπέρασμα.

Από τα παραπάνω θα μπορούσε να λεχθεί ότι η ποσοτική έρευνα έχει έναν αντικειμενικό χαρακτήρα με την έννοια ότι ο ερευνητής μπορεί να προσεγγίσει το θέμα από όποια οπτική γωνία αυτός επιθυμεί, ωστόσο όμως, δε μπορεί να προσπεράσει τους κανόνες και τις μεθόδους που απαιτεί η συγκεκριμένη ερευνητική μέθοδος.

Η ποιοτική έρευνα στοχεύει στην ανάλυση κοινωνικών φαινομένων τα οποία δε μπορούν να διερευνηθούν με τη χρήση της ποσοτικής έρευνας, όπως είναι για παράδειγμα οι απόψεις μιας ομάδας ανθρώπων. Η ανάλυση απόψεων και κινήτρων εντάσσονται στο επίκεντρο της ποιοτικής έρευνας γι' αυτό το λόγο οι έρευνες αυτές έχουν μια πιο υποκειμενική προσέγγιση. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν ακολουθούνται οι κανόνες της μεθόδου έρευνας ή ότι η έρευνα δεν είναι αξιόπιστη.

Χαρακτηριστικό των ποιοτικών ερευνών είναι ο μικρός αριθμός δειγμάτων ενώ η χρήση συνεντεύξεων αποτελεί μία από τις βασικές πρακτικές της. Ειδικότερα οι συνεντεύξεις μη δομημένου χαρακτήρα δίνουν τη δυνατότητα στον ερευνητή να εμβαθύνει περαιτέρω στο ερευνητικό πρόβλημα (Robson, 2007).

Πολλές φορές οι ερευνητές χρησιμοποιούν και τις δύο μεθόδους έρευνας ταυτόχρονα, μέσω της μεθόδου της μικτής προσέγγισης. Οι μικτές προσεγγίσεις χρησιμοποιούνται στις περιπτώσεις που ένα ερευνητικό πρόβλημα δε μπορεί να απαντηθεί χρησιμοποιώντας μόνο μία από τις δύο μεθόδους έρευνας. Με αυτό το τρόπο αντιμετωπίζονται οι αδυναμίες της κάθε μεθόδου και αξιοποιούνται με το καλύτερο δυνατό τρόπο τα πλεονεκτήματα της κάθε μιας (www.ucy.ac.cy).

5.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Για την αναλυτικότερη μελέτη της πόλης της Θεσσαλονίκης επιλέχθηκε η μέθοδος της μικτής προσέγγισης. Πραγματοποιήθηκε έρευνα πεδίου με ερωτηματολόγια προς τουριστικά γραφεία της Περιφερειακής Ενότητας Θεσσαλονίκης. Τα ερωτηματολόγια

αποσκοπούσαν στη διερεύνηση της ζήτησης που έχει ο σκοτεινός τουρισμός (dark tourism) στην περιοχή και την άποψη των τοπικών τουριστικών γραφείων στη δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών σκοτεινού τουρισμού και την πιθανή συμβολή αυτών στη διατήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς της πόλης.

Στάλθηκαν ερωτηματολόγια σε 90 τουριστικά γραφεία, κατά το διάστημα 15 Οκτωβρίου 2021 – 30 Νοεμβρίου 2021, όπου και συλλέχθηκαν 34 απαντήσεις. Τα ερωτηματολόγια απαντήθηκαν μέσω της ηλεκτρονικής διεύθυνσης: https://docs.google.com/forms/d/1E141bFWTztlMsF3OYy4uXIRt_YRVDq9rp2dRvnpkGEg/edit.

Το ερωτηματολόγιο αποτελούνταν από τέσσερις ενότητες με ερωτήσεις κλειστού τύπου, απλής ή πολλαπλής επιλογής και κάποιες ερωτήσεις που έπρεπε να απαντηθούν με τη χρήση της κλίμακας Likert. Στη πρώτη ενότητα ζητούνταν ορισμένα στοιχεία σχετικά με το προφίλ των τουριστικών γραφείων. Στη δεύτερη ενότητα διερευνήθηκε η σχέση των τουριστικών γραφείων με το σκοτεινό τουρισμό. Στη τρίτη ενότητα οι ερωτήσεις αφορούσαν τη ζήτηση που έχει ο σκοτεινός τουρισμός στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Ενώ η τέταρτη και τελευταία ενότητα περιελάμβανε ερωτήσεις για τη συμβολή των πολιτιστικών διαδρομών σε αυτό το είδος τουρισμού.

Ωστόσο, το δείγμα το οποίο συλλέχθηκε δε μπορεί να θεωρηθεί αντιπροσωπευτικό για τη διεξαγωγή περαιτέρω ανάλυσης. Συνεπώς οι απαντήσεις θα ερμηνευθούν ως η ροπή του εκάστοτε τουριστικού γραφείου προς το συγκεκριμένο ερευνητικό θέμα.

Όσον αφορά τις συνεντεύξεις ακολουθήθηκε η μέθοδος της ημι-δομημένης συνέντευξης προκειμένου οι ερωτώμενοι να αναπτύξουν περαιτέρω την άποψη τους. Προκειμένου μια πολιτιστική διαδρομή να είναι πετυχημένη, σημαντική είναι η συμμετοχή των τοπικών επαγγελματιών, των κατοίκων και των τοπικών φορέων στην οργάνωση και λειτουργία αυτής. Μέσω των ημι-δομημένων συνεντεύξεων δόθηκε η δυνατότητα σε ξεναγούς, τοπικούς φορείς και σε έναν ερευνητή-κάτοικο της πόλης να εκφράσουν τις απόψεις τους πάνω στη δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών σκοτεινού τουρισμού, να αναπτύξουν περαιτέρω τις θέσεις τους πάνω σε αυτό το θέμα αλλά και να προτείνουν τρόπους προκειμένου να θεωρηθούν πετυχημένες οι διαδρομές. Με αυτό το τρόπο επιτεύχθηκε ο διάλογος μεταξύ του ερωτηθέντος και του συνεντευκτή. Πραγματοποιήθηκαν οι παρακάτω 5 συνεντεύξεις:

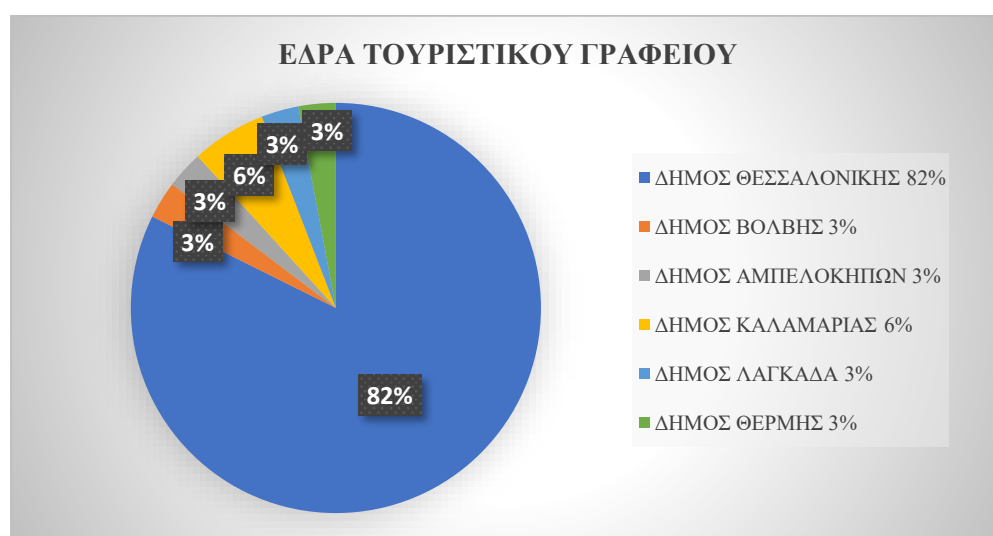
- με την κυρία Καρτσιακλή Βασιλική, αρχαιολόγο - ξεναγό και επιστημονική υπεύθυνη για την έρευνα, τον σχεδιασμό και την υλοποίηση των ξεναγήσεων της ομάδας dot2dot,
- με τη δημιουργό των πολιτιστικών διαδρομών Thessaloniki Walking Tours, τη κυρία Εύη Καρκίτη,
- με τον κύριο Σάκη Σερέφα ποιητή, πεζογράφο, θεατρικό συγγραφέα, μελετητή της τοπικής ιστορίας της Θεσσαλονίκης και κάτοικο της περιοχής
- με τη διεύθυνση τουρισμού της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας και
- με τον Οργανισμό Τουρισμού Θεσσαλονίκης

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν, μέσω τηλεφώνου, τον Ιανουάριο και το Φεβρουάριο του 2022 ενώ η διάρκεια επικοινωνίας με τους ερωτηθέντες δε ξεπέρασε τα 20 λεπτά.

5.3 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ

Τα ερωτηματολόγια (παράρτημα Ι) προς τα τουριστικά γραφεία περιελάμβαναν συνολικά 24 ερωτήσεις από τις οποίες οι 6 πρώτες αφορούσαν ορισμένα στοιχεία σχετικά με το προφίλ του εκάστοτε τουριστικού γραφείου. Οι ερωτήσεις επικεντρωνόντουσαν στην ονομασία, στην έδρα και στο τύπο του τουριστικού γραφείου, τα χρόνια λειτουργίας του, τον αριθμό των εργαζομένων του και το είδος ή είδη τουρισμού που εξυπηρετεί.

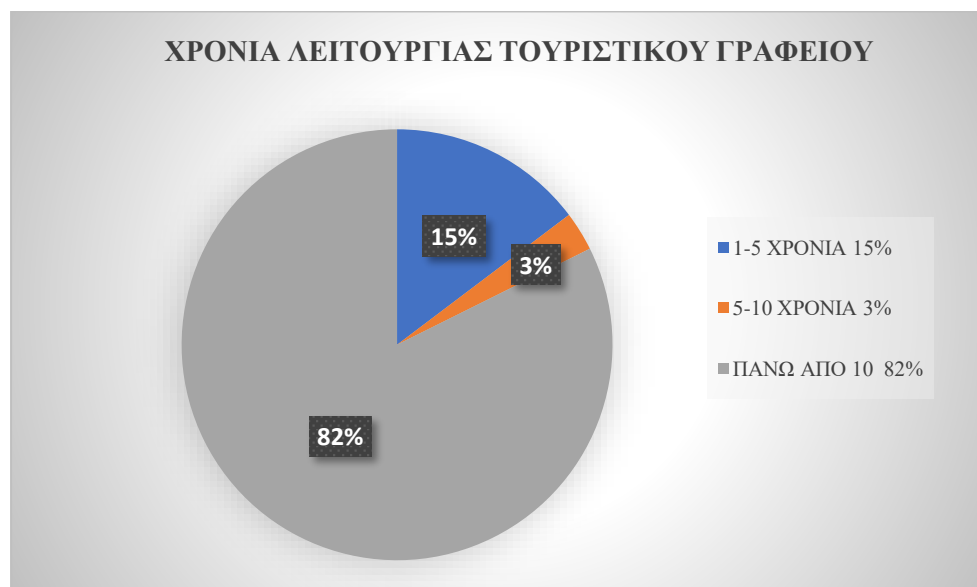
Γράφημα 1: Έδρα τουριστικών γραφείων

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Η πλειοψηφία των τουριστικών γραφείων που απάντησε τα ερωτηματολόγια έχει ως έδρα το Δήμο Θεσσαλονίκης με ποσοστό 82%. Ενώ ακολουθεί ο Δήμος Καλαμαριάς με ποσοστό 6% και οι Δήμοι Λαγκαδά, Θέρμης, Βόλβης και Αμπελοκήπων με ποσοστό 3%.

Γράφημα 2: Έτη λειτουργίας τουριστικού γραφείου

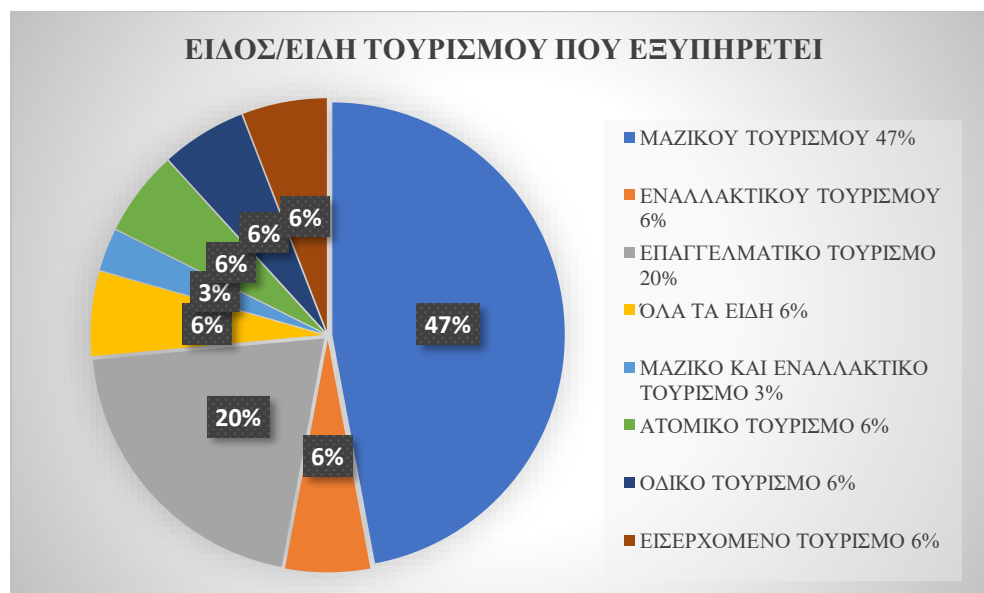
Πηγή: *Ιδία Επεξεργασία*

Όσον αφορά τα χρόνια λειτουργίας των τουριστικών γραφείων, το 82% των ερωτηθέντων δραστηριοποιείται στο χώρο του τουρισμού για περισσότερο από μια δεκαετία. Ένα 15% δραστηριοποιείται στο τουρισμό τα τελευταία 1-5 έτη. Ενώ, ένα ποσοστό της τάξεως του 3% απάντησε ότι το γραφείο τους λειτουργεί μεταξύ των τελευταίων πέντε και δέκα ετών.

Γράφημα 3: Τύπος τουριστικού γραφείου

Πηγή: *Ιδία Επεξεργασία*

Στην ερώτηση για το τύπο του τουριστικού γραφείου που διαθέτουν, το 91% απάντησε ότι διαθέτει τουριστικό γραφείο γενικού τουρισμού, το 6% ότι διαθέτει γραφείο εσωτερικού τουρισμού ενώ ένα 3% απάντησε ότι διαθέτει τουριστικό γραφείο που επικεντρώνεται στον εισερχόμενο τουρισμό.

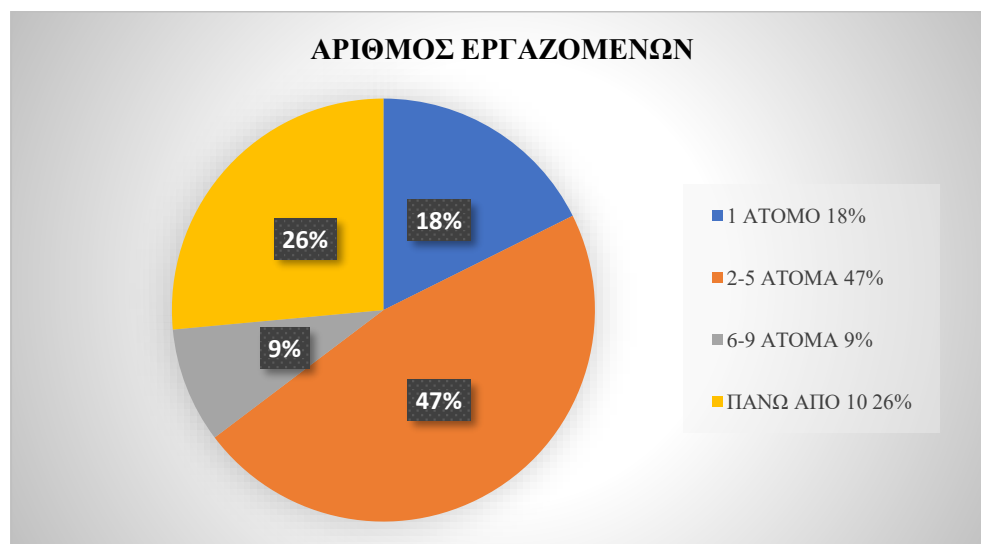
Γράφημα 4: Είδη τουρισμού που εξυπηρετεί

Πηγή: *Ιδία Επεξεργασία*

Στην ερώτηση σχετικά με το είδος τουρισμού που εξυπηρετεί το εκάστοτε τουριστικό γραφείο, το 47% των ερωτηθέντων απάντησε ότι εξυπηρετεί μαζικό τουρισμό. Το 20% απάντησε ότι εξυπηρετεί κατά κύριο λόγο επαγγελματικό τουρισμό. Ένα 3% απάντησε

ότι εξυπηρετεί και μαζικό και εναλλακτικό τουρισμό. Ενώ, το ποσοστό του 6% το συναντάμε στις απαντήσεις του εναλλακτικού τουρισμού, του ατομικού τουρισμού και στην απάντηση ότι τουριστικό γραφείο τους εξυπηρετεί όλα τα είδη τουρισμού.

Γράφημα 5: Αριθμός εργαζομένων τουριστικού γραφείου

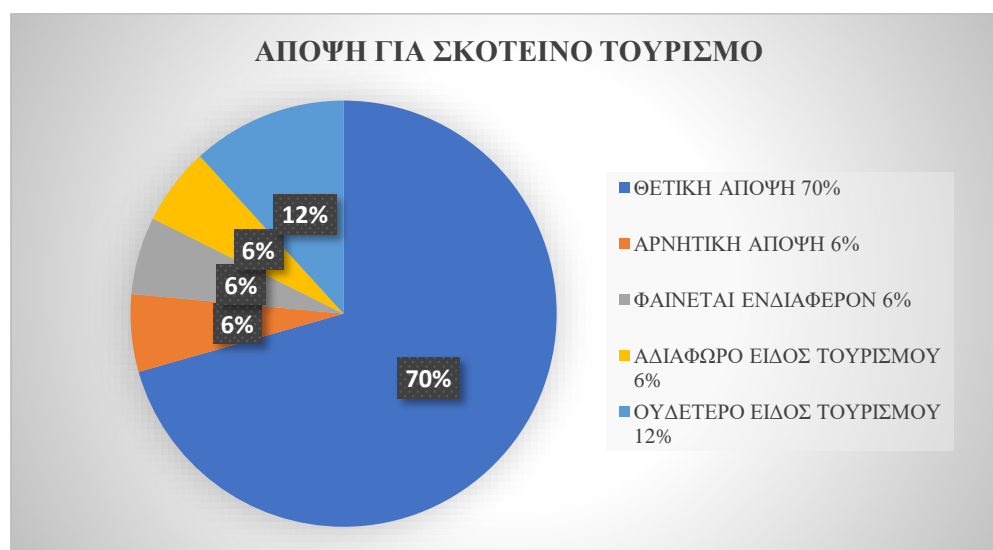

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Σχετικά με τον αριθμό των εργαζομένων που απασχολούν, το 47% των τουριστικών γραφείων απασχολεί αριθμό εργαζομένων μεταξύ 2-5 ατόμων. Το 26% αυτών απασχολεί αριθμό εργαζομένων μεγαλύτερο των δέκα ατόμων. Το 18% απασχολεί ένα μόνο άτομο, ενώ, το 9% απασχολεί 6-9 άτομα.

Οι ερωτήσεις της δεύτερης ενότητας του ερωτηματολογίου επικεντρωνόντουσαν στη σχέση του κάθε τουριστικού γραφείου με το σκοτεινό τουρισμό. Έτσι η πρώτη ερώτηση αφορούσε την άποψη τους σχετικά με το σκοτεινό τουρισμό. Το 70% των ερωτηθέντων είχε θετική άποψη σχετικά με αυτό το είδος τουρισμού. Ένα 12% κράτησε μια ουδέτερη στάση σχετικά με το σκοτεινό τουρισμό. Ενώ, το ποσοστό του 6% το συναντάμε στις απαντήσεις της αρνητικής άποψης, της αδιάφορης θέσης και στην απάντηση ότι το αντιμετωπίζουν ως ένα ενδιαφέρον είδος τουρισμού

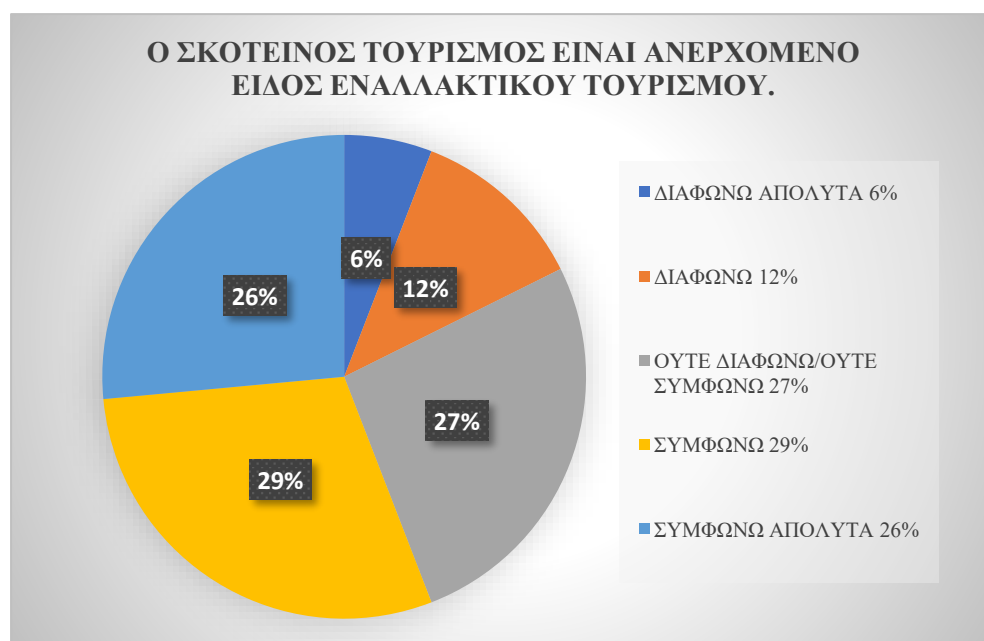
Γράφημα 6: Άποψη για σκοτεινό τουρισμό

Πηγή: *Ιδία Επεξεργασία*

Στην διατύπωση ότι ο σκοτεινός τουρισμός είναι ένα ανερχόμενο είδος εναλλακτικού τουρισμού. Το 29% απάντησε ότι συμφωνεί με αυτή την άποψη και το 26% απάντησε ότι συμφωνεί απόλυτα. Ενώ, το 27% διατήρησε μια ουδέτερη στάση. Το 12% διαφώνησε ενώ, το 6% διαφώνησε απόλυτα.

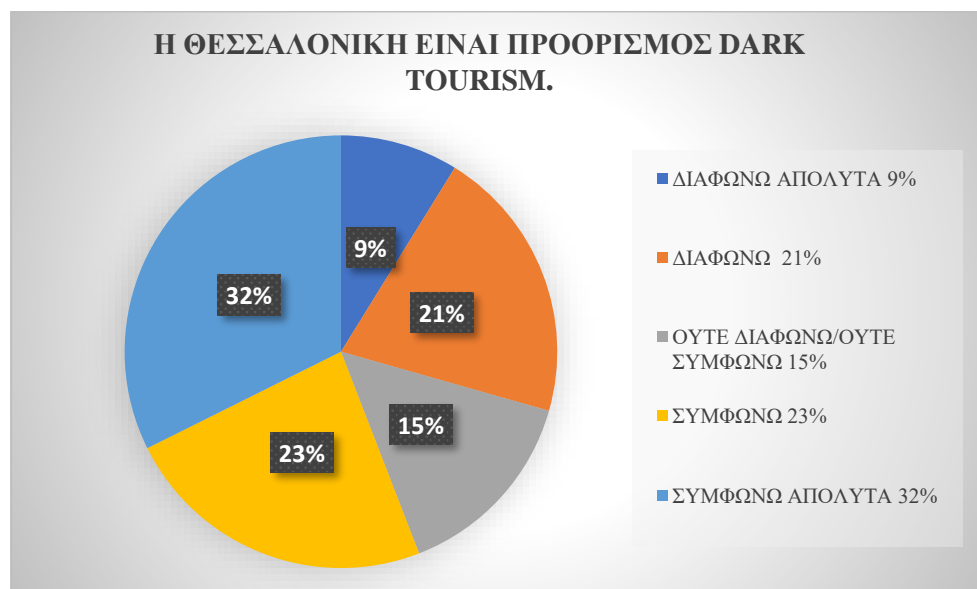
Γράφημα 7: Ο σκοτεινός τουρισμός ως ανερχόμενο είδος εναλλακτικού τουρισμού

Πηγή: *Ιδία Επεξεργασία*

Στην άποψη ότι η Θεσσαλονίκη είναι ένας dark tourism προορισμός, το 32% συμφώνησε απόλυτα και το 23% συμφώνησε με αυτή τη διατύπωση. Ένα 15% ούτε συμφώνησε αλλά ούτε διαφώνησε. Το 21% διαφώνησε με αυτή την άποψη ενώ, το 9% διαφώνησε απόλυτα.

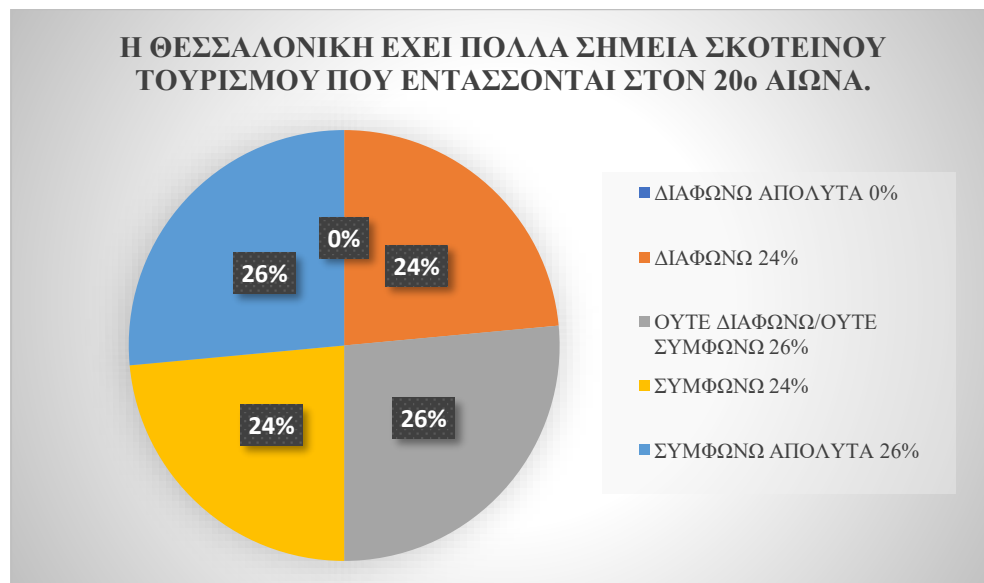
Γράφημα 8: Η Θεσσαλονίκη ως προορισμός Dark Tourism

Πηγή: *Ιδία Επεξεργασία*

Όσον αφορά τη διατύπωση ότι η Θεσσαλονίκη διαθέτει πολλά σημεία σκοτεινού τουρισμού οι απαντήσεις ήταν μοιρασμένες. Το ποσοστό του 26% εντοπίστηκε σε δύο απαντήσεις, στο συμφωνώ και στο ούτε διαφωνώ/ούτε συμφωνώ. Ενώ το ποσοστό 24% εντοπίστηκε στην απάντηση συμφωνώ και στην απάντηση διαφωνώ. Ενώ, κανείς ερωτηθείς δεν επέλεξε την απάντηση διαφωνώ απόλυτα.

Γράφημα 9: Η Θεσσαλονίκη διαθέτει πολλά σημεία σκοτεινού τουρισμού που εντάσσονται στον 20^ο αιώνα.

Πηγή: *Ιδία Επεξεργασία*

Στην άποψη ότι η προώθηση αυτού του είδους τουρισμού θα ενδιέφερε το γραφείο τους, το 23% διαφώνησε απόλυτα σε αυτή εκδοχή και το 18% διαφώνησε απλά. Το 26% κράτησε μια ουδέτερη στάση σε αυτή την άποψη. Ενώ, το 12% συμφώνησε και το 21% συμφώνησε απόλυτα σε αυτή την προοπτική.

Γράφημα 10: Τα τουριστικά γραφεία της Θεσσαλονίκης προωθούν αυτό το είδος τουρισμού

Πηγή: *Ιδία Επεξεργασία*

Στη διατύπωση ότι τουριστικά γραφεία της Θεσσαλονίκης προωθούν αυτό το είδος τουρισμού, το 29% διαφώνησε απόλυτα ως προς αυτό και ένα 15 % διαφώνησε απόλυτα.

Ένα 21% διατήρησε μια ουδέτερη στάση. Ενώ, το 23% συμφώνησε και ένα 12% συμφώνησε απόλυτα.

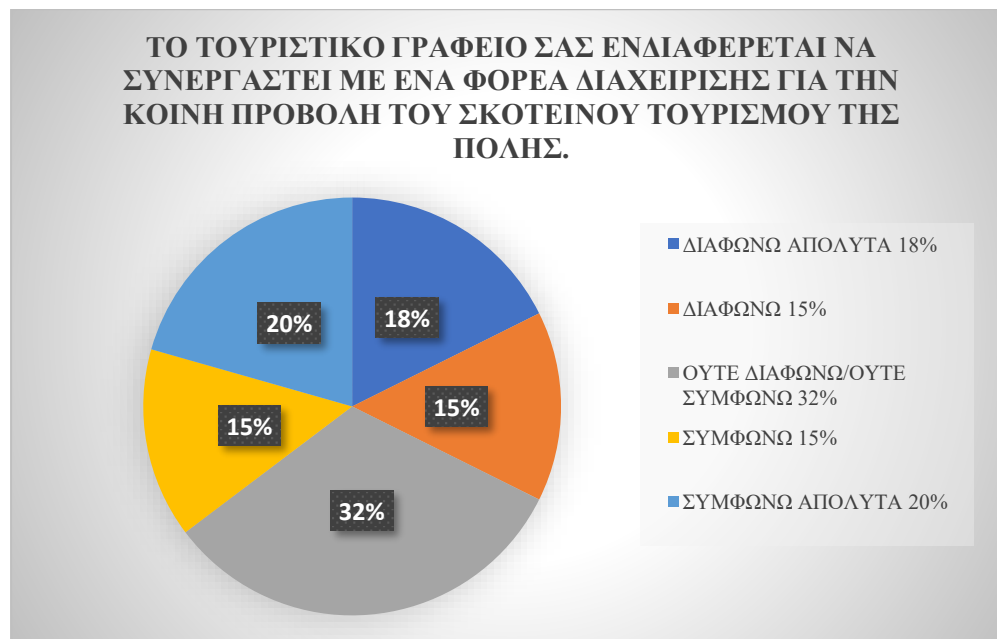
Γράφημα 11: Η προώθηση του σκοτεινού τουρισμού ενδιαφέρει το γραφείο σας

Πηγή: *Ιδία Επεξεργασία*

Στην πιθανότητα για συνεργασία με ένα Φορέα Διαχείρισης για την κοινή προβολή του σκοτεινού τουρισμού της πόλης η πλειοψηφία των απαντήσεων κράτησε μια ουδέτερη στάση (Ούτε διαφωνώ/Ούτε συμφωνώ 32%). Ένα 20% συμφώνησε απόλυτα σε μια μελλοντική συνεργασία. Ενώ, ένα 18% διαφώνησε απόλυτα σε μια πιθανή συνεργασία. Το ποσοστό του 15% το συναντήσαμε σε δύο απαντήσεις, στην απάντηση συμφωνώ και στην απάντηση διαφωνώ.

Γράφημα 12: Συνεργασία τουριστικού γραφείου με Φορέα Διαχείρισης για κοινή προβολή σκοτεινού τουρισμού πόλης

Πηγή: *Ιδία Επεξεργασία*

Από τις απαντήσεις της δεύτερης ενότητας καθίσταται σαφές ότι η πλειοψηφία των τουριστικών γραφείων είναι θετικά προσκείμενη στο σκοτεινό τουρισμό και θεωρεί ότι είναι ένα ανερχόμενο είδος εναλλακτικού τουρισμού. Επιπλέον, τα περισσότερα τουριστικά γραφεία υποστηρίζουν ότι η Θεσσαλονίκη είναι ένας dark tourism προορισμός, διχάζονται όμως στο αν η πόλη έχει πολλά σημεία σκοτεινού τουρισμού που εντάσσονται στον 20^ο αιώνα. Τα τουριστικά γραφεία που συμμετείχαν στην έρευνα διατηρούν ουδέτερη στάση ως προς την προώθηση του σκοτεινού τουρισμού από τους ίδιους και σημειώνουν ότι δε προωθείται στην πόλη αυτό το είδος τουρισμού. Παράλληλα, από τις απαντήσεις τους φάνηκε ότι είναι επιφυλακτικοί σχετικά με μια πιθανή συνεργασία με ένα Φορέα Διαχείρισης σχετικά με την κοινή προβολή του σκοτεινού τουρισμού της περιοχής.

Η τρίτη ενότητα των ερωτήσεων αφορούσε τη ζήτηση που έχει ο σκοτεινός τουρισμός στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Η πρώτη διατύπωση είχε να κάνει με το αν η Θεσσαλονίκη προσελκύει τουρίστες που ενδιαφέρονται γι' αυτό το είδος τουρισμού. Η πλειοψηφία, με 47%, ούτε συμφώνησε αλλά ούτε διαφώνησε με αυτή την άποψη. Το 32% των ερωτηθέντων διαφώνησε ενώ ένα 9% διαφώνησε απόλυτα. Από την άλλη πλευρά ένα 9% συμφώνησε με αυτή τη θέση ενώ ένα 3% συμφώνησε απόλυτα.

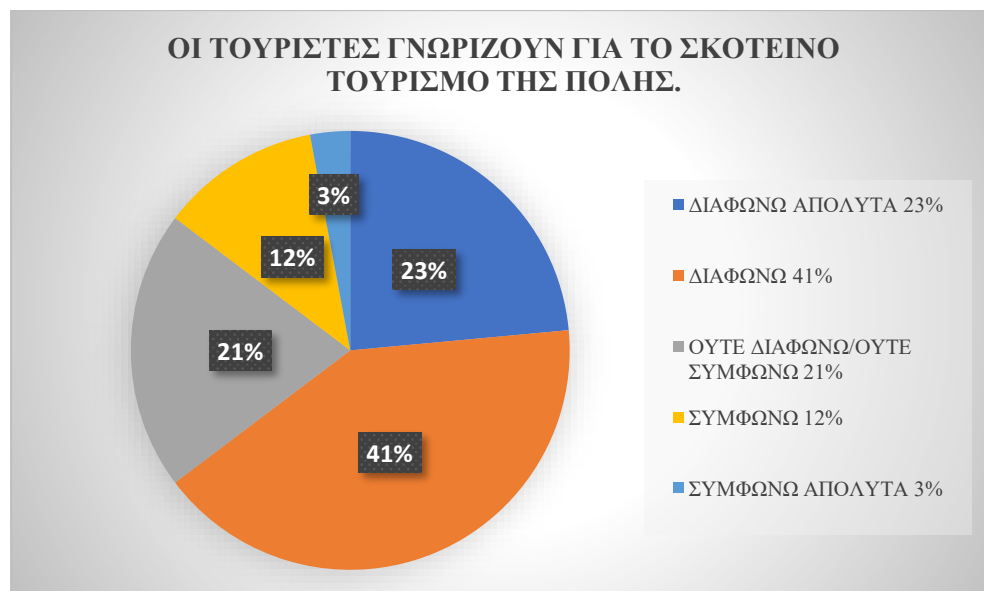
Γράφημα 13: Η Θεσσαλονίκη προσελκύει τουρίστες σκοτεινού τουρισμού

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Στη διατύπωση ότι οι τουρίστες γνωρίζουν για τον σκοτεινό τουρισμό της πόλης το 41% διαφώνησε προς αυτή τη θέση ενώ το 23% διαφώνησε απόλυτα. Ένα 21% κράτησε μια ουδέτερη στάση. Ενώ, ένα 12% συμφώνησε με αυτή τη διατύπωση και ένα 3% συμφώνησε απόλυτα.

Γράφημα 14: Γνώση τουριστών για σκοτεινό τουρισμό Θεσσαλονίκης

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Σχετικά με το αν οι τουρίστες επισκέπτονται μνημεία σκοτεινού τουρισμού του 20^{ου} αιώνα, χωρίς να γνωρίζουν ότι εντάσσονται σε αυτή τη κατηγορία τουρισμού, το 35%

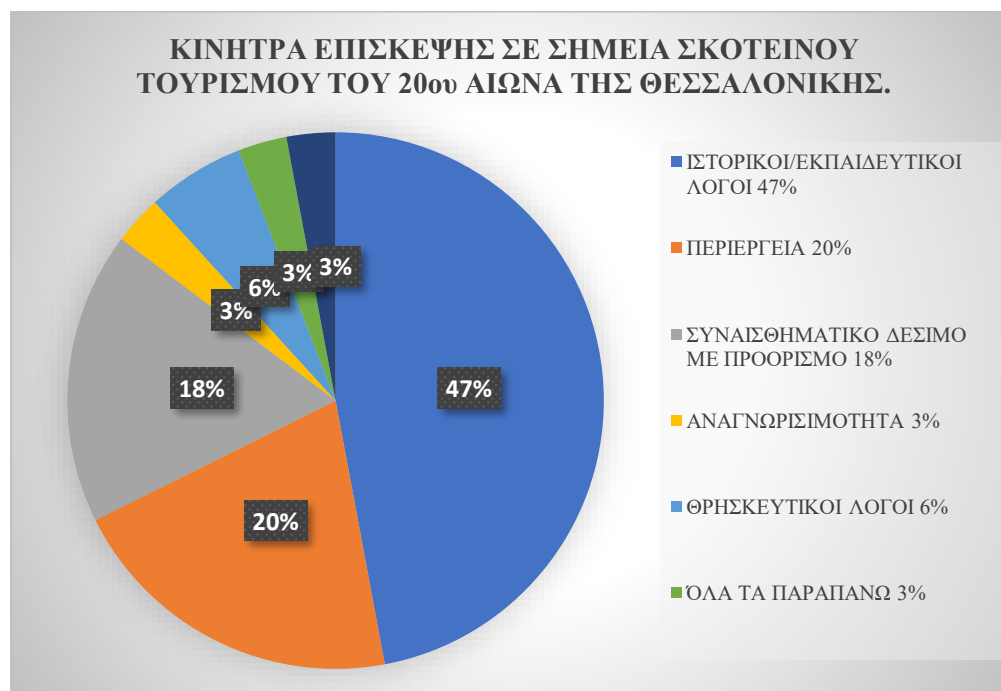
των ερωτηθέντων συμφώνησε ενώ το 32% συμφώνησε απόλυτα. Ένα 24% δεν πήρε θέση πάνω σε αυτή την άποψη. Ενώ, ένα 6% διαφώνησε και ένα 3% διαφώνησε απόλυτα.

Γράφημα 15: Επίσκεψη τουριστών Θεσσαλονίκης σε σημεία σκοτεινού τουρισμού χωρίς να γνωρίζουν ότι εντάσσονται σε αυτή τη κατηγορία τουρισμού

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Στη τελευταία ερώτηση της τρίτης ενότητας του ερωτηματολογίου, τέθηκε το ζήτημα σχετικά με τα ποια είναι τα κίνητρα επίσκεψης των τουριστών της Θεσσαλονίκης σε σημεία σκοτεινού τουρισμού. Η πλειοψηφία απάντησε ότι το βασικό κίνητρο είναι οι ιστορικοί/εκπαιδευτικοί λόγοι (47%). Ένα 20% υποστήριξε ότι οι τουρίστες επισκέπτονται τοποθεσίες σκοτεινού τουρισμού από περιέργεια. Ενώ ένα 18% απάντησε ότι το κυριότερο κίνητρο επίσκεψης σε τέτοιες τοποθεσίες είναι το συναισθηματικό δέσιμο με τον προορισμό. Ένα 6% των ερωτηθέντων επέλεξε ως βασικό κίνητρο τους θρησκευτικούς λόγους. Ένα 3% απάντησε ότι πιθανόν όλα τα παραπάνω να αποτελούν κίνητρα επίσκεψης σε τοποθεσίες σκοτεινού τουρισμού. Ενώ τέλος, ένα ακόμα 3% υποστήριξε ότι πιθανόν οι τουρίστες να επισκέπτονται τέτοιες τοποθεσίες χωρίς να εστιάζουν στο σκοτεινό τουρισμό.

Γράφημα 16: Κίνητρα επίσκεψης σε σημεία σκοτεινού τουρισμού της Θεσσαλονίκης

Πηγή: *Ιδία Επεξεργασία*

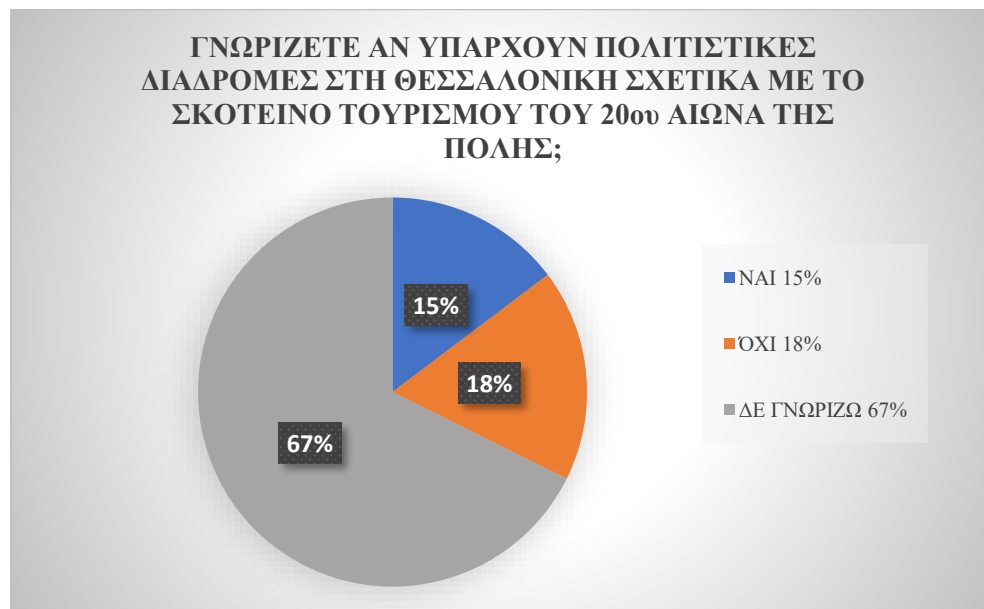
Σχετικά με τη ζήτηση του σκοτεινού τουρισμού στη Θεσσαλονίκη η κυρίαρχη άποψη ήταν ότι οι ερωτηθέντες ούτε διαφωνούν ούτε συμφωνούν πως η πόλη προσελκύει τουρίστες dark tourism, διατηρώντας μια ουδέτερη στάση. Όμως, ένα μεγάλο ποσοστό των απαντήσεων θεωρεί ότι η Θεσσαλονίκη δε μαγνητίζει τέτοιου είδους τουρισμό. Παράλληλα, η πλειοψηφία θεωρεί ότι οι τουρίστες δε γνωρίζουν καθόλου για το σκοτεινό τουρισμό της περιοχής και συνεπώς αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μη γνωρίζουν ότι τα μνημεία ή οι χώροι που επισκέπτονται εντάσσονται σε ένα σκοτεινό φάσμα τουρισμού.

Όσον αφορά τους λόγους επίσκεψης σε dark tourism σημεία, οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι τα κίνητρα των επισκεπτών είναι κυρίως ιστορικά/εκπαιδευτικά, ότι δηλαδή οι τουρίστες ενδιαφέρονται να κατανοήσουν καλύτερα την ιστορία και τα γεγονότα του εκάστοτε χώρου ή μνημείου. Ενώ και ένα μεγάλο ποσοστό θεωρεί ότι οι επίσκεψη σε τέτοιους χώρους γίνεται είτε καθαρά από περιέργεια, προκειμένου κάποιος να δει από κοντά τι συνέβη, είτε από συναισθηματικό δέσιμο με τον προορισμό για λόγους ιστορικής μνήμης.

Η τελευταία ενότητα του ερωτηματολογίου επικεντρώνεται στη συμβολή των πολιτιστικών διαδρομών σε αυτό το είδος τουρισμού. Έτσι σε πρώτη φάση τέθηκε το ερώτημα για το αν τα τουριστικά γραφεία γνωρίζουν για την ύπαρξη πολιτιστικών διαδρομών για το σκοτεινό τουρισμό της Θεσσαλονίκης του 20^{ου} αιώνα. Το 67% των

ερωτηθέντων απάντησε ότι δε γνωρίζει αν υπάρχουν τέτοιου είδους πολιτιστικές διαδρομές. Ένα 18% απάντησε αρνητικά ενώ ένα 15% απάντησε ότι γνωρίζει για την ύπαρξη πολιτιστικών διαδρομών dark tourism.

Γράφημα 17: Γνώση για πολιτιστικές διαδρομές σκοτεινού τουρισμού του 20^{ου} αιώνα της πόλης

Πηγή: *Ιδία Επεξεργασία*

Σχετικά με το αν η πληροφόρηση για το σκοτεινό τουρισμό της πόλης είναι επαρκής, το 47% διαφώνησε απόλυτα με αυτή τη θέση και το 29% διαφώνησε απλά. Ένα 15% κράτησε μια ουδέτερη στάση. Ενώ το 6% των ερωτηθέντων συμφώνησε και το 3% συμφώνησε απόλυτα.

Γράφημα 18: Υπάρχει επαρκής πληροφόρηση για σκοτεινό τουρισμό πόλης;

Πηγή: *Ιδία Επεξεργασία*

Στην άποψη ότι η δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών θα συμβάλει στην επιπλέον πληροφόρηση για αυτό το είδος τουρισμού, η πλειοψηφία των απαντήσεων απάντησε ότι συμφωνεί απόλυτα ή συμφωνεί με αυτή τη διατύπωση (29%). Ένα 21% δεν πήρε κάποια θέση σε αυτή την άποψη. Ενώ ένα 15% διαφώνησε και ένα 6% διαφώνησε απόλυτα ως προς αυτό.

Γράφημα 19: Η συμβολή των πολιτιστικών διαδρομών στην επιπλέον πληροφόρηση για το σκοτεινό τουρισμό Θεσσαλονίκης

Πηγή: *Ιδία Επεξεργασία*

Σχετικά με το αν η δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών για το 20^ο αιώνα της πόλης συμβάλει στη διατήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς της περιοχής, το 41% συμφώνησε με αυτή τη θέση και το 32% συμφώνησε απόλυτα. Ένα 18% ούτε διαφώνησε ούτε συμφώνησε ως προς αυτό. Ενώ, το 6% διαφώνησε και το 3% διαφώνησε απόλυτα.

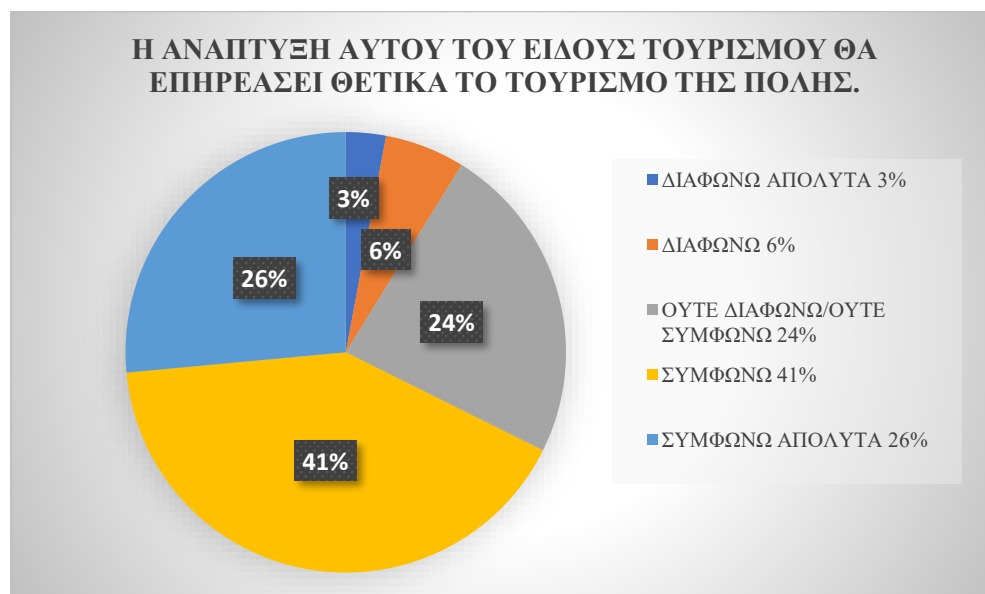
Γράφημα 20: Η συμβολή των πολιτιστικών διαδρομών στη διατήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς της πόλης

Πηγή: *Ιδία Επεξεργασία*

Η τελευταία ερώτηση της τέταρτης ενότητας αφορούσε το αν η ανάπτυξη του σκοτεινού τουρισμού θα επηρεάσει θετικά στο τουρισμό της πόλης. Έτσι το 41% των ερωτηθέντων απάντησε ότι συμφωνεί ως προς αυτό και το 26% ότι συμφωνεί απόλυτα. Το 24% διατήρησε μια ουδέτερη στάση. Ενώ ένα 6% διαφώνησε και ένα 3% διαφώνησε απόλυτα.

Γράφημα 21: Η ανάπτυξη του σκοτεινού τουρισμού θα επηρεάσει θετικά το τουρισμό της πόλης

Πηγή: *Ιδία Επεξεργασία*

Σχετικά με τις πολιτιστικές διαδρομές οι ερωτηθείς, στην πλειοψηφία τους, δε γνωρίζουν αν υπάρχουν πολιτιστικές διαδρομές σκοτεινού τουρισμού στη Θεσσαλονίκη. Παράλληλα όμως, θεωρούν ότι η δημιουργία τέτοιου είδους πολιτιστικών διαδρομών θα συμβάλει στην επιπλέον πληροφόρηση για αυτό το είδος τουρισμού καθώς πιστεύουν ότι η ενημέρωση γύρω από το σκοτεινό τουρισμό της περιοχής δεν είναι επαρκής. Τέλος, υποστηρίζουν πως μελλοντικές πολιτιστικές διαδρομές τέτοιου είδους θα συμβάλουν σημαντικά στη διατήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς του 20^{ου} αιώνα της Θεσσαλονίκης και θα επηρεάσουν θετικά το τουρισμό της πόλης.

5.4 ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν από το μελετητή και η μέθοδος που ακολουθήθηκε ήταν της ημι-δομημένης συνέντευξης. Στους ερωτώμενους δόθηκαν συγκεκριμένες ερωτήσεις από τις οποίες δε μπορούσαν να παρεκκλίνουν. Παρ' όλα αυτά τους δόθηκε η δυνατότητα να αναπτύξουν περαιτέρω τις ιδέες και τις απόψεις τους. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν πρωινές ώρες, τον Ιανουάριο, Φεβρουάριο και Μάρτιο του 2022. Ενώ, στην αρχή της επικοινωνίας γινόταν μια σύντομη ενημέρωση σχετικά με το θέμα της εργασίας προκειμένου να γίνουν κατανοητοί οι σκοποί της έρευνας.

Σκοπός των συνεντεύξεων ήταν ο μελετητής-κάτοικος της περιοχής, οι ξεναγοί και οι δημόσιοι φορείς να εκφράσουν τις απόψεις τους σχετικά με το σκοτεινό τουρισμό της

Θεσσαλονίκης και τη δημιουργία μιας πολιτιστικής διαδρομής τέτοιου χαρακτήρα αλλά και να προχωρήσουν και οι ίδιοι σε προτάσεις αναπτύσσοντας περαιτέρω τις θέσεις τους.

Οι πρώτες ερωτήσεις αφορούσαν την άποψη των ερωτηθέντων για το σκοτεινό τουρισμό και αν θεωρούν ότι η Θεσσαλονίκη είναι ένας dark tourism προορισμός που προσελκύει τουρίστες που ενδιαφέρονται για αυτό το είδος τουρισμού. Με βάση τις απαντήσεις τους ο σκοτεινός τουρισμός είναι ένα είδος τουρισμού που έχει ιδιαίτερη απήχηση τη τελευταία δεκαετία. Σύμφωνα με την κυρία Καρτσιακλή Βασιλική, αρχαιολόγος ΜΑ - ξεναγός και επιστημονική υπεύθυνη για την έρευνα, τον σχεδιασμό και την υλοποίηση των ξεναγήσεων της ομάδας πολιτιστικών διαδρομών dot2dot και την κυρία Εύη Καρκίτη, δημιουργό των πολιτιστικών διαδρομών Thessaloniki Walking Tours, *ο σκοτεινός τουρισμός είναι ένα είδος πολιτιστικού τουρισμού καθώς βασίζεται στη ιστορία και όποιος επιθυμεί να γνωρίσει την ιστορία σε βάθος πρέπει να επικεντρωθεί στα σκοτεινά σημεία της*. Ο κύριος Σάκης Σερέφας, ποιητής, πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας και μελετητής της τοπικής ιστορίας της Θεσσαλονίκης υποστήριξε στην επικοινωνία μας *πώς ο σκοτεινός τουρισμός είναι ένας εναλλακτικός τρόπος γνωριμίας με την πόλη καθώς με αυτό τον τρόπο μπορεί κανείς να γνωρίσει την καθημερινότητα της*. Όπως ανέφερε πιο συγκεκριμένα: *αυτό το είδος τουρισμού ασκεί μια γοητεία και αυτό ενδιαφέρει τον κόσμο*. Η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας υπογράμμισε με τη σειρά της ότι *ο σκοτεινός τουρισμός αποτελεί μία ακόμη έκφανση του εναλλακτικού τουρισμού, ανερχόμενη, διότι, εκτός των άλλων, έχει να κάνει με το συναίσθημα και το θυμικό του δυνητικού επισκέπτη, ξεφεύγοντας από τα συνήθη κριτήρια της ψυχαγωγίας, διασκέδασης, χαλάρωσης, με βασικό χαρακτηριστικό αυτό του δημιουργικού προβληματισμού*. Τέλος, ο Οργανισμός Τουρισμού Θεσσαλονίκης ανέφερε ότι *ο σκοτεινός τουρισμός είναι ένας τρόπος να επισφραγίζεται η αυθεντικότητα του γεγονότος. Μέσω της επίσκεψης σε τοποθεσίες που σχετίζονται με τον μακάβριο τουρισμό, ο επισκέπτης νοιώθει την ανάγκη να βιώσει το γεγονός με κάθε τρόπο*.

Όλοι οι ερωτηθέντες θεωρούν πως η Θεσσαλονίκη είναι και ένας dark tourism προορισμός αλλά υποστηρίζουν ότι δε μπορεί να είναι μόνο αυτό. Θεωρούν ότι η πόλη έχει ένα σκοτεινό κομμάτι το οποίο σε συνδυασμό με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της πόλης ως εμπορικού, πολιτιστικού, πνευματικού, καλλιτεχνικού κέντρου μπορούν να χαρακτηρίσουν την περιοχή ως ένα ελκυστικό προορισμό. Πιο συγκεκριμένα όπως αναφέρει ο κύριος Σερέφας *μια πόλη τόσων χιλιάδων ετών και με τόσες δοκιμασίες ήταν αδύνατον να μην εντάσσεται στο σκοτεινό τουρισμό*. Από την πλευρά της η Περιφέρεια

Κεντρικής Μακεδονίας υποστήριξε ότι το απόθεμα ιστορικής μνήμης της Θεσσαλονίκης και της ευρύτερης περιοχής (Σέρρες, Κιλκίς σε κοντινή απόσταση) είναι πλουσιότατο και συνάμα συγκλονιστικό. Έτσι λοιπόν, το πλήθος των μνημείων της πόλης, δρα ενισχυτικά στον ισχυρισμό ότι ΝΑΙ η Θεσσαλονίκη έχει έναν ακόμη λόγο, αυτόν του σκοτεινού τουρισμού, για να προσελκύει τουρίστες. Ενώ, και ο Οργανισμός Τουρισμού Θεσσαλονίκης υπογραμμίζει πως από τη Θεσσαλονίκη πέρασαν τρεις αυτοκρατορίες, έγιναν τρεις αλώσεις, η πόλη κάηκε, εξοντώθηκε από τους ναζί όλη η εβραϊκή της κοινότητα, είναι στιγματισμένη από τις πολιτικές δολοφονίες, τα εγκλήματα των δωσίλογων.

Σχετικά με τη δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών σκοτεινού τουρισμού του 20^{ου} αιώνα για την ανάδειξη της πολιτισμικής κληρονομιάς, οι απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων ήταν κάτι παραπάνω από θετικές. Υποστήριξαν πως η δημιουργία τους θα συμβάλει σημαντικά στην ανάδειξη της πολιτισμικής κληρονομιάς της περιοχής και στη διατήρηση της ιστορικής μνήμης και της δημόσιας ιστορίας της πόλης, τονίζοντας ιδιαίτερα ότι θα πρέπει να αναδειχθούν σημεία σκοτεινού τουρισμού του Α΄ και Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και της περιόδου της στρατιωτικής δικτατορίας στην Ελλάδα. Υπογραμμίζουν ότι οι πολιτιστικές διαδρομές απευθύνονται σε όλους και μπορούν να έχουν μεγάλη απήχηση στο κοινό. Παράλληλα, θεωρούν πως οι πολιτιστικές αυτές διαδρομές θα μπορέσουν να αναδείξουν σημαντικά θέματα, φέρνοντας στο φως στοιχεία τα οποία μπορούν να ανατρέψουν πεποιθήσεις οι οποίες υπήρχαν για πολλά χρόνια. Όπως ανέφερε ο κύριος Σερέφας οι πολιτιστικές αυτές διαδρομές θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως ένα σενάριο κάνοντας έτσι την ιστορία της πόλης πιο ενδιαφέρουσα και διαδραστική. Παράλληλα η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας υπογράμμισε ότι η δικτύωση όλων των μνημείων του σκοτεινού τουρισμού του 20^{ου} αιώνα της Θεσσαλονίκης, δίνουν ένα ενιαίο σύνολο, μια συνολική εικόνα αυτού του είδους τουρισμού για την ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης και συνεπώς μια ολιστική αισθητοποίηση του ιστορικού αποτυπώματος στον επισκέπτη. Τονίζοντας συγχρόνως ότι είναι αυτονόητη η διατήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς και της ιστορικής μνήμης της Θεσσαλονίκης μέσα από δράσεις, όπως είναι οι πολιτιστικές διαδρομές που προάγουν τον σκοτεινό τουρισμό. Ο Οργανισμός Τουρισμού Θεσσαλονίκης υποστήριξε ότι ο σκοτεινός τουρισμός του 20^{ου} αιώνα επιβεβαιώνει την αυθεντικότητα ιστορικών γεγονότων. Συνδέεται αναμφίβολα με τον πολιτιστικό τουρισμό και τον τουρισμό πολιτισμικής κληρονομιάς και συμβάλλει στην τουριστική ανάπτυξη τοποθεσιών που συνδέονται με σκοτεινά γεγονότα του παρελθόντος.

Όπως αναφέρθηκε απ' όλους τους συνεντευξιαζόμενους, η ζήτηση για το σκοτεινό τουρισμό δεν είναι μεγάλη. Αυτό πιθανότατα να οφείλεται στο γεγονός ότι δεν έχουν γίνει συντονισμένες ενέργειες προς αυτό το είδος τουρισμού, με αποτέλεσμα η πληροφόρηση να μην είναι επαρκής. Παρ' όλα αυτά, τελευταία, γίνονται ορισμένες προσπάθειες, σύμφωνα με την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας και τον Οργανισμό Τουρισμού Θεσσαλονίκης, με σκοπό την προώθηση του «war memorial tourism». Ενώ έχουν επιτευχθεί και συνεργασίες με άλλους τουριστικούς φορείς αυξάνοντας τις στοχευμένες καμπάνιες προβολής και προώθησης, εξελίσσοντας το προϊόν «Σκοτεινός Τουρισμός».

Προκειμένου όμως να επιτευχθεί η σωστή προώθηση αυτού του είδους τουρισμού αλλά και των παρακάτω πολιτιστικών διαδρομών είναι απαραίτητες οι συνεργασίες μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών φορέων. Σε αυτό συμφώνησαν ομόφωνα όλοι οι ερωτώμενοι τονίζοντας μάλιστα πως την πρωτοβουλία πρέπει να πάρει ο Δήμος σε άμεση συνεργασία με την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας και τον Οργανισμό Τουρισμού Θεσσαλονίκης. Όπως ανέφερε και η κυρία Καρκίτη *ο σκοτεινός τουρισμός είναι από μόνος του ελκυστικός, το θέμα είναι να υπάρξουν οι βαθιές τουριστικές και τοπικές συνεργασίες που θα μπορέσουν να το αναδείξουν.*

Πέρα όμως από τις συνέργειες οι ερωτώμενοι ανέφεραν και ορισμένες επιπλέον ενέργειες οι οποίες θα μπορούσαν να γίνουν με σκοπό την ανάδειξη της πολιτισμικής κληρονομιάς της περιοχής μέσω των πολιτιστικών διαδρομών σκοτεινού τουρισμού. Η αναβίωση μέσω εικονικής πραγματικότητας του γεγονότος στο πεδίο μάχης, η αναζήτηση θεματικών εκθέσεων (εναλλακτικού τουρισμού) και η συμμετοχή σε αυτές, η έκδοση θεματικών φυλλαδίων, η διαφημιστική καμπάνια (τηλεόραση, ραδιόφωνο, έντυπες καταχωρήσεις), η δημιουργία σημείων ενημέρωσης και η συμμετοχή σε συνέδρια-ημερίδες είναι ορισμένες από τις ενέργειες που προτάθηκαν. Επιπλέον, ενέργειες μάρκετινγκ όπως η δημιουργία λογότυπου, αναμνηστικών, εφαρμογής και ιστοσελίδας τονίστηκαν επίσης απ' όλους τους ερωτηθέντες.

Συγχρόνως τονίστηκε και το γεγονός ότι δε χρειάζεται να υπάρχουν διλήμματα στην ανάπτυξη του σκοτεινού τουρισμού, δηλαδή να υπάρχει πρόσβαση σε όλες τις πτυχές των γεγονότων, να μην υπάρχει εμπορευματοποίηση πρόσβασης (χωρίς αντίτιμο εισόδου στα μνημεία ιστορικής μνήμης), να υπάρχει μαζικότητα και όχι επιλεκτικότητα πρόσβασης. Ενώ θα πρέπει να υπάρχει και ένα ελκυστικό αφήγημα πίσω από κάθε τόπο

ή μνημείο ιστορικής μνήμης και ένας σύγχρονος και εποικοδομητικός τρόπος διαφήμισης, ώστε να μην θίγονται οι απόγονοι των θυτών, τηρουμένων έτσι των ισορροπιών. Ενώ τονίστηκε ιδιαίτερα ότι προκειμένου οι διαδρομές να πετύχουν θα πρέπει να γίνουν και μια σειρά από παρεμβάσεις στην πόλη προκειμένου να προσεγγίζονται πιο εύκολα τα σημεία ενδιαφέροντος. Έτσι προτάθηκαν, η πεζοδρόμηση γύρω από τα σημεία ενδιαφέροντος, η δημιουργία στάσεων ξεκούρασης και φόρτισης κινητών, η αύξηση των δρομολογίων των λεωφορείων ή η δημιουργία λεωφορείων που θα πραγματοποιούν αποκλειστικά αυτές τις διαδρομές για διευκόλυνση των επισκεπτών.

Τέλος σχετικά με την θετική επίδραση που μπορεί να έχει η ανάπτυξη των πολιτιστικών διαδρομών σκοτεινού τουρισμού στο τουρισμό της πόλης όλοι οι ερωτηθέντες συμφώνησαν πως η σωστή διαχείριση τους μπορεί να επηρεάσει θετικά το τουρισμό της περιοχής. Θεωρούν πως οι διαδρομές θα αναδείξουν τη Θεσσαλονίκη και θα ενισχύσουν τις τουριστικές ροές στην περιοχή. Πιο συγκεκριμένα όπως ανέφερε η κυρία Καρτσιακλή *κάθε τι καλοσχεδιασμένο μπορεί να αναπτύξει τουριστικά μια περιοχή*. Ενώ και ο Οργανισμός Τουρισμού Θεσσαλονίκης τόνισε ότι είναι απαραίτητη η σωστή διαχείριση της σκοτεινής πλευράς της πόλης καθώς εξαιτίας της ιδιαίτερης φύσης του εγείρει μια σειρά αλληλένδετων ζητημάτων τα οποία συνιστούν προκλήσεις για τη διαχείριση των τοποθεσιών σκοτεινού τουρισμού και τα οποία συχνά αποτελούν αντικείμενο κριτικής και συζήτησης. Όπως είναι ηθικά ζητήματα και ζητήματα ερμηνείας. Καταλήγοντας πως *είναι λάθος να γίνει διάσημη η πόλη μας ως μία σκοτεινή πόλη. Είναι μία πόλη που έχει πολλές «ιστορίες» να σου διηγηθεί και μέσα σ' αυτές είναι και κάποιες σκοτεινές*.

6. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ

6.1 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηματολογίων αλλά και των συνεντεύξεων, η πληροφόρηση για το σκοτεινό τουρισμό της Θεσσαλονίκης δεν είναι επαρκής καθώς δεν έχουν γίνει στοχευμένες ενέργειες για την ανάδειξή του. Συνεπώς, η πρόταση για δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών σκοτεινού τουρισμού για τη Θεσσαλονίκη του 20^{ου} αιώνα θεωρούν πως θα αποτελέσει μια διαδραστική πρόταση η οποία θα συμβάλει σημαντικά στην ανάδειξη της πολιτισμικής κληρονομιάς της πόλης και θα συμβάλει στην ενημέρωση των επισκεπτών για αυτό το είδος τουρισμού.

Οι πολιτιστικές διαδρομές που προτείνονται παρακάτω αφορούν τον 20^ο αιώνα της Θεσσαλονίκης. Ο λόγος που επιλέχθηκε η χρονική αυτή περίοδος οφείλεται στο γεγονός ότι η πόλη μέσα σε εκατό χρόνια άλλαξε τη μορφή της περισσότερο απ' ό,τι είχε αλλάξει την προηγούμενη χιλιετία, γεγονός που τονίστηκε και στις συνεντεύξεις θέτοντας τις βάσεις για τη σημερινή εικόνα της. Μέσα σε έναν αιώνα η πόλη βίωσε την απελευθέρωση της, δύο παγκόσμιους πολέμους και έναν εμφύλιο, μια στρατιωτική δικτατορία, φτώχεια και ακραίες συνθήκες πείνας, τεχνολογικές εξελίξεις αλλά και εξεγέρσεις, πολιτικές δολοφονίες και εγκλήματα. Τα παραπάνω καθόρισαν τη ζωή της πόλης αφήνοντας ανεξίτηλα τα σημάδια τους σε πολλές γειτονίες της.

Οι τρεις παρακάτω διαδρομές χαρακτηρίζονται ως ιστορικές αλλά και ως θεματικές διαδρομές καθώς αν και περιστρέφονται γύρω από μνημεία και πολιτιστικά στοιχεία μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου ή εποχής επικεντρώνονται και σε σκοτεινά γεγονότα της πόλης. Ο σκοτεινός τουρισμός, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, αποκαλύπτει ένα μέρος της πολιτισμικής κληρονομιάς που μας άφησε η ιστορία, ορίζοντας την κοινωνία ως πρωταγωνιστή των πράξεων που έγιναν. Στοχεύει να μας οδηγήσει την ιστορική γνώση μέσω των τουριστικών πόρων που υπάρχουν στις μέρες μας.

1Η ΔΙΑΔΡΟΜΗ

Η πρώτη διαδρομή (χάρτης στο παράρτημα II) αφορά σημεία σκοτεινού τουρισμού της Θεσσαλονίκης, κατά τα πρώτα 20 χρόνια του 20ου αιώνα. Η διαδρομή ξεκινάει από τη λεωφόρο Βασιλίσσης της Όλγας στη συμβολή με την οδό Αγίας Τριάδος, στη πλατεία βασιλέως Γεωργίου Α΄. Εκεί μπορεί να δει κανείς το άγαλμα του βασιλιά της Ελλάδος, Γεωργίου του Α΄, ο οποίος το Μάρτιο του 1913 δολοφονήθηκε σε εκείνο ακριβώς το σημείο, κάνοντας τον καθιερωμένο απογευματινό περίπατό του στη συνοικία των εξοχών. Ο λόγος που επιλέχθηκε το σημείο αυτό ως αφετηρία της διαδρομής, είναι το γεγονός ότι η δολοφονία αυτή αποτελεί τη μοναδική δολοφονία βασιλιά στην Ελλάδα, ο οποίος αποτέλεσε το μακροβιότερο βασιλιά της χώρας, συγκλονίζοντας το τότε ελληνικό λαό και τις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής.

Επόμενη στάση αποτελεί το παράρτημα του Πολεμικού μουσείου της Θεσσαλονίκης, που βρίσκεται στο Πεδίον του Άρεως. Εκεί μπορεί κανείς να δει συλλογές και κειμήλια που σχετίζονται με τη νεότερη και τη σύγχρονη ιστορία της Ελλάδος. Στη συνέχεια οι ενδιαφερόμενοι κατευθυνόμενοι προς το κέντρο της πόλης, μπορούν να επισκεφτούν τα Δημοτικά Κοιμητήρια της Ευαγγελίστριας, στην οδό Αγίου Δημητρίου 159. Τα

κοιμητήρια αυτά αποτέλεσαν το πρώτο νεκροταφείο της πόλης και εκεί μπορεί να συναντήσει κανείς τους τάφους σημειώντων ανθρώπων της πόλης και της χώρας, οι οποίοι έζησαν στη Θεσσαλονίκη.

Τέταρτη στάση αποτελεί το Μέγαρο Λόγγου στη πλατεία Αγίας Σοφίας, ένα πολύ κεντρικό και πολυσύχναστο σημείο της πόλης. Το Μέγαρο Λόγγου ή αλλιώς το κόκκινο σπίτι, λόγω της εξωτερικής κόκκινης πρόσοψής του, αποτελεί διατηρητέο κτίριο, το οποίο κατασκευάστηκε το 1926. Ωστόσο η τραγική εξέλιξη της οικογένειας Λόγγου η οποία χρεοκόπησε, καθώς η βιομηχανία τους κάρηκε ολοσχερώς, αλλά και ο ξαφνικός θάνατος ζεύγους σε σύντομο διάστημα μετά την ολοκλήρωση του σπιτιού, έδωσαν τροφή για σενάρια. Η όψη του κτιρίου με τα χρόνια δημιούργησε διαφόρους μύθους για φαντάσματα, ασκώντας μεγάλη κοινωνική επιρροή στην πόλη της Θεσσαλονίκης.

Το Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα αποτελεί την πέμπτη στάση της διαδρομής, στην οδό Προξένου Κορομηλά 23. Στο Μουσείο φιλοξενούνται εκθέσεις από τις κυριότερες στιγμές της μακεδονικής ιστορίας του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ου αιώνα. Προτελευταία στάση αποτελεί το λιμάνι της Θεσσαλονίκης. Εκεί μπορεί κανείς να δει το ναυάγιο του τουρκικού θωρηκτού Φετίχ Μπουλέντ, το οποίο βρίσκεται σε μικρό βάθος και σε κοντινή απόσταση από τη ξηρά. Το πλοίο τορπιλίστηκε το 1912 καθώς βρισκόταν αγκυροβολημένο στο λιμάνι της πόλης.

Τελευταία στάση της πρώτης διαδρομής αποτελούν τα συμμαχικά κοιμητήρια Ζεϊτενλίκ. Πρόκειται για το μεγαλύτερο στρατιωτικό κοιμητήριο στα Βαλκάνια και σημαντικός χώρος μνήμης. Εδώ βρίσκονται θαμμένοι 20.500 νεκροί των δυνάμεων της Αντάντ, οι οποίοι πολέμησαν στο Μακεδονικό μέτωπο. Τα κοιμητήρια χωρίζονται σε πέντε τομείς στο γαλλικό, στο σερβικό, στο ρωσικό, στον ιταλικό και στο τομέα της Βρετανικής Κοινοπολιτείας. Ενώ υπάρχουν και τάφοι Βούλγαρων αιχμαλώτων του Α΄ Παγκοσμίου.

2Η ΔΙΑΔΡΟΜΗ

Η 2η διαδρομή (χάρτης στο παράρτημα II) επικεντρώνεται σε σημεία σκοτεινού τουρισμού της Θεσσαλονίκης των ετών 1930-1945, η οποία περιλαμβάνει πολλές και ενδιαφέρουσες στάσεις καθώς πρόκειται για μια ιδιαίτερα ταραγμένη περίοδο για τους κατοίκους της Θεσσαλονίκης. Αφετηρία αποτελεί το παράρτημα του Πολεμικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, στο Πεδίον του Άρεως. Δεύτερη στάση αποτελεί το Επταπύργιο/Γεντί Κουλέ, το οποίο αποτέλεσε συνήθη τόπο εκτελέσεων κρατουμένων κατά τη Γερμανική Κατοχή. Στη συνέχεια οι συμμετέχοντες κατευθύνονται στο κέντρο

της πόλης και στην οδό Παύλου Μελά στη συμβολή με Τσιμισκή. Εκεί το 1938 δολοφονήθηκε ο καπνέμπορος Νικόλαος Μοσκόφ, από έναν δυσαρεστημένο πρώην εργαζόμενο του. Η επόμενη στάση βρίσκεται στην ακριβώς απέναντι γωνία, στην οδό Κούσκουρα στη συμβολή με Τσιμισκή. Εκεί το 1933 δολοφονήθηκε ο Χασάν Μπέη Πρίστινα, πρώην πρωθυπουργός της Αλβανίας, από τον Ιμπραήμ Τσέλο εξαιτίας πολιτικών διαφορών.

Πέμπτη στάση αποτελεί η οδός Τσιμισκή 72. Έδρα της Γερμανικής Μυστικής Στρατιωτικής Αστυνομίας κατά τη διάρκεια της Γερμανικής Κατοχής της πόλης. Αποτέλεσε κέντρο βασανιστηρίων από το οποίο λίγοι κρατούμενοι κατάφεραν να βγουν ζωντανοί. Στην πρόσοψη του Μεγάρου έχει τοποθετηθεί αναμνηστική πλάκα για να θυμίζει τα μαρτύρια που πέρασαν πολλοί πατριώτες. Έκτη στάση αποτελεί η Πλατεία Ελευθερίας. Εκεί οι Γερμανοί συγκέντρωσαν όλους τους άνδρες εβραϊκής καταγωγής, ηλικίας 18-45, με την πρόφαση της απογραφής τους για τη δημιουργία ομάδων καταναγκαστικής εργασίας. Εκεί τους υπέβαλαν σε εξευτελισμούς για πολλές ώρες μέσα στη ζέστη. Ακολουθεί το Εβραϊκό Μουσείο, στην οδό Αγίου Μηνά 11. Επόμενη στάση στην οδό Εγνατία 2-4. Στο σημερινό Mediterranean College Thessaloniki, το οποίο αποτέλεσε το ξενοδοχείο Βιέννη από το 1931, που χτίστηκε, μέχρι το 1973. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής οι Γερμανοί στρατιώτες εκεί στέγασαν τα γραφεία της Κομαντατούρ ενώ τα υπόγειά του μετατράπηκαν σε χώρο βασανιστηρίων.

Όγδοη στάση αποτελεί ο παλαιός σιδηροδρομικός σταθμός Θεσσαλονίκης όπου από εκεί, το 1943, αναχώρησαν βαγόνια με Εβραίους αιχμαλώτους, με προορισμό το στρατόπεδο συγκέντρωσης Άουσβιτς – Μπερκενάου στην Πολωνία. Τελευταία στάση αποτελεί το στρατόπεδο Παύλου Μελά στη Σταυρούπολη, το οποίο λειτούργησε κατά τη Γερμανική Κατοχή ως στρατόπεδο κράτησης, όπου εκτελέστηκαν πολλοί κρατούμενοι.

3Η ΔΙΑΔΡΟΜΗ

Η 3η διαδρομή (χάρτης στο παράρτημα II) επικεντρώνεται σε σημεία σκοτεινού τουρισμού της σύγχρονης ιστορίας της Θεσσαλονίκης. Αφετηρία και σε αυτή τη διαδρομή αποτελεί το παράρτημα του Πολεμικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, εκεί το 1968, ο πρώην βουλευτής της ΕΔΑ Γιώργος Τσαρουχάς άφησε τη τελευταία του πνοή μετά από βασανιστήρια στα οποία τον επέβαλαν άνθρωποι της Χούντας στο κτίριο της ΚΥΠ, στο σημερινό Πολεμικό Μουσείο. Δεύτερη στάση αποτελούν τα Δημοτικά κοιμητήρια της Ευαγγελίστριας και στη συνέχεια το Επταπύργιο/Γεντί Κουλέ, εκεί όπου

φυλακίστηκε ο Δράκος του Σείχ Σου και εκτελέστηκαν πολλοί φυλακισμένοι κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου και της Χούντας των Συνταγματαρχών. Η τέταρτη στάση βρίσκεται στη συμβολή των οδών Ερμού και Βενιζέλου, εκεί όπου δολοφονήθηκε από παρακρατικούς, το 1963, ο βουλευτής Γρηγόριος Λαμπράκης.

Στην πλατεία Αγίας Σοφίας βρίσκεται η πέμπτη στάση της τρίτης διαδρομής. Εκεί το 1947 δολοφονήθηκε ο πολιτικός του ΚΚΕ και στέλεχος του ΕΑΜ, Ιωάννης Ζεβγός. Η προτελευταία στάση βρίσκεται στην Νέα παραλία Θεσσαλονίκης, στο ύψος του σημερινού καφέ Αχίλλειον. Εκεί το 1948 βρέθηκε δολοφονημένος μέσα στο Θερμαϊκό κόλπο, ο γνωστός Αμερικανός δημοσιογράφος Τζόρτζ Πολκ, ο οποίος είχε έρθει στην Ελλάδα για να καταγράψει τις συνθήκες του Εμφυλίου Πολέμου. Τελευταία στάση αποτελεί η πλατεία Ιπποδρομίου. Το 1978 ένας σεισμός 6,5 βαθμών της κλίμακας ρίχτερ συγκλόνησε την πόλη. Από το σεισμό κατέρρευσε ένα μοναδικό κτίριο στη πλατεία Ιπποδρομίου οδηγώντας στο θάνατο όλους τους ένοικους της πολυκατοικίας.

6.2 ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ

Όσον αφορά τις ενέργειες που πρέπει να γίνουν για την επιτυχία των διαδρομών, σύμφωνα και με τις προτάσεις των συνεντευξιζόμενων, αρχικά, προτείνεται η δημιουργία δύο σημείων ενημέρωσης (kiosk) απ' όπου οι ενδιαφερόμενοι θα μπορούσαν να ενημερωθούν σχετικά με τις διαδρομές. Τα περίπτερα ενημέρωσης θα μπορούσαν το ένα να τοποθετηθεί στην πλατεία Αριστοτέλους και το δεύτερο στη Νέα παραλία Θεσσαλονίκης, στο ύψος του Λευκού Πύργου. Είναι δύο σημεία πολυσύχναστα τα οποία σίγουρα θα επισκεφτούν οι δυνητικοί επισκέπτες της Θεσσαλονίκης. Ενώ η δημιουργία σημείων ενημέρωσης προτείνεται και στις αφετηρίες των διαδρομών. Εκεί θα παρέχονται στους χρήστες χάρτες, φυλλάδια προώθησης χώρων εστίασης, τσάντες με ξηρά τροφή, νερό αλλά και ένα μικρό κουτί πρώτων βοηθειών, προκειμένου να ξεκινήσουν τη διαδρομή τους. Ενώ θα δίνεται και η δυνατότητα στους επισκέπτες να αγοράσουν και ορισμένα αναμνηστικά αντικείμενα των διαδρομών, όπως μπλούζες, τσάντες και μπρελόκ.

Πέρα όμως από τα kiosk προτείνεται και η δημιουργία μιας ιστοσελίδας και μιας εφαρμογής οι οποίες θα περιλαμβάνουν διαδραστικούς χάρτες και πληροφορίες των διαδρομών. Ενώ, θα παρέχουν και ενημέρωση στους χρήστες για τις στάσεις και τις διαδρομές των λεωφορείων που σχετίζονται με τις διαδρομές και όλους τους πιθανούς τρόπους προσέγγισης των στάσεων.

Πιο συγκεκριμένα για την εφαρμογή, ο χρήστης θα μπορεί να την κατεβάσει δωρεάν στο κινητό του. Παράλληλα θα δίνεται η δυνατότητα ηχητικής αφήγησης των διαδρομών προκειμένου οι επισκέπτες να έχουν μια πλήρη ενημέρωση σχετικά με τις στάσεις αλλά και με την ιστορική εξέλιξη της περιοχής, ανάλογα με τη διαδρομή που έχουν επιλέξει. Πρόκειται για μια πρακτική η οποία έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα χρήσιμη, όπως φάνηκε και στην περίπτωση της Γλασκόβης. Ενώ παράλληλα η ιστορική αφήγηση που θα ακούει ο επισκέπτης θα αναδεικνύει την πολιτισμική κληρονομιά της περιοχής, χωρίς να τονίζεται αποκλειστικά το σκοτεινό κομμάτι της ιστορίας της πόλης. Είναι σημαντικό να ξανά τονιστεί ότι όποιο κι αν είναι το σκοτεινό γεγονός που μνημονεύεται η πλήρης κατανόηση της παρουσίασης, της ερμηνείας και της εμπειρίας τέτοιων τοποθεσιών εξαρτάται από τη διερεύνηση της σχέσης τους με το πολιτιστικό πλαίσιο μέσα στο οποίο βρίσκονται.

Ο ενδιαφερόμενος αφού ενημερωθεί για τις τρεις διαθέσιμες διαδρομές, μπορεί να επιλέξει ελεύθερα μια ή περισσότερες από αυτές, ανάλογα με τη διάρκεια διαμονής του, το διαθέσιμο χρόνο του και το μέσο μετακίνησης του. Οι τρεις διαδρομές διαχωρίστηκαν με βάση την ιστορική θεματική τους, προκειμένου να ανταποκρίνονται στο πολιτιστικό απόθεμα της περιοχής. Ενώ, συνδυάζουν και διάφορες κατηγορίες σκοτεινού τουρισμού του 20^{ου} αιώνα που μπορούμε να συναντήσουμε στην πόλη. Με αυτό το τρόπο δίνεται η δυνατότητα στον επισκέπτη να συμμετέχει διαδραστικά και να γνωρίσει σε βάθος την ιστορία και την καθημερινότητα της πόλης.

Μέσα από αυτές τις τρεις πολιτιστικές διαδρομές στο χρήστη δίνεται η δυνατότητα να περιηγηθεί στο κέντρο της πόλης, να γνωρίσει διαφορετικές γειτονίες αλλά και να επισκεφτεί δήμους της πόλης οι οποίοι βρίσκονται έξω από το κέντρο της Θεσσαλονίκης. Ενώ παράλληλα, οι ενδιαφερόμενοι αλληλεπιδρούν με μνημεία και αξιοθέατα που εντάσσονται σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους της περιοχής.

Η ύπαρξη συνεργασιών θεωρείται απαραίτητη προκειμένου να είναι πετυχημένες οι πολιτιστικές διαδρομές. Οι τοπικοί φορείς θα πρέπει να αναλάβουν τη χάραξη των διαδρομών και τη προσβασιμότητα αυτών ενώ και οι τοπικές επιχειρήσεις και οι ιδιώτες θα πρέπει να παρέχουν υπηρεσίες για την ικανοποίηση των αναγκών των ενδιαφερόντων. Ενώ, τη ορθή λειτουργία των διαδρομών θα πρέπει να αναλάβει ένας Φορέας Διαχείρισης. Στη περίπτωση της Θεσσαλονίκης, ως Φορέας Διαχείρισης θα μπορούσε να οριστεί ο Οργανισμός Τουρισμού Θεσσαλονίκης. Οι ιδιοκτήτες χώρων εστίασης γύρω από τα σημεία ενδιαφέροντος θα μπορούσαν συνεπώς να συνεργαστούν με τον αρμόδιο

Φορέα Διαχείρισης ώστε να παρέχουν στους χρήστες των διαδρομών προϊόντα με ορισμένες εκπτώσεις, διαφημίζοντας έτσι τα μαγαζιά τους μέσα από τα φυλλάδια ενημέρωσης που θα παρέχοντα στα kiosk αλλά και μέσα από την εφαρμογή και την ιστοσελίδα. Παράλληλα, μέσα από τη συνεργασία του Φορέα Διαχείρισης και του Οργανισμού Αστικών Συγκοινωνιών Θεσσαλονίκης (ΟΑΣΘ) θα μπορούσαν να προστεθούν αστικά λεωφορεία τα οποία θα πραγματοποιούν τις πολιτιστικές διαδρομές, για όποιον επιθυμεί να τις πραγματοποιήσει με το λεωφορείο ή επιθυμεί να χρησιμοποιήσει το λεωφορείο προκειμένου να μετακινηθεί σε μια πιο μακρινή στάση.

Προκειμένου οι διαδρομές να θεωρηθούν πετυχημένες, σύμφωνα με τους συνεντευξιαζόμενους αλλά και τη βιβλιογραφία, απαραίτητες είναι ορισμένες παρεμβάσεις στην πόλη, προκειμένου να γίνουν πιο προσιτές οι διαδρομές και στοχευμένες ενέργειες μάρκετινγκ που θα αναδείξουν τις διαδρομές.

Όσον αφορά τις παρεμβάσεις προτείνεται η δημιουργία κάποιων επιπλέον υποδομών με την ύπαρξη κατάλληλου φωτισμού και σήμανσης των διαδρομών αλλά και η δημιουργία στάσεων ξεκούρασης. Ενώ απαραίτητη θεωρείται η βελτίωση των πεζοδρομίων κατά μήκος των σημείων ενδιαφέροντος αλλά και οι επιπλέον διακοσμητικές παρεμβάσεις, με δένδροφυτέψεις αλλά και οι παρεμβάσεις προσβασιμότητας στις στάσεις των διαδρομών. Επιπλέον, στα σημεία που θα αποτελέσουν τις στάσεις ξεκούρασης θα μπορούσαν να προστεθούν και ορισμένα φορητά σημεία φόρτισης κινητών και ηλεκτρονικών συσκευών.

Πέρα όμως από τις παραπάνω παρεμβάσεις απαραίτητη θεωρείται και η σωστή προβολή και διαφήμιση των διαδρομών. Γι' αυτό το λόγο προτείνεται η δημιουργία διαφημίσεων τόσο στη τηλεόραση όσο και στο διαδίκτυο, η δημιουργία σελίδας για τις διαδρομές σε όλα τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με συνεχή και πλήρη ενημέρωση και η δημιουργία ενός λογότυπου για τις διαδρομές αλλά και η διοργάνωση μιας εκδήλωσης προκειμένου να παρουσιαστούν οι διαδρομές αλλά και η εφαρμογή για αυτές.

Για τις παραπάνω διαδρομές προτείνεται το λογότυπο Thessaloniki, light the dark of the past. Με αυτό το τρόπο αναδεικνύεται η ιστορία και η πολιτισμική κληρονομιά της πόλης, τονίζοντας παράλληλα και τις σκοτεινές εκφάνσεις και τα μυστικά που αυτή κρύβει, προτρέποντας τους δυνητικούς επισκέπτες να την ανακαλύψουν. Το λογότυπο περιλαμβάνει ένα χάρτη και μια πυξίδα στα χρώματα του μαύρου και του γαλάζιου τα οποία παραπέμπουν στις διαφορετικές κατευθύνσεις στις οποίες πρέπει να κινηθεί ο

χρήστης προκειμένου να ανακαλύψει την πολιτισμική κληρονομιά της πόλης. Το γαλάζιο παραπέμπει στην εγγύτητα της Θεσσαλονίκης με τη θάλασσα.

Εικόνα 2: Λογότυπο για πολιτιστικές διαδρομές σκοτεινού τουρισμού του 20^{ου} αιώνα της Θεσσαλονίκης

Πηγή: *Ιδία Επεξεργασία*

Τέλος, για τη σωστή διαφήμιση των διαδρομών απαραίτητη θεωρείται και η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας. Γι' αυτό το λόγο προτείνεται η συνεργασία με σχολεία της περιοχής, προκειμένου οι μαθητές να συμμετέχουν στις διαδρομές και να γνωρίσουν σε βάθος την ιστορία της πόλης, η συμμετοχή σε συνέδρια στην Ελλάδα και την Ευρώπη και η συνεργασία με τοπικές επιχειρήσεις της περιοχής αλλά και με τα Πανεπιστήμια της χώρας.

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνοψίζοντας, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, επειδή ο αριθμός των απαντήσεων των ερωτηματολογίων είναι μικρός και δε μπορεί να θεωρηθεί αντιπροσωπευτικός για το σύνολο των τουριστικών γραφείων της περιοχής. Οι παραπάνω απαντήσεις ερμηνεύθηκαν ως πιθανές τάσεις ενός ποσοστού των τουριστικών γραφείων της

Θεσσαλονίκης σχετικά με το σκοτεινό τουρισμό και τη συμβολή των πολιτιστικών διαδρομών σε αυτό το είδος τουρισμού.

Τα αποτελέσματα των ερωτηματολογίων ανέδειξαν ότι αν και η πλειοψηφία των τουριστικών γραφείων είναι θετικά προσκείμενη προς το σκοτεινό τουρισμό οι θέσεις τους ως προς την ανάπτυξη του στη Θεσσαλονίκη διακρίνονται από μια επιφυλακτικότητα. Ενώ θεωρούν ότι η Θεσσαλονίκη είναι ένας dark tourism προορισμός, δε συμφωνούν απόλυτα στο αν η περιοχή έχει πολλά σημεία σκοτεινού τουρισμού του 20ου αιώνα ούτε δείχνουν να ενδιαφέρονται άμεσα για την προώθηση αυτού του είδους τουρισμού. Οι απαντήσεις τους στην ενότητα σχετικά με τη ζήτηση του σκοτεινού τουρισμού της Θεσσαλονίκης μας υποδεικνύουν ότι η πληροφόρηση για το σκοτεινό τουρισμό της περιοχής προς τους επισκέπτες ίσως δεν είναι επαρκής.

Ωστόσο, αντιμετώπισαν θετικά τη δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών σκοτεινού τουρισμού που θα αναδεικνύουν της πολιτισμική κληρονομιά της πόλης, καθώς πιστεύουν ότι θα συμβάλουν στην επιπλέον πληροφόρηση για αυτό το είδος τουρισμού και στη διατήρηση της δημόσια ιστορίας και της συλλογικής μνήμης της περιοχής. Ενώ, θεωρούν ότι η ύπαρξή τους θα επηρεάσει θετικά και το τουρισμό της περιοχής.

Οι συνεντευξιαζόμενοι, με τη σειρά τους, αντιμετωπίζουν θετικά το σκοτεινό τουρισμό καθώς το θεωρούν ως ένα είδος πολιτιστικού τουρισμού το οποίο είναι απαραίτητο για όποιον θέλει να γνωρίσει τα ιστορικά γεγονότα σε βάθος. Θεωρούν πως η Θεσσαλονίκη μπορεί να αποτελέσει και ένα προορισμό σκοτεινού τουρισμού καθώς η πόλη έχει πολλές σκοτεινές πτυχές στη διαχρονία της. Ωστόσο, όπως όλοι τόνισαν, δε μπορεί να αποτελέσει αποκλειστικά και μόνο ένα τέτοιο προορισμό, καθώς αν και έχει να διηγηθεί πολλές ιστορίες με αίμα, πόνο, φρίκη και θάνατο αυτό αποτελεί ένα κομμάτι του συνολικού πολιτιστικού αποθέματος της. Παράλληλα, τονίστηκε ιδιαίτερα η ανάγκη στοχευμένων συνεργειών οι οποίες θα βοηθήσουν στην ανάπτυξη των πολιτιστικών διαδρομών σκοτεινού τουρισμού. Ενώ, θα πρέπει να δοθεί και ιδιαίτερη έμφαση στη σωστή προώθησή τους, μέσω διαφημιστικών ενεργειών. Επιπλέον, θεωρούν πως οι πολιτιστικές διαδρομές θα συμβάλουν θετικά στην ανάδειξη της πολιτισμικής κληρονομιάς της περιοχής καθώς μπορούν να αποτελέσουν ένα ενιαίο αφήγημα των σκοτεινών πτυχών της πόλης. Κατ' επέκταση και η σωστή διαχείριση αυτού, προκειμένου να μη θιχτούν ηθικά ζητήματα που αυτό το είδος του τουρισμού περιλαμβάνει, θα μπορέσει να επηρεάσει θετικά και τις τουριστικές ροές στη Θεσσαλονίκη.

Ο ανατρεπτικός 20^{ος} αιώνας της Θεσσαλονίκης, όπως αναλύθηκε και παραπάνω, έχει αφήσει πίσω του πληθώρα σκοτεινών ιστοριών και μνημείων τα οποία χαρακτηρίζουν το σημερινό αστικό τοπίο της πόλης. Οι δημόσιοι φορείς της πόλης τα τελευταία χρόνια προσπαθούν να προωθήσουν το προϊόν *σκοτεινός τουρισμός* μέσα από την πολιτισμική κληρονομιά της περιοχής, καθώς είναι ιδιαίτερα σημαντικό να τονιστεί ότι η πόλη αν και έχει να διηγηθεί πολλές σκοτεινές ιστορίες αυτό αποτελεί ένα κομμάτι του συνολικού πολιτιστικού αποθέματος της. Ωστόσο, σύμφωνα με τη ποσοτική και ποιοτική έρευνα, δεν έχουν γίνει οργανωμένες προσπάθειες ως προς αυτή τη κατεύθυνση και η πληροφόρηση για αυτό το είδος τουρισμού είναι περιορισμένη. Έτσι προκύπτει η ανάγκη δημιουργίας ενός εργαλείου που θα ενισχύσει το τουρισμό στην περιοχή και παράλληλα θα ταιριάζει με το χαρακτήρα της πόλης και τις δυνατότητες αυτής. Στην παρούσα εργασία επιχειρήθηκε ο σχεδιασμός τριών πολιτιστικών διαδρομών σκοτεινού τουρισμού για τον 20^ο αιώνα της πόλης με τέτοιο τρόπο ώστε να αναδεικνύεται η πολιτισμική κληρονομιά της πόλης, με σεβασμό προς τα ζητήματα που ο σκοτεινός τουρισμός αναδεικνύει. Ενώ προτάθηκαν και ενέργειες μάρκετινγκ για τη σωστή προώθηση αυτών.

Τόσο από τα ερωτηματολόγια όσο και από τις συνεντεύξεις που διεξήχθησαν σχετικά με τη δυνατότητα σχεδιασμού πολιτιστικών διαδρομών σκοτεινού τουρισμού στην πόλη της Θεσσαλονίκης, σε συνδυασμό με την βιβλιογραφική ανασκόπηση που προηγήθηκε, προκύπτουν τα εξής παρόμοια συμπεράσματα. Η σωστή αξιοποίηση της πολιτισμικής κληρονομιάς μιας περιοχής μπορεί να επιφέρει θετικά αποτελέσματα στην πόλη καθώς θα προσελκύσει επισκέπτες τονώνοντας τη τοπική οικονομία. Ωστόσο για να επιτευχθεί αυτό, είναι βασικό η πολιτιστική ανάπτυξη να ενταχθεί στο στρατηγικό σχέδιο ανάπτυξης της εκάστοτε περιοχής και να υπάρξουν οι κατάλληλες συνεργασίες, τοπικών, ιδιωτικών και δημόσιων φορέων, κατοίκων και εξειδικευμένων ομάδων αλλά και παρεμβάσεις στην πόλη ώστε να ληφθούν υπόψιν οι διαφορετικές απόψεις και να ξεκινήσει η διαδικασία πολιτιστικής ανάπτυξης. Εξίσου σημαντική είναι η προώθηση της πολιτισμικής κληρονομιάς μέσω στρατηγικών μάρκετινγκ. Μέσα από τη σωστή διαφήμιση μπορεί να επιτευχθεί με διαδραστικό τρόπο η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση τόσο των τουριστών όσο και των ντόπιων.

Η παρούσα εργασία υποστηρίζει ότι μέσα από τις πολιτιστικές διαδρομές μπορεί να επιτευχθεί η ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού, η ανάπτυξη παλιών και νέων επιχειρήσεων, η ανάδειξη της πολιτισμικής κληρονομιάς της περιοχής και της δημόσιας ιστορίας και της συλλογικής μνήμης αυτής. Πρόκειται για μια βιωματική δράση η οποία

όμως θα πρέπει να αποτελέσει μέρος ενός συνολικού σχεδίου πολιτιστικού marketing/branding της Θεσσαλονίκης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Η ζήτηση του σκοτεινού τουρισμού της Θεσσαλονίκης και η συμβολή των πολιτιστικών διαδρομών σε αυτό το είδος τουρισμού.

Το παρόν ερωτηματολόγιο διανέμεται προκειμένου να συλλεχθούν δεδομένα στα πλαίσια εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας. Απευθύνεται σε τουριστικά γραφεία του Νομού Θεσσαλονίκης και αποσκοπεί στη διερεύνηση της ζήτησης που έχει ο σκοτεινός τουρισμός (dark tourism) στην περιοχή και κατά πόσο οι πολιτιστικές διαδρομές μπορούν να επηρεάσουν θετικά αυτό το είδος τουρισμού και να συμβάλουν στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης. Οι απαντήσεις είναι εμπιστευτικές και δεν πρόκειται να χρησιμοποιηθούν για άλλους σκοπούς πέρα από αυτούς της εργασίας.

Θα βοηθούσατε πολύ στην διεξαγωγή της έρευνας, αν αφιερώνατε λίγο χρόνο για να το συμπληρώσετε. Σας ευχαριστώ πολύ εκ των προτέρων για τη συμβολή και το χρόνο σας.

Κωνσταντινίδου Κυριακή
Διατμηματικό πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών «Σχεδιασμός και Ανάπτυξη Τουρισμού και Πολιτισμού»
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

* Απαιτείται

Στοιχεία τουριστικού γραφείου.

1. Επωνυμία γραφείου. *

2. Σε ποιο Δήμο του Νομού Θεσσαλονίκης βρίσκεται η έδρα του γραφείου σας; *

3. Πόσα χρόνια λειτουργεί το γραφείο σας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- 1-5
 5-10
 Πάνω από 10

4. Τι τύπο τουριστικού γραφείου διαθέτετε; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Γενικού Τουρισμού
 Εσωτερικού Τουρισμού
 Άλλο: _____

5. Τι είδους τουρισμό εξυπηρετείτε; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Μαζικού τουρισμού
 Εναλλακτικού τουρισμού
 Άλλο: _____

6. Ποιος είναι ο αριθμός των εργαζομένων σας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- 1
 2-5
 6-9
 Πάνω από 10

Σχέση τουριστικού γραφείου με σκοτεινό τουρισμό (dark tourism).

7. Ποια είναι η άποψη σας για το σκοτεινό τουρισμό (Αν είστε θετικά ή αρνητικά προσκείμενος προς αυτό το είδος τουρισμού); *

8. Ο σκοτεινός τουρισμός (dark tourism) είναι ανερχόμενο είδος εναλλακτικού τουρισμού. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Συμφωνώ απόλυτα

9. Η Θεσσαλονίκη είναι προορισμός Dark Tourism. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Συμφωνώ απόλυτα

10. Η Θεσσαλονίκη έχει πολλά σημεία σκοτεινού τουρισμού που εντάσσονται στον 20ο αιώνα. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Συμφωνώ απόλυτα

11. Τα τουριστικά γραφεία της Θεσσαλονίκης προωθούν αυτό το είδος τουρισμού. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Διαφωνώ απόλυτα

12. Η προώθηση αυτού του είδους τουρισμού ενδιαφέρει το γραφείο σας. *

Na επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Συμφωνώ απόλυτα

13. Το τουριστικό γραφείο σας ενδιαφέρεται να συνεργαστεί με ένα Φορέα Διαχείρισης (όπως ο Οργανισμός Τουρισμού Θεσσαλονίκης) για την κοινή προβολή του σκοτεινού τουρισμού της πόλης. *

Na επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Συμφωνώ απόλυτα

Ζήτηση dark tourism στη Θεσσαλονίκη.

14. Η Θεσσαλονίκη προσελκύει τουρίστες σκοτεινού τουρισμού. *

Na επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Συμφωνώ απόλυτα

15. Οι τουρίστες γνωρίζουν για το σκοτεινό τουρισμό της πόλης. *

Na επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Συμφωνώ απόλυτα

16. Οι τουρίστες της Θεσσαλονίκης επισκέπτονται σημεία σκοτεινού τουρισμού του 20ου αιώνα της πόλης, χωρίς να γνωρίζουν ότι εντάσσονται σε αυτή τη κατηγορία τουρισμού. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Συμφωνώ απόλυτα

17. Ποια είναι τα κίνητρα της επίσκεψής των τουριστών της Θεσσαλονίκης σε σημεία σκοτεινού τουρισμού; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Ιστορικοί/Εκπαιδευτικοί λόγοι
- Περιέργεια
- Συναισθηματικό δέσιμο με προορισμό
- Αναγνωσιμότητα
- Θρησκευτικοί λόγοι
- Άλλο: _____

Συμβολή πολιτιστικών διαδρομών.

18. Γνωρίζετε αν υπάρχουν πολιτιστικές διαδρομές στη Θεσσαλονίκη σχετικά με το σκοτεινό τουρισμό του 20ου αιώνα της πόλης; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Ναι
- Όχι
- Δε γνωρίζω

16. Οι τουρίστες της Θεσσαλονίκης επισκέπτονται σημεία σκοτεινού τουρισμού του 20ου αιώνα της πόλης, χωρίς να γνωρίζουν ότι εντάσσονται σε αυτή τη κατηγορία τουρισμού. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Συμφωνώ απόλυτα

17. Ποια είναι τα κίνητρα της επίσκεψής των τουριστών της Θεσσαλονίκης σε σημεία σκοτεινού τουρισμού; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Ιστορικοί/Εκπαιδευτικοί λόγοι
- Περιέργεια
- Συναισθηματικό δέσιμο με προορισμό
- Αναγνωσιμότητα
- Θρησκευτικοί λόγοι
- Άλλο: _____

Συμβολή πολιτιστικών διαδρομών.

18. Γνωρίζετε αν υπάρχουν πολιτιστικές διαδρομές στη Θεσσαλονίκη σχετικά με το σκοτεινό τουρισμού του 20ου αιώνα της πόλης; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Ναι
- Όχι
- Δε γνωρίζω

19. Η πληροφόρηση για το σκοτεινό τουρισμό της Θεσσαλονίκης είναι επαρκής. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Συμφωνώ απόλυτα

20. Η δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών θα συμβάλει στην επιπλέον πληροφόρηση για αυτό το είδος τουρισμού. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Συμφωνώ απόλυτα

21. Η ύπαρξη πολιτιστικών διαδρομών για το σκοτεινό τουρισμό του 20ου αιώνα θα συμβάλει στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

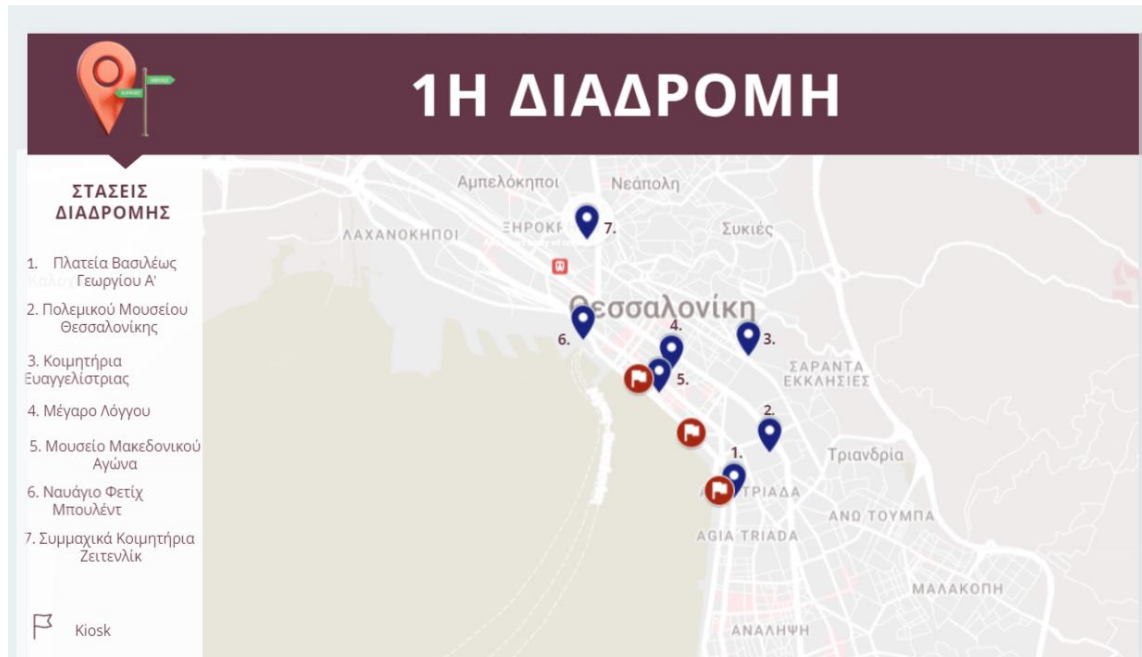
	1	2	3	4	5	
Διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Συμφωνώ απόλυτα

22. Η ανάπτυξη αυτού του είδους τουρισμού θα επηρεάσει θετικά το τουρισμό της πόλης. *

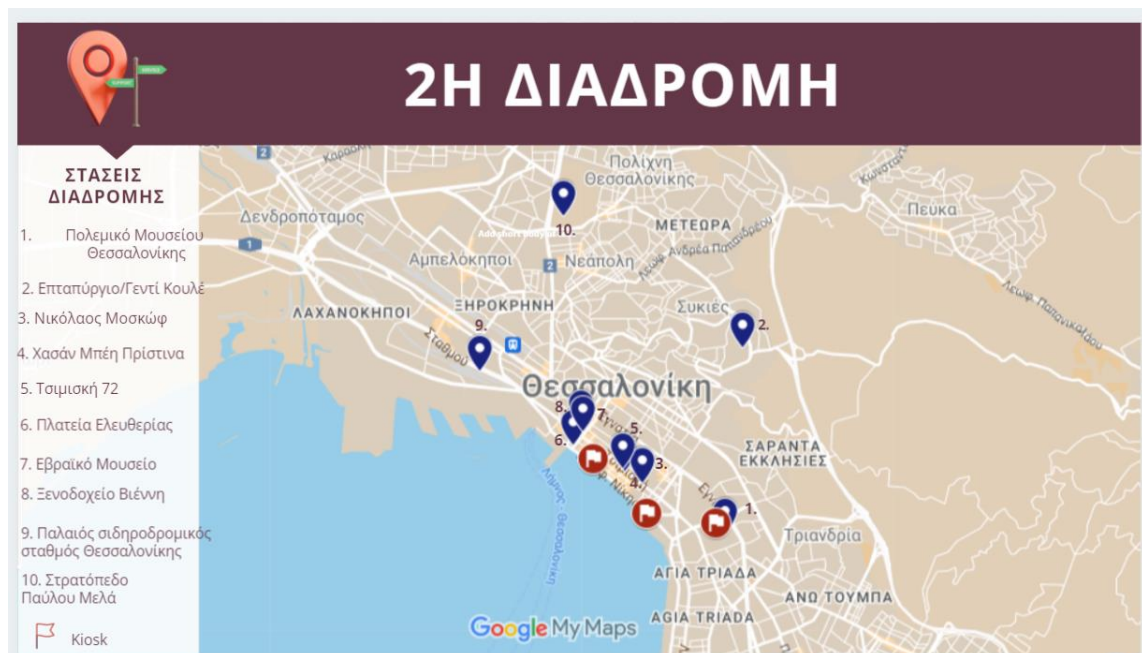
Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Συμφωνώ απόλυτα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

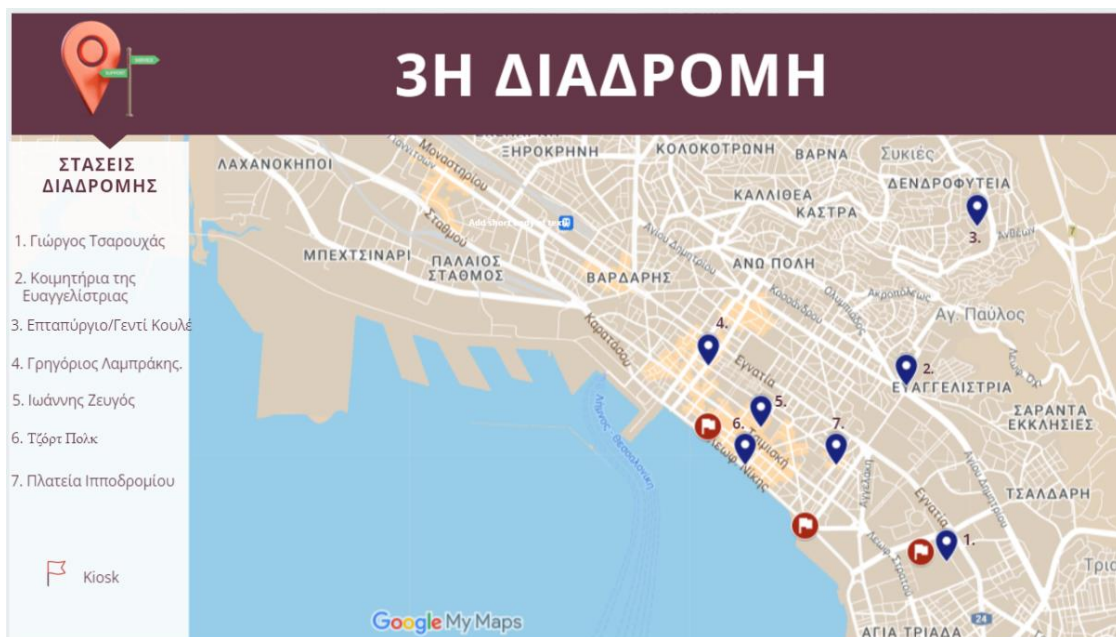
Χάρτης 1: Χάρτης 1^{ης} πολιτιστικής διαδρομής

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Χάρτης 2: Χάρτης 2^{ης} πολιτιστικής διαδρομής

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Χάρτης 3: Χάρτης 3^{ης} πολιτιστικής διαδρομής

Πηγή: *Ιδία Επεξεργασία*

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

Εικόνα 3: Επταπύργιο-Γεντί Κουλέ

Πηγή: www.thessalonikitourism.gr

Εικόνα 4: Κοιμητήρια Ζέιτενλικ

Πηγή: www.thessaloniki.travel.gr

Εικόνα 5: Μέγαρο Λόγγου

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 6: Κοιμητήρια Ευαγγελίστριας

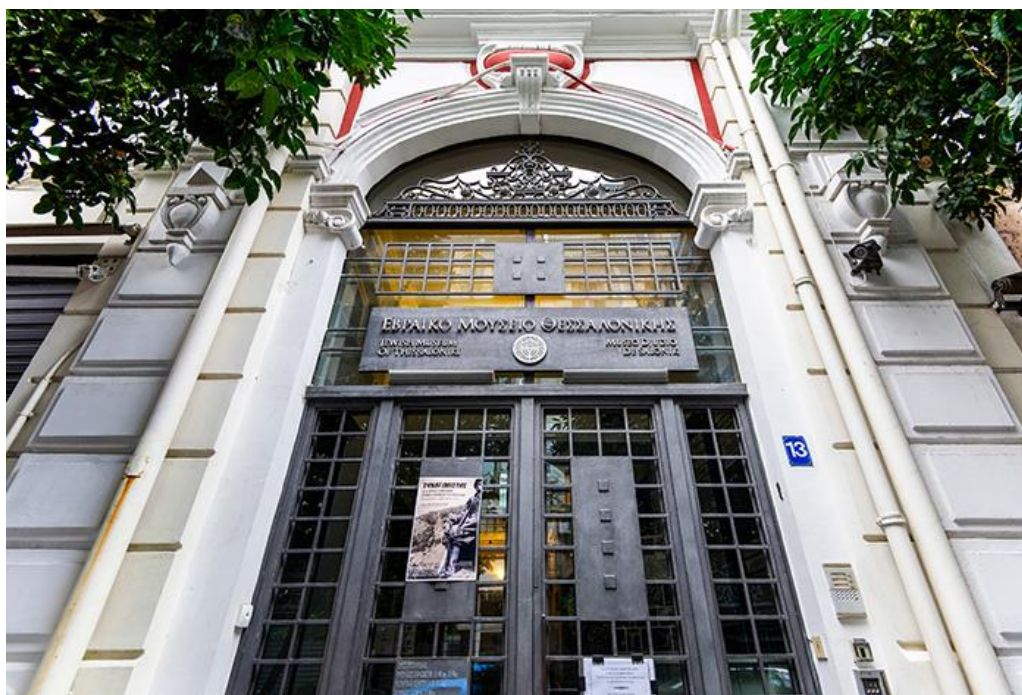
Πηγή: www.thesstoday.gr

Εικόνα 7: Παλιός σιδηροδρομικός σταθμός Θεσσαλονίκης

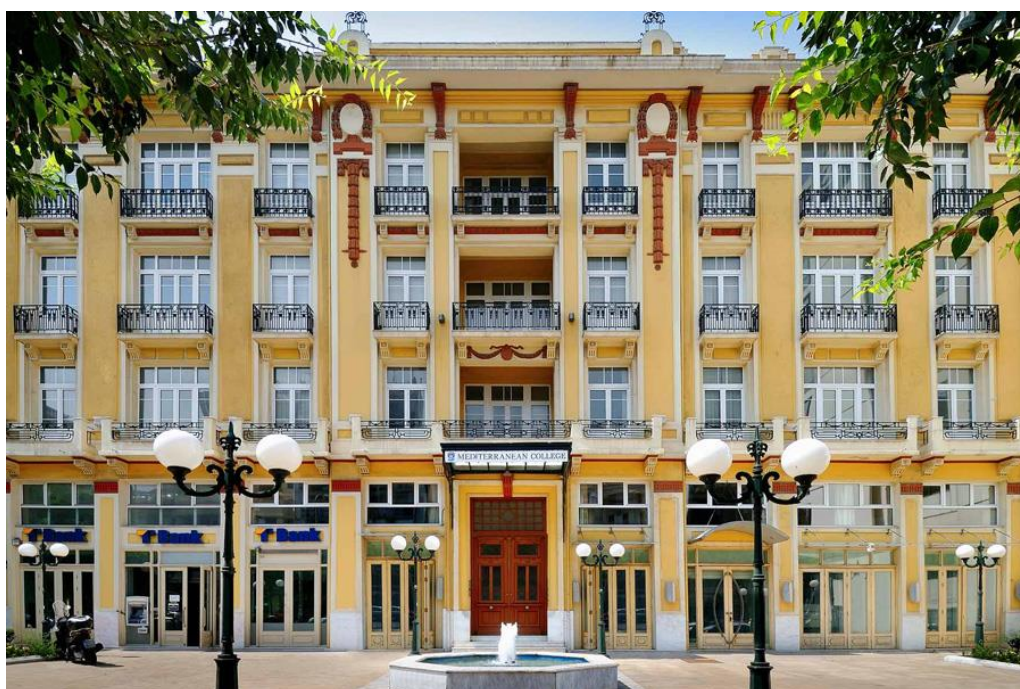
Πηγή: www.paralaximag.gr

Εικόνα 8: Εβραϊκό μουσείο Θεσσαλονίκης

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 9: Ξενοδοχείο Βιέννη, των Mediterranean College Thessaloniki

Πηγή: www.medcollege.edu.gr

Εικόνα 10: Πλατεία Ελευθερίας

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 11: Πολεμικό μουσείο Θεσσαλονίκης

Πηγή: www.warmuseum.gr

Εικόνα 12: Βίλα Χιρς

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 13: Αγαλμα Γρηγόρη Λαμπράκη

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 14: Στρατόπεδο Παύλου Μελά

Πηγή: www.kede.gr

Εικόνα 15: Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αυγερινού-Κολώνια Σ., 2009. *Πολιτιστικές διαδρομές: Μια πρόταση για τη μελέτη και την ανάδειξη της πολύπλευρης πολιτιστικής πραγματικότητας*. Αθήνα: Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, ΕΜΠ. Διαθέσιμο στο: http://courses.arch.ntua.gr/el/ergastirio_xvrotajias_kai_oikistikis_anaptyjhs/arura_-_dialejeis_-_paroyysiaseis/aruro_sofias_aygerinoy_-_kolvnia-4.html

Βαϊρλή Δ., 2019. *Η Σερβική Εστία Κέρκυρας : τόπος μνήμης* [Online]. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Βερνίκος Ν., Δασκαλοπούλου Σ. και Μπαντιμαρούδης Φ., 2005. *Πολιτιστικές Βιομηχανίες Διαδικασίες, Υπηρεσίες, Αγαθά*. Αθήνα: Κριτική

Γκαζή Α., 2010. Διαδράσεις της μνήμης στο μουσείο. Στο Μερούσης Ν, Στεφανή Ε. και Νικολαΐδου Μ. (Επιμ.). *Μελέτες στη μνήμη της καθηγήτριας Αγγελικής Πιλάλη – Παπαστεργίου*. Αθήνα: Κορνηλία Σφακιανάκη. (σ.σ. 345 – 361).

Γκαντούνα, Ε. και Παπαγεωργίου, Μ., 2012. Πολιτιστικός Τουρισμός και πολιτιστικές διαδρομές : Κατευθύνσεις σχεδιασμού σε τοπική κλίμακα μέσα από την περίπτωση του Δήμου Ελασσόνας.

Γοσποδίνη Α. και Μπεριάτος Η., 2006. Τα αναδυόμενα διεθνο-τοπικο-ποιημένα αστικά τοπία: περίπτωση της Αθήνας 2004, στο Α. Γοσποδίνη και Η. Μπεριάτος *Τα Νέα Αστικά Τοπία και Ελληνική Πόλη*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Δέφνερ, Α. και Καραχάλης, Ν (επ.), 2012. *Marketing και Branding Τόπου: Η Διεθνής Εμπειρία και η Ελληνική Πραγματικότητα*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Εξερτζόγλου Χ., 2021. Εισαγωγή στην Ιστορία. Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Ηγουμενάκης Ν., 1999. *Τουριστικό μάρκετινγκ*. Αθήνα: Interbooks.

Καραβασίλη, Μ. και Μικελάκης, Ε., 1999. Πολιτιστικές Διαδρομές: Προς μια ερμηνευτική του "πολιτισμικού τοπίου" με αναπτυξιακή προοπτική. *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 71, σ.σ. 82-86.

Καραχάλης Ν. και Δέφνερ. Α., 2012. *Marketing και Branding τόπου*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Καραχάλης Νικόλαος, 2015α, Στρατηγικές διαχείρισης της εικόνας και της προβολής των πόλεων (city branding) και πολιτιστική αναζωογόνηση, στο Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη, διαθέσιμο στο: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2391>.

Λεμονίδου Ε. 2015. Δημόσια Ιστορία: Η διεθνής εμπειρία και το ελληνικό παράδειγμα. Στο Αντρέας Ανδρέου, Σπύρος Κακουριώτης, Γιώργος Κόκκινος κ.ά. (επιμ.), *Χρήσεις και καταχρήσεις της Ιστορίας. Η δημόσια ιστορία στην Ελλάδα*. Αθήνα: Επίκεντρο.

Mazower M., 2006. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΦΑΝΤΑΣΜΑΤΩΝ. ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ, ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΙ ΚΑΙ ΕΒΡΑΙΟΙ 1430-1950. Αθήνα: Αλεξάνδρεια

Μεταξάς, Θ., 2005. 'Μάρκετινγκ του Τόπου (Πόλης): Προσδιορισμός, Σχεδιασμός, Εφαρμογή και Αποτελεσματικότητα'. *Αειχώρος*, 4 (2), 62-99.

Μεταξάς Θ., 2010. 'Ο πολιτισμός ως εργαλείο αστικής ανάπτυξης και ανταγωνιστικότητας: η διαδικασία του μάρκετινγκ των πόλεων', *Το βήμα των κοινωνικών Επιστημών*, τεύχος 58. Διαθέσιμο στο: <http://ojs.lib.uth.gr/index.php/tovima/article/viewFile/197/142> >

Μπακογιάννη, Ε., 2000. *Ο πολιτιστικός τουρισμός στο Πήλιο: Προτάσεις για μια βιώσιμη ανάπτυξη*. Μεταπτυχιακή διατριβή. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Παναγιωταράς Π., 2019. *Δημόσια ιστορία και μνήμη. Η διχασμένη μνήμη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Μνημεία της αντίστασης και του εμφυλίου στην Αχαΐα και Ηλεία*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Παπαγιαννόπουλος Α., 1982. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ. Θεσσαλονίκη: Ιωάννης Ρέκος & ΣΙΑ Ο.Ε.

Παπαγιαννόπουλος Α., 2009. «ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ... εν θερμώ» Ο συγκλονιστικός 20ος αιώνας της πόλης. Α' ΤΟΜΟΣ. Αθήνα: Μαλλιάρης – παιδεία.

Παπαγιαννόπουλος Α., 2009. «ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ... εν θερμώ» Ο συγκλονιστικός 20ος αιώνας της πόλης. Β' ΤΟΜΟΣ. Αθήνα: Μαλλιάρης – παιδεία.

Παπαγιαννόπουλος Α., 2009. «ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ... εν θερμώ» Ο συγκλονιστικός 20ος αιώνας της πόλης. Γ' ΤΟΜΟΣ. Αθήνα: Μαλλιάρης – παιδεία.

Πορανίδου Κ., 2018. «ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ ΚΑΙ GAMIFICATION: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΖΑΓΟΡΑΣ ΣΤΟ ΠΗΛΙΟ». Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία [on-line]. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Πούλιος Ι. (2012). Εισαγωγή στη Διαχείριση της Πολιτισμικής Κληρονομιάς: Ορολογία, Έννοια και Μοντέλα Διαχείρισης. Αρχαιογνωσία (τόμος 16, τεύχη 1-3): 321-343

Plumb, J.H., 2007. Ο θάνατος του παρελθόντος, μτφ. Αλέξανδρος Κιουπκιολής Αθήνα: Μεταίχμιο.

Robson C., 2007. Η ΕΡΕΥΝΑ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΚΟΣΜΟΥ. Αθήνα: Gutenberg

Σκούρας Δ., Χριστοφάκης Μ. και Καραχάλης Ν., 2012, “Στρατηγικές Branding και Τοπική Ανάπτυξη σε απομονωμένες ορεινές περιοχές: Η περίπτωση των ορεινών περιοχών Τυλληρίας-Μαραθάσας της Κύπρου”, στο: Δέφνερ Α., Καραχάλης Ν. (επ.), *Marketing & Branding Τόπου: Η διεθνής εμπειρία και η ελληνική πραγματικότητα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σ.σ. 302-320.

Τσεγενίδη Κ., 2002. *Marketing πόλεων και ευρωπαϊκές πολιτιστικές πρωτεύουσες: περίπτωση της Πάτρας ως Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Πρωτεύουσας του 2006*, Διπλωματική Εργασία [on-line]. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Χατζηνικολάου Μπ. Ζηρίνη Γ. και Σοφικίτου Μ., 2015. Για μια πολιτιστική διαδρομή. Διαθέσιμο στο: <https://diazoma.gr/site-assets/1.-%CE%9A%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF-%CE%B2%CE%AC%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CE%94%CE%B9%CE%B1%CE%B4%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%AD%CF%82.pdf>

Φλάισερ Χ., 2008. *Οι πόλεμοι της μνήμης. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος στη δημόσια ιστορία*. Αθήνα: Νεφέλη.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ashworth, G.J., 2004. Tourism and the heritage of atrocity: Managing the heritage of South African apartheid for entertainment. In T, Singh (Ed.). *New Horizons in Tourism: Strange Experiences and Stranger Practices*. Wallingford: CABI Retrieved. pp. 95-108

Cauvin, T. 2018. Public Historians and Conflicting Memories in Northern Ireland, In: Dean D., ed. 2018. *A Companion to Public History*. New York: John Wiley & Sons Ltd. doi:10.1002/9781118508930.ch30, σ.σ. 421.

Coutinho, B., Baptista, M. M., Martins, M. & Rebelo, J., 2018. Portugal, land of tourism: dissonances and touristic uses of the Estado Novo's heritage. *Lusophone Journal of Cultural Studies*, 5 (2), 233-251.

Dancausa Millán M.G., Hernández Rojas, R.D. και Sánchez-Rivas García, J., 2019. Analysis of the Demand of Dark Tourism: A Case Study in Córdoba (Spain). *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 10 (1), pp. 161-176.

Dunkley R., 2005, 'Dark tourism - cashing in on tragedy?' from Tourism Society seminar event, London, Kensington Close Hotel. On 17th October 2005.

Dziembowska-Kowalska J. κ.α., 2000. 'Cultural activities as a location factor in European Competition between regions: concepts and some evidence'. *The Annals of regional science*, vol 34, pp. 1 -12

Fonseca, A. P., Seabra, C., & Silva, C., 2015. Dark tourism: Concepts, typologies and sites. *Journal of Tourism Research & Hospitality*. S2-002

Gaya E., 2013, *Understanding motivation of visitors at dark tourism sites: Case study of August 7th Memorial Park, Kenya*, Bachelor Thesis [online]. Finland: Haaga-Helia University of Applied Sciences

Goranczewski, B. and Puciato, D., 2010. SWOT analysis in the formulation of tourism development strategies for destinations, *Tourism*, 20 (2), pp. 45-53. DOI: 10.2478/v10106-010-0008-7

ICOMOS, 2002. International Cultural Tourism Charter. *Principles And Guidelines For Managing Tourism At Places Of Cultural And Heritage Significance*. ICOMOS International Cultural Tourism Committee.

INTERNATIONAL SCIENTIFIC COMMITTEE ON CULTURAL ROUTES (CIIC) OF ICOMOS, 2008. *THE ICOMOS CHARTER ON CULTURAL ROUTES*. ICOMOS International Cultural Tourism Committee.

- Kang, E. J., Scott, N., Lee, T. J., and Ballantyne, R., 2012. Benefits of visiting a ‘dark tourism’ site: The case of the Jeju April 3rd Peace Park, Korea. *Tourism Management*, 33(2), pp. 257-265
- Kennell J. and Powell R., 2020. Dark tourism and World Heritage Sites: a Delphi study of stakeholder perceptions of the development of dark tourism products, *Journal of Heritage Tourism*. 16(4), pp. 367-381
- Kolb, B., 2006. *Tourism Marketing for Cities and Towns: Using Branding and Events to Attract Tourists*. Amsterdam: Elsevier
- Light, D., 2017. Progress in dark tourism and thanatourism research: An uneasy relationship with heritage tourism. *Tourism Management*. 61, pp. 275-301
- Majdoub, W., 2010. Analyzing cultural routes from a perspective, *Journal of Tourism, Culture and Territorial Development* 1(2), 29–37. DOI: <https://doi.org/10.6092/issn.2036-5195/2029>
- Matlovičová, K., 2008. Place Marketing process- theoretical aspects of realization , *Acta facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Presoviensis, Privodne vedy, Folia Geographica*, 12, PU Presov, pp. 195-224.
- Meyer D., 2004. Tourism routes and gateways : key issues for the development of tourism routes and gateways and their potential for Pro-Poor Tourism. Discussion Paper. *Overseas Development Institute*
- Powell, R. and Iankova, K., 2016. Dark London : dimensions and characteristics of dark tourism supply in the UK capital. *Anatolia*. 27 (3), pp. 339-351
- Richards, G., 2011. Cultural tourism trends in Europe: a context for the development of Cultural Routes. In K. Khovanova-Rubicondo (Ed.), *Impact of European Cultural Routes on SMEs’ innovation and competitiveness*, pp. 21-39. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Rogerson M. Ch., 2007. Tourism Routes as Vehicles for Local Economic Development in South Africa: The Example of the Magaliesberg Meander, *Urban Forum*, 18(2), pp. 49-68.

- Sharpley, R., 2005. Travels to edge of darkness: Towards a typology of dark tourism. In C. Ryan, S. Page, & M. Aitken (Eds.), *Taking Tourism to the Limits: Issues, Concepts and Managerial Perspectives*. Oxford: Elsevier, pp. 217-228
- Sharpley R., 2018. Dark Tourism, Society, and Culture. In Stone P., Hartmann R., Seaton T., Sharpley R. and White L. (Eds.), *The Palgrave Handbook of Dark Tourism Studies*. London: Macmillan Publishers Ltd, pp.257-258
- Shishmanova, M. V., 2015. Cultural tourism in cultural corridors, itineraries, areas and cores networked. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 188, pp. 246-254
- Stone, P., 2006. A Dark Tourism Spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions. *Tourism: An Interdisciplinary International Journal*, 54 (2), pp. 145-160
- Stone, P and Sharpley, R., 2008. Consuming dark tourism: A Thanatological Perspective. *Annals of Tourism Research*, 35 (2), pp. 574-577
- Thurley S., 2005. Into the future. Our strategy for 2005-2010. In: *Conservation Bulletin* [English Heritage] (49). London: Hawthornes Ltd.
- Walter, T 2009, Dark tourism: mediating between the dead and the living. in R Sharpley & PR Stone (eds), *The Darker Side of Travel: The Theory and Practice of Dark Tourism. Aspects of Tourism*, Channel View Publications and Multilingual Matters, Bristol, U. K., pp. 39-55.
- Wanda G. και Mallika D., 2017. Remembering World War I: Memory Influences and Impact on Intentions to Visit World Heritage Sites, *Journal of Tourism and Hospitality*, 6 (2), pp. 1-10.
- Wielde Heidelberg A. B., 2015. Managing ghosts: exploring local government involvement in dark tourism, *Journal of Heritage Tourism*, 10 (1), pp. 74-90
- World Tourism Organization. (2015). Cultural Routes and Itineraries. Affiliate Members Global Reports, 12. Madrid: UNWTO. Ανακτήθηκε από <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284417704>
- Yan, B. J., Zhang, J., Zhang, H. L., Lu, S. J., & Guo, Y. R., 2016. Investigating the motivation–experience relationship in a dark tourism space: A case study of the Beichuan earthquake relics, China. *Tourism Management*, 53, pp. 108-121.

Zabbini, E., 2012. Cultural Routes and Intangible Heritage. *Almatourism-Journal of Tourism, Culture and Territorial Development*, 1(5), pp. 59-80.

Zukin S. (1995), «The culture of Cities», Blackwell, Oxford